

แฮม: ลิงวอก (rhesus macaque) เดินทางสู่ชั้นบรรยากาศ 88 กิโลเมตรจากพื้นโลก
ระยะเวลา 55 นาที ในโครงการของ NASA เมื่อ ปี ค.ศ. 1959
ที่มา: https://en.wikipedia.org/wiki/Monkeys_and_apes_in_space

ทัศนาวานร: กิ่งคอง ระเบิดปรมาณู คลิตอริส และชีวิตพันทาง¹

รองศาสตราจารย์ ดร.ยุกติ มุกดาวิจิตร

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

¹ ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาให้ความเห็นอันมีประโยชน์ต่อการปรับปรุงบทความให้ชัดเจนยิ่งขึ้น
หากแต่ความขาดตกบกพร่องต่าง ๆ ล้วนเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนเองทั้งสิ้น

วานรศึกษา

Primate Studies

Primate Visions: King Kong, Nuclear Bomb, the Clitoris, Hybridity

Associate Professor Yukti Mukdawijitra, Ph.D.

Faculty of Sociology and Anthropology,

Thammasat University

yuktikum@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ทบทวนประวัติวานรวิทยา (primatology) ที่เสนอในหนังสือ *Primate Visions* (ทัศนาวานร) ของดอนนา ฮาราเวย์ (Donna Haraway) นักประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์อเมริกัน บทความแบ่งออกเป็นสามส่วน ส่วนแรก เกริ่นนำถึงความสำคัญของฮาราเวย์ต่อโลกวิชาการสากลและสถานะความรู้ของงานฮาราเวย์ในแวดวงวิชาการไทย ส่วนที่สอง อภิปรายถึงพัฒนาการของวานรวิทยาโดยจับประเด็นสำคัญจากหนังสือ *ทัศนาวานร* ซึ่งแบ่งพัฒนาการวานรวิทยาออกเป็นสามช่วง ได้แก่ 1) วานรวิทยาก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ที่มีอิทธิพลของความเป็นอาณานิคมตะวันตกและนักวานรวิทยาชาย 2) วานรวิทยาหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปี 1975 ที่วานรวิทยาเป็นส่วนหนึ่งของสงครามเย็น ขณะที่อิทธิพลของนักวานรวิทยาชายยังคงอยู่ นักวานรวิทยาหญิงก็เริ่มมีบทบาทมากขึ้น และ 3) วานรวิทยาหลังปี 1975 บทบาทของนักวานรวิทยาหญิงไม่เพียงขยายตัวสูงขึ้น แต่ยังมีส่วนอย่างยิ่งในการสร้างวิธีวิทยาใหม่ ๆ ทางวานรวิทยา ปรับความสัมพันธ์ระหว่างวานรกับมนุษย์ และเพิ่มมุมมองด้านสตรีนิยมในวานรวิทยา ส่วนที่สามของบทความอภิปรายคุณูปการของหนังสือ *ทัศนาวานร* ในสามด้าน ได้แก่ วาทศิลป์ของวานรวิทยาการเมืองเรื่องเชื้อชาติและเพศภาวะ และมานุษยวิทยาภววิทยา

คำสำคัญ: ดอนนา ฮาราเวย์, วานรวิทยา, อคติเชื้อชาติ, สตรีศึกษา, ภววิทยา

Abstract

This article reviews primatology history presented in *Primate Visions* by Donna Haraway an American professor of history of science. It is divided into three parts. The first part introduces Haraway's significance in international academia and the state of knowledge on Haraway's works in Thai academia. The second part surveys three periods of primatology history along key issues discussed in *Primate Visions*. The first period, before World War II, primatology was under western colonialism and male primatologists were influential. After World War II

to 1975, the second period, in the midst of the Cold War, while male primatologists prevailed, there emerged female primatologists. In the third period beginning after 1975, not only do woman's roles in primatology rise, but also women primatologists contribute greatly to primatology methodology, reform human-nonhuman primate relations, and include feminist perspective into primatology. The third part discusses contributions of *Primate Visions* in three dimensions: poetics of primatology, politics of race and gender, and ontology anthropology.

Keywords: Donna Haraway, primatology, racism, feminism, ontology anthropology

ฮาราวีย์ในโลกสากลและในประเทศไทย

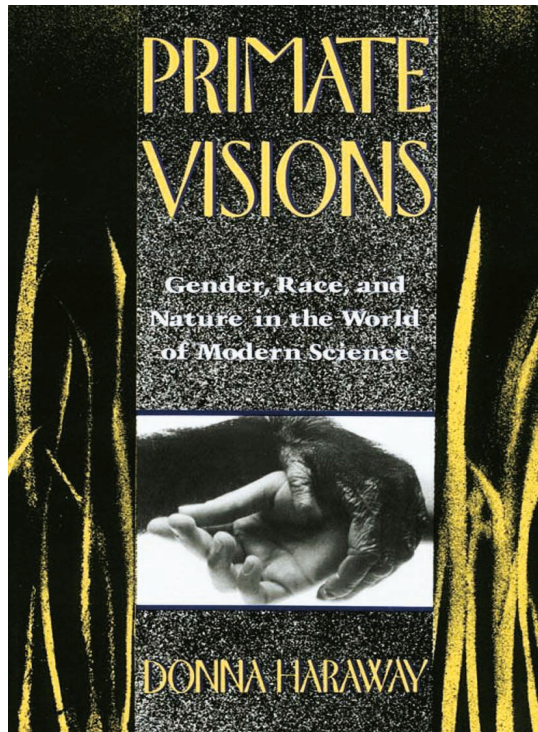
หนังสือ *Primate Visions: Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science* (ทัศนาวานร: เพศภาวะ เผ่าพันธุ์ และธรรมชาติ ในโลกของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ต่อไปนี้จะเรียกว่า *ทัศนาวานร*) หน้า 486 หน้า ของดอนนา ฮาราวีย์ (Haraway 1989) เป็นหนังสือที่น่าจะเพียงเล่มเดียวที่อภิปรายประวัติศาสตร์ของการศึกษาวานรอย่างละเอียดรอบคอบ และวิพากษ์วิจารณ์ ในฐานะที่หนังสือพิมพ์ผ่านมาถึง 32 ปีแล้ว ผมอยากจะชวนให้ทุกท่านกลับมาอ่านหนังสือเล่มนี้อีกครั้ง ทั้งในบริบทที่หนังสือออกมาเมื่อ 30 ปีมาแล้ว และในบริบทปัจจุบันในปี 2021 ที่โลกวิชาการก้าวไปในแนวโน้มที่สอดคล้องกับที่ข้อเสนอของหนังสือได้วางแนวทางไว้

ก่อนอื่น ขอทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้คำว่าวานรแทนการเขียนทับศัพท์ว่าไพรเมตเสียก่อน อันที่จริงคำว่า primate (ไพรเมต) ไม่ตรงกันนักกับคำว่าวานรหรือลิง เนื่องจากคำว่าไพรเมตมีทั้งความหมายที่สัมพันธ์กับแนวคิดวิวัฒนาการแบบตะวันตก นั่นคือรากคำที่มาจากคำว่าจุดกำเนิด (primal) ซึ่งสะท้อนแนวคิดของการเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางแล้วย้อนกลับไปหาจุดตั้งต้นที่เป็นกำเนิดของมนุษย์ และในแง่ของอนุกรมวิธาน (taxonomy) ซึ่งจัดไพรเมตให้

ครอบครัวลิงมีชีวิตที่ไม่ได้มีเพียงลิง (monkey) แต่รวมทั้งไพรเมตอันดับย่อย (suborder) อย่าง Strepsirrhini (ลิงจมูกหัก หรือที่มักเรียกกันว่าลิงจมูกเปียก) ได้แก่ ลีเมอร์และลิงลมหรือนางอาย (loris) และไพรเมตอันดับย่อย Haplorhini (ลิงจมูกแห้ง) ซึ่งแยกออกเป็นอันดับล่าง (infraorder) สองกลุ่มได้แก่ ลิงโลกใหม่ (New World monkeys หรือ Platyrrhini “ลิงจมูกแบน”) และลิงโลกเก่า (Old World monkeys หรือ Catarrhini “ลิงจมูกยาว”) ลิงโลกเก่าประกอบไปด้วยลิงไร้หาง (ape) และบรรพบุรุษของมนุษย์และมนุษย์ (hominins) แต่ในบทความนี้ เพื่อให้มีคำไทยที่พอเทียบกันเคียงได้ ผมจึงขออนุโลมใช้คำว่าวานรแทนคำว่าไพรเมต เพราะอย่างน้อยภาษาไทยก็ยังเรียกนางอายในอีกชื่อว่าลิงลม แม้ว่าลิงลมจะเป็นลิงจมูกเปียกร่วมกับลีเมอร์ ซึ่งเป็นไพรเมตที่สืบเชื้อสายมาจากไพรเมตยุคเก่าแก่ก็ตาม ดังนั้นในสำนึกของคนไทย เราก็คอาจจัดไพรเมตว่าเป็นลิงด้วยกันทั้งหมดได้

กลับมาที่หนังสือ*ทัศนาวานร* นี้ไม่ถึงว่าผ่านมารวม 20 ปีแล้ว ผมต้องกลับมาอ่านหนังสือเล่มนี้ใหม่อีกครั้ง แต่ก็ตั้งใจที่ได้กลับมาอ่านอีก เพราะนอกจากจะเพื่อเป็นการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของนิทรรศการชุดใหม่ของพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติเฉลิมพระเกียรติ ที่คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กำลังจะจัดแสดงแล้ว ยังจะได้ทบทวนทำความเข้าใจหนังสือเล่มนี้มากขึ้น ในขณะเดียวกัน จากการที่คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ธรรมศาสตร์ มีแนวโน้มที่จะขยายความรู้ด้านนี้มากขึ้น ด้วยเพราะนอกจากจะมีผู้เชี่ยวชาญด้านนี้เพิ่มขึ้นแล้ว ยังมีการลงทุนจัดหาตัวอย่างโครงกระดูกทั้งของจริงและของจำลอง ตลอดจนการสร้างห้องปฏิบัติการด้านมานุษยวิทยากายภาพขึ้น ผมก็ยิ่งเห็นความสำคัญในการที่จะต้องกลับมาอ่านหนังสือ*ทัศนาวานร* มากยิ่งขึ้นไปอีก อย่างไรก็ตามคือ ทำไมงานของฮาราเวย์จึงมีความสำคัญในโลกวิชาการสากลและโลกวิชาการไทยในปัจจุบัน

ดอนนา ฮาราเวย์ เกิดปี 1944 ที่เมืองเดนเวอร์ มลรัฐโคโลราโด ประเทศสหรัฐอเมริกา หลังจบปริญญาตรีด้วยวิชาเอกทางสัตววิทยาพร้อมวิชาโททางปรัชญาและภาษาอังกฤษ เธอได้ทุนไปศึกษาปริญญาและเทววิทยาที่ปารีส ประเทศฝรั่งเศส จากนั้นจึงกลับไปศึกษาต่อที่สหรัฐอเมริกาจนจบปริญญาเอกทางชีววิทยาที่มหาวิทยาลัยเยล (Yale University) ในปี 1972 วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของเธอ นำปรัชญามาวิเคราะห์แนวคิดทางชีววิทยา เป็นการวิเคราะห์

หนังสือ *Primate Visions: Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science* โดย ดอนนา ฮาราเวย์
ที่มา: <https://www.routledge.com/Primate-Visions-Gender-Race-and-Nature-in-the-World-of-Modern-Science/Haraway/p/book/9780415902946>

อุปลักษณ์ (metaphor) อินทรีภาพที่ใช้กันในทางชีววิทยา ต่อมาในปี 1976 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเยลพิมพ์วิทยานิพนธ์ของเธอเป็นหนังสือ *Crystals, Fabrics, and Fields: Metaphors of Organicism in Twentieth-Century Developmental Biology* (แก้ว ข่ายใย และสนาม: อุปลักษณ์อินทรีภาพในชีววิทยาพัฒนาการ ในศตวรรษที่ 20) ฮาราเวย์เริ่มงานสอนที่มหาวิทยาลัยฮาวายอิ (University of Hawaii, Honolulu) แล้วย้ายไปจอห์นส์ ฮอปกินส์ (Johns Hopkins University) แล้วไปดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ทางประวัติศาสตร์จิตสำนึก (history of consciousness) ที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย-ซานตา ครูส (University of California-Santa Cruz) นอกจากนั้นเธอยังประจำตำแหน่งในอีกหลายสาขาวิชา ตั้งแต่มานุษยวิทยา สิ่งแวดล้อมศึกษา สตรีศึกษา ภาพยนตร์ จนถึงสื่อดิจิทัล

ผมคิดว่างานของฮาราเวย์มีความสำคัญต่อการศึกษาทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และข้ามไปยังวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ในอย่างน้อยสี่ประการด้วยกัน ได้แก่ การศึกษาข้ามศาสตร์ ข้อเสนอเชิงภววิทยา แนวคิดสตรีนิยม และ สุนทรียศาสตร์และการเรียนรู้ระหว่างวิชาการและศิลปะ

ประการแรก ฮาราเวย์เป็นนักวิชาการที่ทำงานข้ามศาสตร์ จากพื้นฐานที่เธอศึกษามาทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ หรือศาสตร์เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต (life science) หากแต่เธอเองก็ศึกษาปรัชญาด้วย พร้อม ๆ กับที่ศึกษาวิจัยในประเด็นทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม ทำให้งานของเธอยืนอยู่ทั้งในศาสตร์ว่าด้วยธรรมชาติ สังคม และมนุษย์ ที่น่าสนใจคือ การที่เธอไม่ได้ถูกฝึกฝนมาทางสังคมศาสตร์โดยตรงตั้งแต่แรก ทำให้มิติเชิงสังคมศาสตร์ ไม่ว่าจะในแง่ของอุดมการณ์ โครงสร้างอำนาจและสังคม หรือโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ไม่ได้ครอบงำจนบดบังบทบาทของโลกทางธรรมชาติและอิทธิพลของวัตถุทางเทคโนโลยีหรือประดิษฐกรรมต่าง ๆ งานของฮาราเวย์จึงทั้งผสมผสานและถ่วงน้ำหนักความสำคัญของความรู้ด้านต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กับการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของโลกด้านต่าง ๆ อย่างไม่ลดทอนด้านใดลงไปสู่ด้านใด ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ผลงานของฮาราเวย์เป็นที่สนใจในปลายศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา เนื่องจากการแยกศาสตร์จากกันอย่างตายตัว การลดทอนหรือมองข้ามความสำคัญของศาสตร์อื่น ๆ ให้เหลือแต่เพียงศาสตร์ที่นักวิชาการเน้นศึกษาเพียงเท่านั้น ถูกวิจารณ์อย่างหนักในงานวิชาการยุคปลายศตวรรษที่ 20 ว่ามีส่วนทำให้เราไม่เข้าใจปัญหาของโลกปัจจุบันที่เผชิญกับผลกระทบจากมนุษย์ต่อการทำลายสิ่งแวดล้อม ส่วนสำคัญส่วนหนึ่งก็เพราะเราเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต มนุษย์และสิ่งพหุมนุษย์ น้อยเกินไป (Latour 1993) ลักษณะข้ามศาสตร์นี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในหนังสือ *ทศนาวานร*

ประการที่สอง ข้อเสนอเชิงภววิทยา น่าจะถือได้ว่าเป็นคุณูปการสำคัญที่สุดของฮาราเวย์ งานของฮาราเวย์ก้าวข้ามจากข้อถกเถียงเชิงญาณวิทยา (epistemology) ของงานสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในกลุ่มงานแบบหลังสมัยใหม่ (postmodernism) ในโลกภาษาอังกฤษทศวรรษ 1980 ไปยังข้อเสนอในเชิงภววิทยา (ontology) มากขึ้น อันที่จริงงานของฮาราเวย์สำคัญ ๆ บางชิ้นก็อยู่ในกลุ่มงานที่เสนอในเชิงวิธีวิทยา ยกตัวอย่างเช่น บทความ

“Situated Knowledges” (ความรู้เฉพาะเหตุ) (Haraway 1988) ที่เสนอให้ยอมรับฐานะของความรู้ ไม่ว่าจะในทางสังคมศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ ว่าล้วนแต่เป็นความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง ขึ้นกับสถานการณ์ ไม่ได้เป็นสิ่งที่รับรู้ได้เสมอไปหรือข้ามกาลเวลาได้ยาวนาน และยังนักวิชาการทำงานด้วยความตระหนักถึงจุดยืนและตัวตนของตนเองมากเท่าไร ก็จะทำให้ผลงานมีความถูกต้องเที่ยงตรงมากขึ้นเท่านั้น หากแต่งงานจำนวนมากของฮาราเวย์ นับตั้งแต่บทความ “A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century” (คำประกาศไซบอร์ก : วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสังคมนิยม-สตรีนิยม ในปลายศตวรรษที่ 20) (Haraway 1991 [1985]) ที่ฮาราเวย์เสนอการเข้าใจความเป็นไปของโลก ชีวิต สังคม มนุษย์ ด้วยมุมมองข้ามและพหุสายพันธุ์ (multispecies) นับเป็นการทลายพรมแดนหรือตัวตนของสิ่งมีชีวิตรูปแบบต่าง ๆ และไปพ้นจากความสนใจในระดับของญาณวิทยา

นี่ทำให้งานของฮาราเวย์ส่งอิทธิพลต่อและแลกเปลี่ยนสนทนากับงานของนักสังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 20 ถึงต้นศตวรรษที่ 21 ได้มากขึ้นในประเด็นต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้เกี่ยวกับการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนประเด็นของคู่ตรงข้ามระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรม รวมทั้งเรื่อง “พหุมนุษย” (post-humanism) หรือความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” (human) กับ “สิ่งพหุมนุษย” (non-human) ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เรื่องเหล่านี้ในช่วงเมื่อ 20 ปีก่อนที่ผมเพิ่งได้อ่านหนังสือทัศนาววนั้น ยังคงเพิ่งเริ่มต้นมาก ๆ หรือแทบจะยังไม่เป็นที่รู้จักกันด้วยซ้ำ จึงกล่าวได้ว่า *ทัศนาววน* ที่พิมพ์ปี 1989 เล่มนี้ก้าวล้ำนำหน้าก่อนที่งานสำคัญ ๆ ว่าด้วยภาวะพหุมนุษยหลายชิ้นที่ออกตามมาทีหลังด้วยซ้ำ (เช่น Latour 1993 [1991], 2005; Ingold 2000; Descola and Lloyd 2013)

ประการที่สาม ฮาราเวย์เป็นหนึ่งในนักวิชาการสตรีนิยมน้อยคนที่ทำงานจากมุมมองคนที่ศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ด้วยการเชื่อมศาสตร์ต่าง ๆ เข้ามาสู่การพิจารณาประเด็นเพศและเพศภาวะ ความเชื่อมโยงนี้สำคัญในหลายด้านด้วยกัน ด้านแรก ทำให้ความสนใจต่อเรื่องเพศไม่ได้เป็นเพียงเรื่องสิทธิทางสังคมหรือการเมือง หากแต่ยังมีประเด็นทางชีวภาพ-กายภาพ และประเด็นทางวิทยาศาสตร์-เทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการศึกษาเรื่องเพศในมิติทาง

ศาสตร์เกี่ยวกับชีวิตและศาสตร์ด้านเทคโนโลยีทำโดยคนที่มีพื้นเพทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเอง ยิ่งช่วยให้เห็นเรื่องเพศได้อย่างลึกซึ้งขึ้น ด้านที่สอง การศึกษาเพศและเพศภาวะทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับชีวิต ทำให้ทั้งช่วยขยายความเข้าใจความเป็นเพศของสิ่งมีชีวิต พร้อมกับนำเอาความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตมาขยายความรู้เรื่องเพศได้มากขึ้น เช่นใน*ทัศนาวานร* ที่ฮาราเวย์ชี้ให้เห็นว่า ความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับเรื่องเพศในลิง ช่วยให้เราเริ่มมีความเข้าใจเรื่องเพศโดยรวมตลอดจนเรื่องเพศในคนดีขึ้น หรืออย่างน้อยที่สุดก็ในมิติที่แตกต่างออกไปได้มากขึ้น ในแง่ของการศึกษาด้านเทคโนโลยีก็เช่นกัน ในบทความ “คำประกาศไซเบอร์กา” ฮาราเวย์ชี้ให้เห็นว่าการขุดรึระหว่างเพศในยุคที่เทคโนโลยีการแพทย์และเทคโนโลยีดิจิทัลและเทคโนโลยีชีวภาพมีอำนาจนำอยู่ในปลายศตวรรษที่ 20 และน่าจะต่อเนื่องมาในปัจจุบัน มีลักษณะที่แตกต่างจากก่อนหน้านี้อย่างไร ด้านที่สาม การเชื่อมวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเข้ากับมิติเรื่องเพศของฮาราเวย์ช่วยให้เห็นอคติเพศชาย (male bias) ในแวดวงวิทยาศาสตร์ด้านต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนขึ้น พร้อม ๆ กับการชี้ให้เห็นความจำเป็นการที่ต้องทั้งเพิ่มมุมมองและเพิ่มนักวิชาการที่ยืนในจุดซึ่งเปิดกว้างหรือวิพากษ์วิจารณ์ต่ออคติเพศชายในมิตินี้ให้มากขึ้น ดังเช่นในหนังสือ*ทัศนาวานร* ที่แสดงให้เห็นว่า เมื่อนักวารวิทยาหญิงมีบทบาทมากขึ้น ก็ช่วยให้เกิดความรู้และมุมมองใหม่ ๆ เกี่ยวกับวารมากขึ้นเช่นกัน

ประการที่สี่ ฮาราเวย์ให้ความสำคัญต่อทั้งสุนทรียภาพ วิธีการ และแนวคิดจากสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นนวนิยาย ภาพยนตร์ และทัศนศิลป์ ในงานศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เราอาจแยกพิจารณาคุณูปการนี้ของงานฮาราเวย์ในสามด้านด้วยกัน

ด้านแรก สื่อที่ฮาราเวย์ศึกษามีทั้งภาพยนตร์ ภาพนิ่ง และนวนิยาย การศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจึงไม่ได้มีเฉพาะการศึกษาความเป็นวิทยาศาสตร์ในห้องทดลอง ตำราวิชาการ หรือปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์เองเท่านั้น เนื่องจากมิติของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้นแสดงออกมาในสื่อสาธารณะต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน และเมื่อพิจารณาให้ดีแล้วเราอาจพบว่า หลายครั้งที่แนวคิดเบื้องหลังทางวิทยาศาสตร์ที่นักวิทยาศาสตร์สนใจนั้น ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากความเข้าใจหรือความเชื่อที่สาธารณชนมีต่อเรื่องราวต่าง ๆ ดังเช่นใน*ทัศนาวานร* ที่คณะต่อลิ่งหลาย ๆ ประการที่ปรากฏในสื่อ นั้น ก็สะท้อนให้เห็นในการทำงานทางวิทยาศาสตร์เช่นกัน

ด้านที่สอง ฮาราเวย์ชี้ให้เห็นว่า นอกจากวิทยาศาสตร์จะเป็นความรู้ในแวดวงวิชาการแล้ว วิทยาศาสตร์ยังเป็นวัฒนธรรมยอดนิยมของคนนอกแวดวงวิชาการวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ไม่ได้เพียงถูกผลิตและบริโภคโดยนักวิทยาศาสตร์ หากแต่วิทยาศาสตร์ยังถูกผลิตและบริโภคในและผ่านสื่อสาธารณะด้วยเช่นกัน ในแง่นี้ วิทยาศาสตร์ที่คนทั่วไปซึ่งไม่ใช่ นักวิทยาศาสตร์สนใจ อาจสร้างบทสนทนาเกี่ยวกับวิพากษ์วิจารณ์ต่อ หรือแม้กระทั่งนำเสนอแนวทางการเข้าใจโลกอีกแบบ ให้กับวิทยาศาสตร์ของนักวิทยาศาสตร์ด้วยเช่นกัน

ด้านที่สาม ด้านการนำเสนอผลงานหรืองานเขียน ฮาราเวย์ไม่เพียงใช้วรรณกรรมในการศึกษาสังคมและแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ แต่ฮาราเวย์ยังเขียนงานในเชิงวรรณกรรมอีกด้วย งานเขียนของฮาราเวย์หลายตอนมีลักษณะกำกวม ยอกย้อน เล่นโวหาร เต็มไปด้วยจินตนาการ ไม่ใช่งานเขียนทางวิชาการตามแบบขนบที่เคร่งครัด นอกจากนั้น ฮาราเวย์ยังเห็นว่างานศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิยายวิทยาศาสตร์ มีคุณูปการต่อการแสดงให้เห็นความเป็นไปของโลก และส่องให้เห็นความคาดหวังต่ออนาคตของผู้คนได้เป็นอย่างดี เมื่ออาศัยศิลปะแล้ว จินตนาการและสุนทรียศาสตร์ของสื่อประเภทต่าง ๆ ช่วยให้เกิดการประกอบเรื่องราว แรงมุ่มของการวิพากษ์วิจารณ์ และนำเสนอความหวัง ที่ต่างออกไปจากผลงานที่นำเสนออย่างเป็นทางการ ความเป็นวิทยาศาสตร์แบบวิชาการ

หากกล่าวถึงฮาราเวย์ในโลกภาษาไทยเมื่อ 30 ปีที่แล้วที่หนังสือเล่มนี้ออกมา หรือ ถัดมาใกล้เคียงหน่อยคือเมื่อ 20 ปีที่แล้วที่ผมได้อ่านหนังสือเล่มนี้ ก็แทบไม่มีใครรู้จักหรือเอ่ยถึงฮาราเวย์ในแวดวงวิชาการไทย ผมจำได้ว่า มีนักวิชาการรัฐศาสตร์อย่างไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร แห่งรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ เท่านั้นที่กระมังที่เคยเอ่ยถึงบทความ “Situated Knowledges” (Haraway 1988) ผมเองอ่านบทความนี้จริงจังในฐานะที่เป็นงานสำคัญชิ้นหนึ่งในชุดงานที่ใช้สอนวิชาวิธีวิทยาทางมานุษยวิทยาเมื่อปลายทศวรรษ 2000 หลังจากที่ผมจบปริญญาเอกกลับมา งานที่อ่านในสมัยนั้นที่สำคัญได้แก่งานของไลลา อาบู-ลุกฮอด (Lila Abu-Ludhod) ว่าด้วยการเขียนวัฒนธรรม โดยไม่สร้างองค์เอกภาพของวัฒนธรรม และแสดงให้เห็นความเหลื่อมล้ำของสังคมที่สร้างวัฒนธรรมขึ้นมา (Abu-Ludhod 1991) หรืองานของเรนาโต โรซัลโด (Renato Rosaldo) ที่ชี้ให้เห็นว่านักมานุษยวิทยาหรือนักสังคมศาสตร์โดยรวม ๆ แล้ว ไม่สามารถสลัด

ตัวตนของตนเองออกไปได้ หากแต่ทำอย่างไรจึงจะทำให้ตัวตนแสดงบทบาทในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือช่วยให้เราเข้าใจสังคมที่เราศึกษาได้มากขึ้น (Rosaldo 1989) โดยรวมแล้ว เมื่อ 20 ปีก่อนนั้น แวดวงวิชาการไทยยังคงสนใจฮาราเวย์ในมิติของวิธีวิทยา หรือหากกล่าวในภาษาของแวดวงมานุษยวิทยาสากลในขณะนี้ (ทศวรรษ 2020) คือ เมื่อ 20 ปีก่อน ฮาราเวย์ยังคงเป็นที่รู้จักกันในระดับของญาณวิทยา (epistemology) ที่สานต่อจากกระแสหลังการวิพากษ์งานมานุษยวิทยาของกระแส “writing culture” ซึ่งนำโดยหนังสือ *Writing Culture: Poetics and Politics of Ethnography* (เขียนวัฒนธรรม: วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์) (Clifford and Marcus 1986) กันอยู่เลย หากแต่ในปัจจุบัน มานุษยวิทยาสากลและมานุษยวิทยาไทยกำลังสนใจเรื่องภววิทยา (ontology) กันมากขึ้นจนแทบจะกลายเป็นกระแสหลักไปเสียแล้ว

ในขณะนี้ แม้ว่าจะมีการนำแนวคิดฮาราเวย์ไปใช้ประปรายอยู่บ้างแล้ว (ยุคติ 2563) ก็แทบไม่มีใครกล่าวถึงผลงานการศึกษาวานรวิทยาของฮาราเวย์เลย การศึกษาผลงานของฮาราเวย์ในภาษาไทยขึ้นสำคัญได้แก่งานของภาคิน นิมมานนรงค์ ชื่อ “ดอนนา ฮาราเวย์: วัฒนธรรมชาติกับคำถามว่าด้วยความเป็นมนุษย์” (ภาคิน 2561) ที่กล่าวถึงหนังสือ *ทศนาวานร* อยู่ด้วย บทความดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มวิจัยเรื่องวิธีวิทยาทางมนุษยศาสตร์ร่วมสมัย ภาคินแนะนำพัฒนาการของผลงานฮาราเวย์ตั้งแต่งานช่วงแรก ๆ ที่เน้นศึกษาประวัติศาสตร์เชิงวิพากษ์ จนถึงผลงานที่กล่าวถึงข้อเสนอว่าด้วยภาวะกึ่งมนุษย์กึ่งพันมนุษย์หรือที่ฮาราเวย์มักใช้คำว่าไซบอร์ก (cyborg) ซึ่งมีไซบอร์กละใหม่ล้ำสมัย แต่เป็นภาวะทั่วไปในมิติทางภววิทยาของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งพันมนุษย์ และในความรู้ที่พ้นจากการแบ่งแยกระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติ นอกจากนั้นภาคินยังกล่าวถึงฮาราเวย์ในฐานะที่เป็นนักสตรีนิยมคนสำคัญในปลายศตวรรษที่ 20 ถึงปัจจุบัน (ภาคิน 2561) ในบทความนี้ ภาคินได้กล่าวถึงหนังสือ *ทศนาวานร* ไว้สั้น ๆ ด้วย เขาพบว่าผลงานชิ้นนี้เป็นผลงานที่ฮาราเวย์นำเสนออย่างต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 1970 จนกลายมาเป็นผลงานสำคัญคือหนังสือ *ทศนาวานร* ในปี 1989 (ภาคิน 2561, 274-75)

ผมคิดว่าสาเหตุที่ความสนใจเกี่ยวกับการศึกษาวานรวิทยาของฮาราเวย์ในประเทศไทย อาจจะมีจำกัดน่าจะเนื่องมาจาก ประการแรก หนังสือของฮาราเวย์อยู่ในแวดวงของสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ แต่ในขณะที่การศึกษาวานรในแวดวงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ไทยยังคงมีอยู่จำกัดได้แก่ตำราด้านวิวัฒนาการมนุษย์ (เช่น เสมอชัย พูลสุวรรณ 2538; ธนิช เลิศชาญฤทธิ 2550) งานศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับลิง (เวธิส โพธารามิก 2556) และงานที่เริ่มมีขึ้นมาจากแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ข้ามสายพันธุ์ (พัชราภรณ์ จักรสุวรรณ และ ชยา วรรณระภูติ 2563) อย่างไรก็ตาม ผมยังไม่มีโอกาสได้สำรวจในแวดวงของสาขาสัตววิทยาเอง แม้ว่าอาจจะมีอยู่บ้างก็ไม่แน่ใจว่าจะมีการกล่าวถึงหรือให้ความสนใจต่องานของฮาราเวย์หรือไม่ ข้อนี้ต่างจากสังคมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหรัฐอเมริกา ที่ความสนใจต่อการศึกษาวินิจฉัยวิวัฒนาการมนุษย์ ซึ่งวานรวิทยามีส่วนสำคัญในการพัฒนาความรู้ด้านนี้ สัมพันธ์กับฐานความเชื่อทางศาสนา แม้ในปัจจุบันนี้เอง คนเคร่งศาสนาคริสต์จำนวนมากในสหรัฐอเมริกายังคงต่อต้านแนวคิดวิวัฒนาการของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) โรงเรียนเอกชนในสหรัฐอเมริกาซึ่งมักเปิดโดยการสนับสนุนของคริสตชนิกายต่าง ๆ หลายแห่งยังคงยืนยันที่จะไม่สอนแนวคิดวิวัฒนาการของดาร์วิน เนื่องจากขัดแย้งกับคำสอนทางศาสนาว่าด้วยกำเนิดโลกและมนุษย์ที่ระบุว่า พระผู้เป็นเจ้าคือผู้สร้างและมนุษย์ก็กำเนิดมาเป็นสิ่งมีชีวิตที่สมบูรณ์ที่สุดตั้งแต่เมื่อพระผู้เป็นเจ้าสร้างขึ้นมาแล้ว ไม่มีทางที่มนุษย์จะวิวัฒนาการมาจากสิ่งมีชีวิตประเภทอื่น

ประการที่สอง *ทัศนาวานร*ของฮาราเวย์ครอบคลุมระหว่างหลากหลายสาขาวิชา ทำให้สัมพันธ์กับผู้เชี่ยวชาญต่างสาขาที่หนังสือเล่มนี้เกี่ยวข้องด้วย นับตั้งแต่นักมานุษยวิทยากายภาพ นักประวัติศาสตร์ธรรมชาติ นักวิทยาศาสตร์ชีวภาพ ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ปรัชญา ปรัชญา (cognitive science) เป็นต้น จึงอาจทำให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขามองข้ามหนังสือเล่มนี้ หากแต่ในสหรัฐอเมริกา หนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นมาในสาขาประวัติศาสตร์จิตสำนึก หรือประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่พัฒนามาจากประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์ และมีที่ทางตั้งมั่นในสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์สากลมายาวนาน งานของฮาราเวย์และวานรวิทยาจึงเป็นที่สนใจกว้างกว่า แต่กระนั้นก็ตาม ขณะนี้สังคมไทยเริ่มมีความสนใจเรื่องวานรวิทยามากขึ้น อาจจะมาจากการให้ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและความขาดแคลนความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์

ระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ จึงทำให้เริ่มมีกระแสความสนใจภาวะหลากหลายสายพันธุ์ (multi-species) มากขึ้นในงานวิชาการไทยขณะนี้ (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ 2560; พนา กันธา 2560; ชยา วรธนะภูติ และ รัตนาภรณ์ พุ่มน้อย 2561; พัชราภรณ์ จักรสุวรรณ์ และ ชยา วรธนะภูติ 2563) ในแง่นี้ ผมก็หวังว่าคนจะสนใจศึกษาเรื่องราวการศึกษาวิวัฒนาการมนุษย์ที่ลึกซึ้งและหลากหลายมิติมากขึ้น ดังที่หนังสือของฮาราเวย์เล่มนี้ได้ปูแนวทางไว้ด้วย

พัฒนาการของวานรวิทยา

ฮาราเวย์แบ่งเนื้อหาของ *ศตวรรษวานร* ออกเป็นสามภาคด้วยกัน ภาคแรก “ลิงและทุนนิยมผูกขาด: วานรวิทยาก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง” ว่าด้วยการศึกษาวานรในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 ถึงปลายศตวรรษที่ 19 ภาคที่สอง “การปลดแอกอาณานิคมและวานรวิทยาพหุประชาชาติ” ว่าด้วยวานรวิทยาหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงทศวรรษ 1980 และวานรวิทยานอกประเทศตะวันตก (ญี่ปุ่น อินเดีย และมาดากัสการ์) ภาคที่สาม “การเมืองของความเป็นผู้หญิง: วานรวิทยาในฐานะทฤษฎีสตรีนิยมแนวหนึ่ง” ว่าด้วยอิทธิพลของแนวคิดสตรีนิยม (feminism) ที่มีต่อวานรวิทยาและการที่นักวานรวิทยาแนวสตรีนิยมเองเสนอข้อเสนอต่อการศึกษาเพศและเพศภาวะความเป็นหญิงในมนุษย์ งานลักษณะนี้พัฒนาขึ้นมาอย่างสำคัญในวานรวิทยาตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ผมจะสรุปประเด็นจากเนื้อหาของแต่ละภาค ซึ่งแต่ละภาคยังแบ่งเนื้อหาออกเป็นบท ๆ ตั้งแต่ 4 ถึง 6 บท โดยจะยกเว้นการอภิปรายถึงบทที่ 1 ไว้ในตอนท้ายของข้อเขียนนี้

ภาคแรก ลิงและทุนนิยมผูกขาด: วานรวิทยาก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง

วานรวิทยาก่อนสงครามโลกครั้งที่สองเป็นวานรวิทยาของประเทศตะวันตก ทั้งสหรัฐอเมริกาและยุโรป รวมทั้งยังเป็นวานรวิทยาของผู้ชาย ซึ่งครอบงำทั้งทุนการศึกษา สถาบันการศึกษา และมุมมองต่อสัตว์จำพวกวานร

- บทที่ 2 อาณานิคมวานร

บทแรกของภาคนี้ ฮาราเวย์เปิดขึ้นมาด้วยข้อสรุปที่ว่า ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง “การศึกษาวานรเป็นกิจการของอาณานิคม ซึ่งความรู้เกี่ยวกับเรือนร่างที่มีชีวิตและที่เป็นซากของพวกลิง (monkeys) และลิงไร้หาง (apes) เป็นส่วนหนึ่งของระบบการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกันในการซูร์ติฟิเคชันของลัทธิล่าอาณานิคม” (Haraway 1989, 19 ต่อจากนี้ไปจะอ้างหนังสือเล่มนี้เพียงเลขหน้า โดยใช้ น. ย่อคำว่า หน้า) ที่น่าสนใจคือสำหรับคนยุคนั้น วานรวิทยาเป็นความรู้เพื่อการพัฒนาทางการแพทย์และการศึกษาวิวัฒนาการ เช่น ประเทศฝรั่งเศสมีความตั้งใจจะสร้าง “หมู่บ้านต้นแบบ” (Model Village) เพื่อฝึกฝนลิงไร้หางเพื่อใช้ทดลองแสดงให้เห็นถึงการก่อตัวของอารยธรรมว่าเป็นมาอย่างไร ส่วนในอังกฤษก็จะตั้ง “วิทยาลัยลิง เพื่อทำให้ชิมแปนซีกลายเป็นมนุษย์” (น. 19-20) ที่น่าสนใจคือ ทั้งสองแห่งมีการระบุว่าจะใช้ผู้หญิงชนพื้นเมืองเป็นผู้ดูแลลิงเหล่านี้ ลิงหรือสัตว์กับผู้หญิงและชนพื้นเมืองจึงร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งของกิจการของอาณานิคมเสมอมา

ฮาราเวย์ชี้ว่า ธุรกิจการค้าวานรเป็นสิ่งที่ผูกพันกับวานรวิทยาตั้งแต่แรกเริ่มของความรู้สาขานี้ในระบายนั้น เมืองใหญ่ในยุโรปล้วนมีการจัดแสดงวานรในสวนสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นโคเปนเฮเกน ลอนดอน ดัสเซลฟอร์ด ปารีส ร็อตเตอร์ดัม และเบอร์ลิน นักวานรวิทยาคนสำคัญ ๆ ในขั้นที่เรียกได้ว่าเป็นบิดาของสาขาวิชานี้ อย่าง รอเบิร์ต เยอร์กีส (Robert Yerkes) และ คลาเรนซ์ เรย์คาร์เพนเตอร์ (Clarence Ray Carpenter) ต่างก็ให้ความสำคัญกับการศึกษาวานรในสวนสัตว์ ฮาราเวย์จึงสรุปว่า “ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ... วานรวิทยาเป็นกิจการที่อาศัยห้องทดลอง และมีรากฐานอยู่บนพิพิธภัณฑสถานอย่างมหาศาล” (น. 24) ศาสตร์ที่เพิ่งเริ่มมีการจัดประเภทวานรหรือไพรเมตขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1758 จึงเริ่มต้นจริงจังขึ้นในต้นศตวรรษที่ 20 นี้เอง (น. 25)

- บทที่ 3 นักสะสมซากสัตว์และพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ธรรมชาติ: คาร์ล เอคเคิลีย์

เรื่องสยองขวัญสำหรับคนยุคต้นศตวรรษที่ 21 แต่อาจจะเป็นเรื่องสุดแสนธรรมดาของคนในต้นศตวรรษที่ 20 คือเรื่องราวการล่ากอริลลาของนักธรรมชาติวิทยาคนสำคัญของ

สหรัฐอเมริกา นาม คาร์ล เอคเลีย (Carl Akeley, 1864-1926) ผู้ซึ่งกลายมาเป็นนักสะสมซากสัตว์ (taxidermy) และผู้มีส่วนสำคัญในการสร้างโถงแอฟริกัน (the African Hall) แห่งพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ธรรมชาติอเมริกัน (American Museum of Natural History) ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองนิวยอร์ก นำสังเกตว่าเรื่องราวของเอคเลียในปัจจุบันแทบไม่มีการกล่าวถึงเขาในฐานะที่เป็นนักล่าและนักสะสมซากสัตว์คนสำคัญของต้นศตวรรษที่ 20 เลย

เอคเลียและภรรยาคนแรกของเขา นับเป็นคนขาวคนแรก ๆ ที่เดินทางไปจนถึงถิ่นของกอริลลาในปี 1921 ที่แอฟริกากลาง และในวันแรกที่เขาได้พบกอริลลาตัวแรก เอคเลียก็สังหารกอริลลาตัวแรกที่เขาพบในทันที แม้ว่าจะไม่ได้เป็นการประจัญหน้ากันหรือถูกโจมตีแต่อย่างใด เขายังมันจากที่ไกลผ่านแมกไม้ในป่าที่ลึบอบช้อนและโหนกิ่งไม้ อยู่ในวันรุ่งขึ้น ฮาราเวย์สรุปได้จากเอกสารจดหมายเหตุว่า “เอคเลียและพรรคพวกของเขาสังหารและพยายามสังหารลิงไร้หางทุกตัวที่พวกเขาเจอนับตั้งแต่เข้าไปเยือนพื้นที่นั้น” (น. 33) ในวันที่สาม เขาเอกกล้องถ่ายภาพไป เขาถ่ายภาพจนหมดฟิล์มไปหลายร้อยฟุต สุดท้ายเอคเลียบันทึกไว้ว่า “ผมเลือกตัวหนึ่งที่ผมคิดว่าจะเป็นลิงตัวผู้ที่ยังเด็กอยู่ ผมยิงและฆ่ามัน แต่ทว่า กลับกลายเป็นว่าเธอเป็นตัวอย่างสัตว์ตัวเมียขึ้นโต นั่นช่วยคลายความรู้สึกเสียตายนลงไปได้บ้าง” (น. 33)

หลังจากนั้นเอคเลียก็ได้เชื้อเชิญเพื่อนร่วมคณะเดินทางอีกกลุ่มหนึ่งที่ตั้งที่ปักชั้วคราวรออยู่ มาร่วมสังหารกอริลลาเพิ่มเติม แต่ในท้ายที่สุดจริง ๆ ฮาราเวย์เล่าว่า เมื่อกลับไปนิวยอร์ก เอคเลียก็เริ่มโครงการการศึกษาวิจัยและอนุรักษ์กอริลลา เพราะเขากลัวว่ากอริลลาจะสูญพันธุ์ไปเสียก่อนที่จะเป็นที่รู้จักโดยวิทยาศาสตร์ ฮาราเวย์จึงสรุปว่า “เมื่อการครอบครองได้เสร็จสมบูรณ์แล้ว การอนุรักษ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วน ทว่าบางทีการอนุรักษ์ก็อาจจะสายไปเสียแล้ว” (น. 34) เอคเลียสั่งการให้คนเดินทางไปที่ถิ่นของกอริลลาอีกครั้งเพื่อเก็บภาพบรรยากาศของพื้นที่ที่เขาไปเยือน เพื่อที่จะนำภาพเหล่านั้นมาเป็นฉากประกอบห้องจัดแสดงโถงแอฟริกาที่เขารับผิดชอบ เมื่อเขากลับไปยังคิเว (Kivu) ดินแดนกอริลลาในแอฟริกาอีกครั้งในปี 1926 เขาอ่อนล้าและเสียชีวิตที่นั่น ร่างของเขาถูกฝังที่กิบาลู ยูกันดา (Kibale, Uganda) ทว่าสุสานของเขาถูกโจรขโมยขุดเอากระดูกเขาไป (น. 35)

ฮาราเวย์ชี้ว่า เรื่องราวของเอคิลีย์และการมีส่วนร่วมในการพัฒนานวนวิทยาให้กับพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ธรรมชาติอเมริกันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ทางวิทยาศาสตร์และอำนาจของอาณานิคมอย่างสำคัญ เอคิลีย์ได้เข้าจากการเป็นลูกชานาจนกระทั่งเขาได้ไปทำงานกับนักธรรมชาติวิทยา เขาเป็นผู้สรรหาตัวอย่างสัตว์ให้แก่ภัณฑารักษ์ธรรมชาติจนมีชื่อเสียง ได้รับเชิญไปยังพิพิธภัณฑสถานแห่งบริติช (British Museum) และยังคงร่วมงานกับ “ฟิลด์มิเซียม” (Field Museum) แห่งชิคาโก จนเขาหาทุนสนับสนุนตนเองไปแอฟริกา ได้รับการสนับสนุนจากกษัตริย์เบลเยียม และกลายเป็นกำลังหลักคนหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานชาติอเมริกันที่นิวยอร์ก นอกจากเขาเองแล้ว ฮาราเวย์ยังพบว่า ภรรยาคนแรกคือแมรี โจบ เอคิลีย์ (Mary Jobe Akeley) เป็นนักล่าสัตว์เช่นเดียวกับเขา ก็มีบทบาทสำคัญกับความก้าวหน้าของเอคิลีย์และวิทยาศาสตร์เช่นกัน ในขณะที่ภรรยาอีกคนของเขา คือเดเลีย เอคิลีย์ (Delia Akeley) ซึ่งมีส่วนสำคัญทั้งในการร่วมล่าสัตว์ใหญ่กับเอคิลีย์ อย่างการล่าช้างในแอฟริกา และมีส่วนสำคัญในการเขียนประวัติของเอคิลีย์เช่นกัน แม้ว่าเรื่องราวหลายเรื่องที่ได้เล่าจะผิดจากความเป็นจริง (น. 35-52)

- บทที่ 4 วิศวกรรรมมนุษย์: รอเบิร์ต มินส์ เฮอร์กีส

รอเบิร์ต เฮอร์กีส (Robert Means Yerkes, 1876-1956) ต่างจากเอคิลีย์ซึ่งเป็นคนร่วมสมัยกัน เฮอร์กีสเลี้ยงและศึกษาปิกมีชิมแปนซี (ปัจจุบันเรียกว่าโบโนโบ (*bonobo*, *Pan paniscus*)) เขาประสบความสำเร็จในการสร้างห้องทดลองชิมแปนซี ในแง่หนึ่ง แม้ว่าเฮอร์กีสจะดูเป็นคนรักสัตว์ แต่ในอีกแง่หนึ่ง วิธีที่เขาผูกพันกับชิมแปนซีในห้องทดลองเขานั้นอยู่ในฐานะที่แสดงถึง “คู่ตรงข้ามพื้นฐานของเฮอร์กีสระหว่าง เหตุผล ผู้นำที่ก้าวหน้า กับ ผู้รับใช้ที่พึ่งพาอำนาจลิงไร้หางในห้องทดลองเป็นต้นไม่ตั้งต้นเพื่อวิศวกรรรมมนุษย์ ตลอดจนโครงสร้างอันกำกวมระหว่างวัตถุและจินตภาพ ผู้รับใช้และเจ้านาย เด็กและผู้ใหญ่ ตัวแบบและความจริง ที่อยู่ในความสัมพันธ์เชิงวิทยาศาสตร์ของลิงไร้หางและมนุษย์” (น. 61) หากแต่สำหรับเฮอร์กีสแล้ว เขามีความชัดเจนว่าชิมแปนซีเป็นผู้รับใช้วิทยาศาสตร์ เฮอร์กีสเองกล่าวว่า “ความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์และความปรารถนาที่จะควบคุมโลกของมนุษย์ ผลักดันให้มนุษย์ศึกษาสิ่งต่าง ๆ” (น. 61)

ในแง่ของการสร้างพื้นที่ควบคุมเพื่อการทดลองทางวิทยาศาสตร์ในการศึกษาวานร ไม่ว่าจะเป็นห้องปิดหรือพื้นที่เปิด ฮาราเวย์กล่าวว่า สำหรับเยอร์เกิสแล้ว “ห้องทดลองสร้างความรู้ชนิดที่เพิ่มพูนการควบคุม เมื่อขยายออกสู่สนามวิจัย ตรวจจับของห้องทดลอง (laboratory) และห้องตรวจรักษา (clinic) ก็คือตรวจจับของความสมเหตุสมผลในพื้นที่ทุกลักษณะ...สัตว์ในห้องทดลองโดยทั่วไปแล้วจึงมีคุณค่าสูงสุดต่อมนุษย์ เนื่องจากเหตุอย่างหนึ่งที่ว่ามันถูกออกแบบและถูกวางมาตรฐาน หรือเรียกสั้น ๆ ว่าถูกวิศวกรรมให้ตอบโจทย์ข้อสงสัยของมนุษย์” (น. 62) เหล่าวานรจึงถูกนำมาจัดการทางวิทยาศาสตร์เพื่อตอบโจทย์ความต้องการของมนุษย์นั่นเอง ھاใช้เพื่อเข้าใจความเป็นวานรโดยตัวของมันเองไม่ ในขณะที่เดียวกัน มนุษย์ก็เข้าสู่เส้นทางของการวิศวกรรมของชีวิตหรือการเรียนรู้เพื่อออกแบบชีวิต การวิจัยวานรจึงเป็นไปเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์เป็นเป้าหมายสำคัญ

อีกประเด็นที่สำคัญคือความเป็นธรรมชาติที่ไม่ถูกเคลือบคลุมโดยวัฒนธรรม เหตุผลสำคัญที่เยอร์เกิสเลือกศึกษาวานรเพื่อเข้าใจมนุษย์เนื่องจากเยอร์เกิสเองกล่าวไว้ว่า “การศึกษาวานรชนิดอื่น ๆ อาจช่วยพิสูจน์เส้นทางได้อย่างตรงไปตรงมาและประหยัดกว่าในอันที่จะเป็นประโยชน์ต่อความรู้เกี่ยวกับ [มนุษย์] เราเอง เนื่องจากกลไกพื้นฐานต่าง ๆ ในพวกมัน [วานร] ถูกเคลือบคลุมด้วยอิทธิพลทางวัฒนธรรมน้อยกว่า” (ฮาราเวย์อ้างถึงเยอร์เกิส น. 62) ในแง่นี้ ฮาราเวย์เห็นว่า

“ในอุดมการณ์ของเยอร์เกิส วัฒนธรรมตรงกันข้ามกับวิศวกรรม เป็นความตรงกันข้ามที่สัมพันธ์กับข้ออ้างของวานรวิทยาเพื่อเชื่อมระหว่่างการจัดประเภทสัตว์กับวัฒนธรรมและธรรมชาติ วานรไร้หางเป็นสิ่งตามธรรมชาติ ที่ถูกนำมาออกแบบใหม่เพื่อผลิตความรู้ที่เป็นประโยชน์ พวกมันไม่มีวัฒนธรรม (แม้ว่ามันจะดูมี “ธรรมเนียมเชิงสังคม”) พวกมันเป็นกระเจกสะท้อนที่ไม่คลุมเครือ วัฒนธรรมหมายถึงการไม่ได้ถูกออกแบบ การถูกสืบทอดมา ความไร้เหตุผล การสังสมที่เลียงไม่พัน ที่ทับถมบดบังกลไกพื้นฐาน วัฒนธรรมคือสถานะทางสังคมที่เป็นม่านหมอก ความบังเอิญ ไร้การควบคุม การวิศวกรรมจัดการสิ่งตามธรรมชาติเสียใหม่ อย่างไรก็ตามการต้านทาน เพื่อสนองความประสงค์ของสังคมที่มีเหตุมีผล...วิศวกรรมมนุษย์วางบนฐานของการควบคุมธรรมชาติอย่างสมเหตุสมผล และจึงบริหารสังคมเพื่อการผลิตและผลิตซ้ำอย่างมีสติ การวิศวกรรมที่เหมาะสมจะมาแทนที่วัฒนธรรมที่ไร้ประสิทธิภาพ” (น. 62)

ถึงที่สุดแล้ว ฮาราเวย์สรุปว่า “ไม่ต้องใช้จินตนาการมากมายในการที่จะแทนที่คำว่า เด็ก ทาส คนใช้ หรือ ผู้หญิง สำหรับคำว่า ชิมแปนซี ในครัวเรือนที่ถูกจัดการอย่างสมเหตุสมผล เพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างของห้องทดลองที่อุทิศเพื่อวิศวกรรมมนุษย์” (น. 63)

- บทที่ 5 สัญลักษณ์ของสนามธรรมชาติ: คลาเรนซ์ เรย์ คาร์เพนเตอร์ และ สจิวต์ เอ อัลต์แมนน์

ฮาราเวย์กล่าวถึงนักมานุษยวิทยาคนก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง คนสำคัญ 2 คนคือ คาร์เพนเตอร์ (Clarence Ray Carpenter, 1905-1975) และ อัลต์แมนน์ (Stuart A. Altmann, 1930-2016) ทั้งสองสานต่อและขยับแนวทางการทำงานจากเยอร์เกิส แม้ว่าในเชิงอุดมการณ์แล้วน่าจะยังคงสืบทอดกันมา หากแต่ในแง่ของวิธีการศึกษาและประเด็นวิจัยแล้ว ข้อเสนอของทั้งสองช่วยให้เข้าใจวานรในเชิงการสื่อสารมากยิ่งขึ้น และนั่นเป็นฐานสำคัญของการทำงาน วานรวิทยาในยุคถัดมาเป็นอย่างดี

คาร์เพนเตอร์ศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของฝูงนกพิราบมาก่อน แล้วจึงนำมาใช้กับการศึกษาลิงทั้งในพื้นที่ตามธรรมชาติและในพื้นที่ทดลอง โดยเริ่มจากลิงหอน (howler monkeys) ในปานามา ปี 1931-34 จากนั้นจึงมาศึกษาชะนี (น่าสังเกตว่าเป็นวานรที่ใช้เสียงทั้งคู่) ในประเทศไทย ปี 1937 เพื่อศึกษามิติทางสังคมและการสื่อสาร การศึกษาวานรของคาร์เพนเตอร์ จึงอาศัยเครื่องมือจากมานุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มากขึ้น (น. 87) แนวทางหนึ่งที่เขาใช้คือ แนวคิดการหน้าที่ (functionalism) ซึ่งนำมาจากการศึกษาการทำงานร่วมกันทางกายภาพของสิ่งมีชีวิต (น. 86) วิธีหนึ่งที่เขาทำคือการสังเกตการก่อดวงของกลุ่มทางสังคมของวานร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีอำนาจควบคุมของลิงบางตัวเหนือลิงตัวอื่น ๆ ในกลุ่ม การทดลองครั้งหนึ่งของเขาในปี 1938 ที่เปอร์โตริโก เขานำลิงที่จับมาได้ราว 450 ตัวเดินทางมาจากอินเดีย ใช้เวลา 6 สัปดาห์ แล้วปล่อยลิงในเกาะเพื่อดูพฤติกรรมการก่อดวงทางสังคม เขาสนใจตอบคำถามว่า ทำไมสัตว์จึงอยู่กันเป็นกลุ่ม เขาเห็นว่าการอยู่รอดของชีวิตทางชีวภาพสัมพันธ์กับทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและการก่อดวงเป็นกลุ่มสังคม ในการทดลองหนึ่งนั้น เขาใช้เวลา 3 สัปดาห์ นำลิง 85 ตัวที่เป็นกลุ่มมีอำนาจที่สุดซึ่งมีลิงตัวผู้ 7 ตัว ในวันหนึ่ง เขาทดลองนำลิงผู้นำ

ออกไปไว้อีกที่หนึ่งนอกที่กักขังบริเวณใกล้เคียงกัน “เสมือนเป็นการแทรกแซงด้วยการตัดหัวออกจากเรือร่าทางสังคม” (น. 86) ภายในหนึ่งสัปดาห์ คาร์เพนเตอร์สังเกตพฤติกรรมของกลุ่มและขอบเขตของพรมแดนของลิง เขาพบความสับสนไร้การจัดการที่สังเกตได้จากการทะเลาะเบาะแว้งกันมากขึ้น และการลดลงของพื้นที่กิจกรรมกลุ่ม เขาอดคิดว่าจะมีลิงตัวผู้ตัวไหนก้าวขึ้นมาเป็นผู้สร้างระเบียบใหม่หรือไม่ ทว่า หลายวันผ่านไปก็ยังไม่พบแต่การไร้ความร่วมมือกันและความเคลื่อนไหวที่ไร้รูปแบบ เฉื่อยชา และไม่มั่นคง แต่หลังจากนั้นเริ่มมีตัวผู้กลุ่มผู้นำก่อตัวขึ้น และตัวเมียทะเลาะกัน สุดท้ายคาร์เพนเตอร์ปล่อยให้ทั้งหมดให้รวมกลุ่มกันใหม่ (น. 86)

อีกมิติหนึ่งที่ฮาราเวย์พบว่าคาร์เพนเตอร์ให้ความสำคัญคือการสื่อสารด้วยศาสตร์ที่เรียกว่าสัญศาสตร์ (semiotics) พฤติกรรมสิ่งมีชีวิตทั้งในระดับอินทรีย์ภาพและความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์แต่ละตัว ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์กับสิ่งแวดล้อม คือการสื่อสารลักษณะหนึ่ง (น. 97-99) การสื่อสารของมนุษย์จึงเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารทั่วไปของสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตทั้งหมด การศึกษาการสื่อสารนี้เองที่เป็นแนวทางซึ่งสจิวต์ อัลต์แมนน์ สานต่อจากคาร์เพนเตอร์ ทว่า แนวทางสำคัญของอัลต์แมนน์นั้นขยายไปยังการนำเอาแนวคิดชีววิทยาสังคม (sociobiology) และไซเบอร์เนติกส์ (cybernetics) มาใช้

ในแง่ของไซเบอร์เนติกส์ ฮาราเวย์พบว่า อัลต์แมนน์อาศัยแนวคิดว่าด้วยการยศาสตร์ (ergonomics) ซึ่งศึกษาระบบความสัมพันธ์ของสรีระกับสภาพแวดล้อม ที่ส่งสารกันผ่านการใช้พลังงาน การออกแรงของสรีระสัมพันธ์กันอย่างไรกับสิ่งแวดล้อม มนุษย์เป็นปัจจัยหนึ่งในระบบของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในการทำงานของร่างกายอย่างมีประสิทธิภาพในระบบ การยศาสตร์จึงพิจารณาทุกมิติของอินทรีย์ภาพในฐานะส่วนหนึ่งของกลไกในการทำงาน และวิธีการนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของไซเบอร์เนติกส์เนื่องจากศึกษาการสื่อสารระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ ของสรีระกับสิ่งแวดล้อมในการทำงานของสรีระ (น. 100-103) ด้วยกรอบการศึกษาลักษณะนี้ ฮาราเวย์มองว่า “การแบ่งชัดตรงข้ามระหว่างสัตว์กับมนุษย์จึงเบาบางลง พรมแดนและความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตก็ขยับเขยื้อนในระดับพื้นฐานด้วยเช่นกัน” (น. 103) ฮาราเวย์จึงสรุปว่า ด้วยการศึกษาลิงของอัลต์แมนน์ เขาทำให้วานรวิทยาได้อาศัยแนวคิดจากทางมนุษยศาสตร์

มาใช้ในการศึกษาลิงได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นยังเสนอแนวทางการศึกษาความเป็นสังคม (the social) ทั้งทางชีววิทยาและมนุษยศาสตร์ ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรือการสื่อสารในระบบที่ควบคุมไว้นั้นคือห้องทดลองหรือสังคมจำลองของลิง กรอบการศึกษาที่เรียกว่าชีววิทยาสังคมจึงไม่ได้ลดทอนการจัดการสังคมมนุษย์และพฤติกรรมมนุษย์ให้กลายเป็นเพียงคำอธิบายเชิงชีววิทยาเท่านั้น หากแต่เป็นการแสวงหาทฤษฎีจากสถานการณ์ทางสังคมในวิศวกรรมไซเบอร์เนติกส์ ซึ่งแผ่ขยายแนวคิดเข้าไปยังมนุษยศาสตร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง (น. 108)

โดยสรุปแล้ว ในภาคแรก วานรวิทยาก้าวจากการเป็นการสะสมตัวอย่างซากสิ่งมีชีวิตภายใต้อำนาจของเจ้าอาณานิคมตะวันตกดังตัวอย่างของเอคเลีย ไปยังการศึกษาวานรทั้งในห้องทดลอง ในสนามที่ออกแบบมา และจากการสังเกตในพื้นที่จริง ด้วยแนวคิดที่พัฒนามาจากการสังเกตการณ์พฤติกรรมทางสังคม การก่อตัวทางสังคมของวานร โดยเยอร์เกิสและคาร์เพนเตอร์ ไปสู่การศึกษาอาศัยแนวคิดด้านการสื่อสารในระบบไซเบอร์เนติกส์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวานรและสิ่งแวดล้อมทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตโดยอัลด์แมนน์ แต่ทั้งหมดนั้นก็แสดงให้เห็นว่า วานรถูกใช้เป็นเครื่องมือสำหรับทำความเข้าใจมนุษย์ หาใช่ว่ามนุษย์ศึกษาวานรเพื่อเข้าใจความเป็นอยู่ที่เป็นตัวของวานรเองไม่ ยิ่งทศนะที่มีร่วมกันตั้งแต่สมัยของเยอร์เกิส มาจนถึงอัลด์แมนน์ที่ว่า วานรเป็นภาพสะท้อนมนุษย์ที่ไร้วัฒนธรรมและจึงทำให้เราศึกษามนุษย์ได้โดยปราศจากการบิดเบือนของอิทธิพลทางวัฒนธรรม โดยนัยนี้ ชีวิตของวานรเองไม่ว่าจะในสภาพแวดล้อมของห้องทดลองแบบปิดหรือเปิด หรือไม่ว่าจะในสนามตามสภาพธรรมชาติเองก็ตาม จึงกลายเป็นห้องทดลองของมนุษย์นั่นเอง

ภาคสอง การปลดแอกอาณานิคมและวานรวิทยาพหุประชาชาติ

ประเด็นสำคัญของวานรวิทยาหลังสงครามโลกครั้งที่สองยุคต้น (1950-1970) คือการใช้ลิงเป็นสัตว์ทดลองเพื่อวิทยาศาสตร์การแพทย์และอวกาศ การศึกษาลิงในถิ่นฐานของลิงเอง และวานรวิทยานอกตะวันตก แม้ว่าภาคนี้จะเปิดให้เห็นแนวทางการศึกษาใหม่ ๆ ที่นักวานรวิทยาสตรีมีส่วนสำคัญ และความหลากหลายของความเข้าใจที่มนุษย์มีต่อวานรจากพื้นฐานทางสังคม-วัฒนธรรมที่แตกต่างจากตะวันตก แต่กระนั้น ฮาราเวย์ก็ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า

วานรวิทยาตะวันตกได้อิทธิพลของผู้ชายผิวขาวก็ยังคงสืบทอดมาและยังไม่ได้ถูกท้าทายจนกว่าจะถึงทศวรรษ 1980

- บทที่ 6 การจัดสถาบันใหม่

ฮาราเวย์เริ่มเรื่องของภาคนี้ด้วยภาพยนตร์ชวนสยองเกล้าเรื่อง *Primate* (ไพรเมตเผยแพรปี 1974 ปัจจุบันหาชมได้ทางยูทูบ) โดยเฟรดดริก ไวส์แมน (Fredrick Wiseman) เป็นภาพยนตร์สารคดีว่าด้วยวานรวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำลิงมาทดลองทางวิทยาศาสตร์ในศูนย์วิจัย Yerkes Regional Primate Research Center ที่แอตแลนตา ซึ่งตั้งชื่อเพื่อเป็นเกียรติแด่เยอร์เก้ส์นักวานรวิทยาคนสำคัญก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ฮาราเวย์สรุปไว้ตั้งแต่ต้นว่า “กล้องของภาพยนตร์นี้บันทึกห้องทดลองในฐานะที่เป็นอินทรีภาพแห่งไซเบอร์เนติกส์ เป็นไซเบอร์กที่ภายในตัวมันเองถูกจัดการให้เกิดระบบที่ถูกควบคุม สมเหตุสมผล ผลิตซ้ำได้ และถูกทำให้เป็นตัวบท” (น. 117) ภาพยนตร์นี้จึงเรียกได้ว่าเปิดเผยให้เห็นการทำงานของวานรวิทยาในระดับของกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ที่แน่นอนว่าไม่ได้มีเพียงระบบของความรู้ความคิด แต่ยังเป็นระบบสังคม การออกแบบวัตถุ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และระบบสังคม การเมือง ที่กว้างไปกว่าห้องทดลอง

ไวส์แมนบันทึกการเลี้ยงดูและทดลองลิงหลายชนิด เช่น ลิงวอก (rhesus monkeys) ชิมแปนซี นับตั้งแต่กำเนิด การที่ลิงถูกเลี้ยงด้วยความผูกพัน เอาใจใส่ ให้ความรัก หากแต่หลังจากนั้น ลิงถูกทดลองทางพฤติกรรมต่าง ๆ นานา พวกลิงถูกเก็บตัวอย่างเลือด ตัวอย่างสารคัดหลั่งต่าง ๆ รวมทั้งกระทำการต่าง ๆ ต่อร่างกายลิง พร้อม ๆ กับเรื่องราวของลิง เรายังได้เห็นความสัมพันธ์ของคนในศูนย์วิจัย มีทั้งการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ เชื้อชาติ และน่าจะรวมทั้งชนชั้น ฮาราเวย์พบว่าชุดการทดลองสำคัญที่ภาพยนตร์ไพรเมตเล่ามีสามชุดด้วยกัน ได้แก่ การทดลองเพื่อระบุตำแหน่งสมองและพฤติกรรมทางเพศกับพฤติกรรมก้าวร้าว การทดลองถึงผลของแรงโน้มถ่วง และการทดลองการฉีดใส่น้ำเชื้อเพื่อให้เกิดการตั้งครรภ์เทียม การทดลองสองประเภทแรกใช้ลิงวอก ส่วนประเภทหลังใช้ชิมแปนซี ทั้งหมดอาศัยมนุษย์และเทคโนโลยีทันสมัยเพื่อจัดการทดลอง (น. 117-118) ฉากสุดท้ายเป็นฉากสยดสยองของการนำลิงวอก

ขึ้นรถแวนไปยังด้านหลังของศูนย์วิจัย ลิงถูกนำไปยังลานบินของทหาร จัดวางบนลิฟต์ไปยังสายพานบนเครื่องบินขนาดใหญ่ ลิงนั่งรวมอยู่กับคนที่สวมชุดป้องกันความกดอากาศบนที่สูงอยู่จำนวนหนึ่ง หากแต่ลิงไม่ได้สวมชุดเหล่านั้นแต่ถูกวางไว้ในกล่องดำที่ถูกจ้องด้วยมนุษย์ผ่านจอทีวีไปจนจบภาพยนตร์ ช่องทางต่าง ๆ ของสมองลิงถูกบันทึกด้วยเครื่องมือต่าง ๆ เครื่องบินพาลิงบินขึ้น บินลง มีเรดาร์จับอยู่ มนุษย์ล่อยไปลอยมาในช่องบรรทุกของเครื่องบิน ส่วนลิงมองย้อนกลับมายังเราจากกล่องที่มันถูกขังอยู่ แล้วภาพยนตร์ก็จบลง

ภาพยนตร์สรุปบรรยากาศของวานรวิทยาในยุคสงครามเย็นหลังสงครามโลกครั้งที่สองได้เป็นอย่างดี ฮาราเวย์ชี้ว่า วานรวิทยาในทศวรรษ 1950 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาลิงและวานรไร้หางในป่า ได้ใ้บุญจากการขยายตัวของทุนสนับสนุนการวิจัยและการพัฒนาสถาบันวิจัยอย่างขนานใหญ่ การขยายตัวของทุนวิจัยวานรไม่ได้มาจากความสนใจต่อลิงมากขึ้นโดยตรงแบบที่เคยเป็นในสมัยก่อนสงคราม หากแต่ทุนเหล่านี้มาจากความสนใจต่อการอนุรักษ์ การบริหารจัดการทางสังคม และวิทยาศาสตร์ที่สัมพันธ์กับความต้องการของประชาชน (น. 121) เพื่อสนองต่อการศึกษาวิจัยอย่างขนานใหญ่นี้ การจัดหาลิงเพื่อการทดลองจึงเป็นกิจการขนาดใหญ่ ลิงจำนวนมากจากอินเดียนถูกนำมาใช้เพื่อการทดลองทางการแพทย์ด้วยข้ออ้างว่า “เพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติทั้งหมด” (น. 121) ความต้องการลิงจำนวนมากทำให้ถึงกับต้องเริ่มคิดถึงการเพาะเลี้ยงลิงไว้ทดลองเอง จนนำไปสู่การจัดตั้งศูนย์วิจัยวานรวิทยาต่าง ๆ ในทศวรรษ 1960 (น. 121)

ศูนย์วิจัยวานรถูกตั้งขึ้นด้วยการสนับสนุนของสถาบันสุขภาพแห่งชาติ (National Institute of Health) ในสหรัฐอเมริกาถึง 7 แห่งด้วยกัน แห่งแรกที่โอเรกอนในปี 1960 และในปี 1965 ศูนย์ทดลองวานรชีววิทยาเยอร์เกิส (Yerkes Laboratories of Primate Biology) ถูกย้ายไปแอตแลนตาเพื่อไปร่วมมือกับมหาวิทยาลัยเอมอรี (Emory University) แห่งอื่น ๆ ก่อตั้งที่เดวิส (แคลิฟอร์เนีย) อีกแห่งใกล้บอสตัน (สัมพันธ์กับมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University)) และที่นิวยอร์ก แมดิสัน (วิสคอนซิน) และซีแอตเทิล เป้าหมายสำคัญของสถาบันวิจัยเหล่านี้คือการใช้สิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์เพื่อแก้ปัญหาสุขภาพของมนุษย์ ในปี 1970 มีวานรราว 8,000 ตัว (และ 12,000 ตัวในปี 1980) จาก 45 สายพันธุ์ ถูกศึกษาโดยนักวิทยาศาสตร์ 400 คน และผู้ช่วยสายสนับสนุนอีก 700 คน ด้วยทุนราว 1.5 ล้านดอลลาร์ต่อปี มีการพิมพ์

บทความราว 500 ชิ้น หนังสือ 20 เล่มในระยษนั้น (น. 122) นั้นเป็นเพียงภาพส่วนหนึ่งที่ฮาราเวย์กล่าวถึงอุตสาหกรรมการศึกษาในช่วงหลังสงคราม ในทศวรรษแรก ๆ ของการวิจัยเหล่านี้ ศูนย์วิจัยไม่สามารถผลิตสิ่งได้เพียงพอต่อความต้องการ 90% ของสิ่งจึงต้องนำเข้าจากต่างประเทศ (น. 122) ในปี 1965 จากโครงการวิจัย 666 โครงการ เพิ่มไปเป็น 1,183 โครงการ ในปี 1971 งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเพื่อการแพทย์ อย่างไรก็ตาม ส่วนหนึ่งของการขยายตัวของวารนวิทยาช่วงนี้ในตะวันตกมาจากการแข่งขันกันวิจัยลึงระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต (น. 122) นอกจากนั้น การทดลองลึงทางวิทยาศาสตร์อวกาศก็ให้ภาพชัดเจนขึ้นด้วยเช่นกัน (น. 136-139) อัลต์แมนเองยังบันทึกไว้ว่า เกิดการขยายตัวอย่างก้าวกระโดดของการวิจัยวานรภาคสนามอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนในยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง (น. 122)

ฮาราเวย์แบ่งวารนวิทยาหลังสงครามโลกครั้งที่สองออกเป็นสองช่วง ได้แก่ ช่วงตั้งแต่กลางทศวรรษ 1950 ถึงกลางทศวรรษ 1970 และช่วงหลังทศวรรษ 1975 เป็นต้นไป

ในช่วงกลาง 1950 ถึงกลาง 1970 ความต้องการทางการแพทย์เติบโตสูง วานรถูกใช้เป็นตัวแบบทางจิตวิทยาและกายภาพของมนุษย์ ขณะเดียวกันก็เริ่มมีการให้ทุนไปวิจัยภาคสนามเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งในยุคถัดมา ยุคแรกนี้จึงจบลงด้วยการเริ่มต้นการศึกษาด้วยกรอบแบบชีววิทยาสังคมและคำอธิบายที่วางอยู่บนพฤติกรรมกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น (น. 126) อย่างไรก็ตามรู้ที่ครอบงำยุคนี้ได้แก่ความสนใจเรื่องอารยธรรมสมัยใหม่ ซึ่งมองพัฒนาการของการเป็นมนุษย์ด้วยทฤษฎี “มนุษย์ (ผู้ชาย) คือนักล่า” (man the hunter) ควบคู่ไปกับแนวคิด “คูแม่-ทารก” (mother-infant pair) ความมั่นคงทางสังคมคือโจทย์สำคัญ (น. 126) ข้อถกเถียงหนึ่งคือคำถามที่ว่า ลิงชนิดใดกันแน่ที่จะเป็นต้นแบบให้แก่การเข้าใจมนุษย์ จะเป็นชิมแปนซีและกอริลลาที่ดูสงบสุขหรือบาบูนกันแน่ที่จะช่วยให้เข้าใจวิวัฒนาการมนุษย์และช่วยชื้อนาคตที่มีความหวังให้ธรรมชาติอันก้าวร้าวของมนุษย์กับศักยภาพในการสร้างสันติสุขและความรักเป็นข้อถกเถียงสำคัญ การศึกษาต้นกำเนิดของมนุษย์เริ่มเติบโตขึ้น การค้นพบซากดึกดำบรรพ์ในยุคนี้โดยหลุยส์และแมรี ลีคกี (Louis and Mary Leakey) ในแอฟริกาตะวันออก นั่นคือออสตราโลพิเธซินส์ (Australopithecines) ก็ถูกตีความในกรอบแบบมนุษย์คือนักล่า (น. 126-127)

ในด้านกลับกัน เริ่มมีงานที่ด้านแนวคิดเรื่องความก้าวร้าวและการล่าและการครอบงำของเพศชาย หากแต่เน้นไปยังเรื่องความสันติในธรรมชาติ เช่น จากผลงานของเจน กูดัลล์ (Jane Goodall) ผลงานของนักมานุษยวิทยาหญิงจำนวนหนึ่งที่จะมาทำงานในยุคนั้น 1960 ก็เริ่มปรากฏในระยะเวลาที่พวกเธอศึกษาวิจัยในระดับบัณฑิตศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานของแซลลี ลินตัน (Sally Linton ภายหลังใช้สกุลใหม่เป็นแซลลี สโลคัม (Sally Slocum)) ที่ได้เขียนบทความชื่อ “Woman the Gatherer” ในปี 1975 นำเสนอในการประชุมประจำปีของสมาคมมานุษยวิทยาอเมริกัน (American Anthropological Association) ตลอดจนผลงานอีกหลายคนที่ตอกย้ำประเด็นนี้ (น. 127)

หลังปี 1975 ฮาราเวย์สรุปว่า ทั้งข้อเสนอทางอุดมการณ์และเทคนิควิธีเปลี่ยนแปลงไปอย่างยิ่ง ที่สำคัญคือการเปลี่ยนจากจุดเน้นเรื่องความมั่นคงทางสังคม ไปยังความสัมพันธ์สนิทชิดเชื้อ และให้ความสนใจต่อความรักจนถึงเรื่องความเป็นไปได้ของกลยุทธ์ต่าง ๆ และการคิดคำนวณเชิงต้นทุน-ผลได้ในทุก ๆ อย่าง (น. 127) ชากติกดาบรพท์สำคัญในยุคนี้นี้ไม่ใช่ ออสตราโลพิเธซินส์อีกต่อไป หากแต่เป็น “ลูซี่” (Lucy) ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกของ ออสตราโลพิเธซินส์ ขนาดกะทัดรัดผู้เดินสองขาและเผชิญกับวิกฤตของการสืบพันธุ์เนื่องจากสภาวะขาดแคลนพลังงาน ทำให้เธอต้องผูกตนเองกับสามีมากเป็นพิเศษ บรรพบุรุษของมนุษย์ จึงถูกให้ภาพใหม่ที่ไม่ได้เป็นนักล่าอีกต่อไป หากแต่เป็นนักเก็บของกินและนักขโมยซากสัตว์ผู้มีจิตใจอ่อนส่วนลง” (น. 128) กลยุทธ์ในการหากินในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้รับความสนใจมากขึ้น วานรเป็น “ผู้กระทำการ” มากขึ้น สัตว์ตัวเมียได้รับความสนใจมากขึ้น (น. 127-128) การส่งลิงคินสู่ป่า การอนุบาลลิงก่อนส่งคืน และการสื่อสารระหว่างคนกับลิงโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยบทบาทของนักมานุษยวิทยาสตรี เป็นมิติใหม่ของยุคนี้นี้ (น. 129-132)

- บทที่ 7 วานรในสวนอีดอกับวานรในอวกาศ

ฮาราเวย์แสดงให้เห็นความสำคัญของการศึกษาของนักมานุษยวิทยาสตรีมากยิ่งขึ้นพร้อม ๆ กับการที่ผลงานของนักมานุษยวิทยาสตรีได้สร้างแนวทางใหม่ ๆ ในการเข้าใจวานรและมนุษย์ เช่น งานของกูดัลล์ที่เน้นสัมผัสและการสื่อสารข้ามกันระหว่างมนุษย์กับวานรในงานศึกษา

ซิมแปนซีที่แทนซาเนียในแอฟริกาของเธอเอง สมาคมภูมิศาสตร์แห่งชาติ (National Geographic Society) ได้สร้างภาพยนตร์เกี่ยวกับการศึกษาของกูดัลล์เป็นจำนวนหลายเรื่องด้วยกัน ประเด็นสำคัญที่นำเสนอคือเรื่องความเข้าใจ การสัมผัส การสื่อสาร ความเป็นไปเองตามธรรมชาติ (น. 133) อย่างไรก็ตาม ฮาราเวย์ก็ได้แสดงให้เห็นว่า ภาพสัมผัสใกล้ชิดของวานรกับมนุษย์ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเพื่อเข้าใจมนุษย์ในอดีตยุคดึกดำบรรพ์ผ่านงานอย่างของกูดัลล์ ช่างตรงกันข้ามกับการนำลิงไปทดลองด้านวิทยาศาสตร์อวกาศ (น. 136-139) ที่ลิงกลายเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมืออุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อเข้าใจอนาคตของมนุษย์ การสัมผัสและการสื่อสารข้ามสายพันธุ์เป็นประเด็นสำคัญของนักวานรวิทยาสตรี ไม่ว่าจะเป็นกูดัลล์ (ศึกษาซิมแปนซีที่แทนซาเนีย) ไดแอน ฟอสซี (Dian Fossey ศึกษากอริลลาที่ซาอีร์ เธอถูกนักล่ากอริลลาสังหารในปี 1985) หรือ บิรูตี กาลดิคัส (Biruté Galdikas ศึกษาอุรังอุตังในอินโดนีเซีย) ต่างก็ล้วนให้ความสำคัญต่อภาษาและการสื่อสาร งานของนักวานรวิทยาหญิงบางส่วน เช่น การสอนภาษามือให้โคโค (Koko) กอริลลาเพศหญิงในสถานที่กักขังที่ซิลิคอนแวลลีย์ แคลิฟอร์เนีย (Silicon Valley, California) เป็นที่สนใจของสังคมอย่างกว้างขวางมาก นักวานรวิทยาในช่วงนี้จึงมีภาพลักษณ์ของการเป็นแม่เลี้ยงและนักวิทยาศาสตร์ (น. 145)

ฮาราเวย์ชี้ว่า ความสำคัญของผู้หญิงต่อวานรวิทยานั้นก็มาจากการสนับสนุนของนักวานรวิทยาชายคนสำคัญอย่างหลุยส์ ลีคกีเองนั่นแหละ ไม่ว่าจะเป็นกูดัลล์ กาลดิคัส หรือฟอสซี รวมทั้งภรรยาเขาเองคือแมรี ลีคกี ต่างก็ได้รับการส่งเสริมจากลีคกีแห่งมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ทั้งสิ้น ลีคกีเห็นว่าผู้หญิงที่ปราศจากอคตินั้นจะเป็นนักสังเกตการณ์ที่ดีกว่าผู้ชาย เพราะผู้หญิงจะอดทนกว่า ไม่ถูกคุกคามจากลิงไร้หางเพศชายในการแข่งขันกันของเพศชาย และอ่อนไหวกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกได้ดี (น. 151) ฮาราเวย์จึงสรุปว่า

“นั่นคือความเป็นมนุษย์ (man) ตะวันตก วิทยาศาสตร์ ยุโรป และยูโร-อเมริกัน ‘อันถ้วนทั่ว’ ที่เป็นประเด็นสำคัญตรงนี้ ไม่ใช่ว่าเขาได้ผนวกเอาผู้หญิง (woman) (ผิวขาว) เข้ามา แต่ทว่าด้วยเพราะเขาได้มีตัวแทนเป็นเธอ พวกเขาเป็นตัวแทนของเขา นี่คือการซึ่งเป็นผู้ที่ถูกกีดกันจาก ‘ธรรมชาติ’ ทั้งโดยประวัติศาสตร์และระบบมายาคติของกรีก-ยิว คริสเตียน และทันทีที่มันไต่ยี่งกว่านั้น เขาถูกโยนออกจากสวน (สวนแห่งอีเดน-ผู้เขียน) โดยกระบวนการต่อต้าน

อาณานิคม และอาจจะรวมทั้งออกจากลูกโลก ด้วยความพังทลายจากความเสื่อมสลายของระบบนิเวศและการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ด้วยระเบิดปรมาณู ถึงเวลาแล้วที่จะต้องเรียกหาตัวกลางเพศหญิงผสมสีทอง มาช่วยต่อร่องวาทกรรมอันสุดขั้วและการสูญพันธุ์ ทั้งในอวกาศและในป่าดง” (น. 162)

สำหรับฮาราเวย์ วานรวิทยาในยุคนี้จึงมีทั้งประเด็นเรื่องเพศภาวะที่เกิดการเพิ่มสัดส่วนของนักวานรวิทยาสตรีมากขึ้น ถึงกระนั้นก็ได้ไม่ได้หมายความว่าวานรวิทยายุคนี้จะปลอดจากมิติเชิงอำนาจของอาณานิคม เนื่องจากความเป็นผู้หญิงก็ไม่ได้แทนที่ความเป็นอิทธิพลเหนือกว่าของตะวันตก ในแง่หนึ่ง วานรอยู่ในสถานะของ “ประเทศโลกที่สาม” (น. 151) คนผิวสีก็ยังคงอยู่ในสถานะที่ฮาราเวย์สรุปว่าพวกเขาถูกมองว่า “ยังไม่แตกต่างเพียงพอจากวานรที่ไม่ใช่มนุษย์” (น. 153) และผู้หญิงผิวขาวเท่านั้นที่จะอยู่ในสถานะของ “ผู้โดดเดี่ยวท่ามกลางธรรมชาติ” ได้ (น. 154)

นอกจากวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ (gender) และเชื้อชาติ (race) ดังกล่าวในการทำงานทางวานรวิทยาเองแล้ว ฮาราเวย์ยังวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อที่แสดงภาพแทนวานรในภาพยนตร์และสื่อสารคดีที่มีชื่อเสียงในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ไม่ว่าจะเป็น *Tarzan* (ทาร์ซาน) ที่สร้างภาพครอบครัวคนขาวในป่าที่มีพ่อ แม่ ลูก และลิงที่เป็นเสมือนลูกเลี้ยงอีกหนึ่งตัว (น. 154-155) จนถึงงานเขียนสารคดีของนิตยสาร *National Geographic* (น. 156-160) และที่โด่งดังข้ามยุคสมัยคือภาพยนตร์เรื่อง *King Kong* (คิงคอง) (น. 160-162) ที่ภาพลึงยักษ์ถูกนำเสนอในภาพลักษณ์ของกอริลลาตามความเข้าใจของคนทั่วไปจนทำให้เกิดภาพบิดเบี้ยวว่าน่าตื่นตาตื่นใจของกอริลลา สื่อภาพยนตร์เองยังถูกนักวานรวิทยาใช้เพื่อการศึกษา ในขณะเดียวกัน สื่อภาพยนตร์ก็ถูกใช้เพื่อนำเสนอการทำงานของวานรวิทยาในหลายรูปแบบ ผ่านหลายยุคหลายสมัยด้วยกัน นับตั้งแต่ยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่สองเรื่อยมาจนถึงยุคหลังสงคราม (น. 162-164) นอกจากภาพยนตร์เหล่านี้จะใช้เพื่อการศึกษาโดยตรงแล้ว ภาพยนตร์ที่ผลิตขึ้นเพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะโดยความร่วมมือของนักวานรวิทยาเองก็ยังคงเดินตามกรอบของการให้ภาพลึงในฐานะบรรพบุรุษของคน และให้ภาพคนแอฟริกันในฐานะมนุษย์เริ่มแรกที่ภายหลังพัฒนามาเป็นคนขาวผู้มีอารยธรรม

ในบรรดาภาพยนตร์เหล่านี้ ฮาราเวย์อุทิศหน้ากระดาษจำนวนหนึ่งให้กับการบอกเล่าถึงชีวิตและงานของนักวานรวิทยาหญิงคนสำคัญที่ทั้งรับมรดกจากลี้คกีและสร้างผลงานของเธอและกลุ่มลูกศิษย์และเพื่อนร่วมงานต่อมา นั่นคือเจน กูดัลล์ (น. 164-179) ชีวิตและงานของเธอถูกนำมาสร้างภาพยนตร์สารคดีหลายเรื่อง (ได้แก่ *Miss Goodall and the Wild Chimpanzees* (1965), *Monkeys, Apes and Man* (1971), *Among the Wild Chimpanzees* (1984) หาชมภาพยนตร์สารคดีเกี่ยวกับกูดัลล์ที่สร้างโดยเนชั่นแนล จีโอกราฟฟิกเหล่านี้ได้ทางยูทูบ) ฮาราเวย์ได้วิพากษ์ภาพยนตร์ที่สร้างเกี่ยวกับการทำงานของกูดัลล์ (น. 179-185) ภาพยนตร์เหล่านี้ช่วยให้เข้าใจฐานะของผู้หญิงในวานรวิทยา พร้อม ๆ กับให้ภาพพัฒนาการของการศึกษาวานรวิทยาในพื้นที่ของพวกลิงเองได้ค่อนข้างดี ทั้งในแง่ของการเริ่มทำวิจัย การเข้าพื้นที่ การสร้างความสัมพันธ์ รวมทั้งการทดลอง ที่ทำให้ถึงที่สุดแล้ว การทำงานภาคสนามทางวานรวิทยาก็แทบไม่ต่างจากการทำงานในห้องทดลองหรือในพื้นที่กักขังอย่างสวนสัตว์ เนื่องจากในงานของกูดัลล์เองก็ยังแสดงให้เห็นว่า ชิมแปนซีถูกสร้างเงื่อนไขให้ต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการกระดุนของนักวานรวิทยาเอง ไม่ต่างจากในห้องทดลองหรือในสวนสัตว์ และกูดัลล์เองก็ใช้วิธีการนี้ในพื้นที่ศึกษาของเธอเช่นกัน ฮาราเวย์ชี้ให้เห็นว่า นักวานรวิทยาสตรีได้สร้างเรื่องราวใหม่ ๆ ให้แก่วานรวิทยาที่เคยอยู่ในมือของผู้ชายอย่างไร หากแต่ก็ยังคงอยู่ในขอบของวานรวิทยาที่สืบทอดจากผู้ชายคนตะวันตก เพียงแต่ผู้หญิงกลายเป็นตัวกลางเชื่อมระหว่างวัฒนธรรมอารยธรรม ผู้ชายผิวขาว กับธรรมชาติ วานร และความเป็นสัตว์ของบรรพบุรุษมนุษย์มากขึ้น

- บทที่ 8 มานุษยวิทยากายภาพแนวใหม่: เซอร์วูด วอชเบิร์น

บทนี้ฮาราเวย์เน้นกล่าวถึงวอชเบิร์น (Sherwood Washburn, 1911-2000) ผู้เสนอแนวทางสำคัญของการศึกษาวานรวิทยา คือ “New Physical Anthropology” (มานุษยวิทยากายภาพแนวใหม่) ที่เผยแพร่ในปี 1951 แนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นในบริบทที่องค์การสหประชาชาติกำลังจัดทำปฏิญญาสากลสิทธิมนุษยชน (จนเสร็จและประกาศในปี 1948) ในกาะนั้น นักมานุษยวิทยาจำนวนหนึ่งรวมทั้งวอชเบิร์นเองมีส่วนสำคัญในการช่วยเสนอแนวคิดความเป็นสากลเสมอเหมือนกันของมนุษยชาติในทุกถิ่นฐานและวัฒนธรรม ความสากลของมนุษย์เป็น

วาทกรรมการเมืองระหว่างประเทศสำคัญในบริบทหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ก่อนหน้านี้ ความแตกต่างของมนุษย์ถูกทำให้กลายเป็นเครื่องแสดงความสูงต่ำของอารยธรรมในอุดมการณ์ การเมืองแบบฟาสต์ซิสและนาซี วานรวิทยาของวอซเบิร์กจึงมีบทบาททางการเมืองในแง่ของการต่อต้านการเหยียดเชื้อชาติด้วยเช่นกัน (น. 197-203)

ฮาราเวย์สืบสาวความสัมพันธ์และพัฒนาการทางวิชาการของวอซเบิร์กโดยชี้ว่า ส่วนสำคัญของแนวคิดเขามาจากการพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์และการหน้าที่ของส่วนประกอบในระบบ พร้อมทั้งการให้ความสำคัญต่ออิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่อระบบความสัมพันธ์ของอินทรีย์ภาพ ช่วงเวลาสำคัญของวอซเบิร์กอยู่ในขณะที่เขาไปรับตำแหน่งที่มหาวิทยาลัยชิคาโก ในปี 1947 อันเป็นช่วงที่เขาเริ่มพัฒนาแนวคิดมานุษยวิทยากายภาพแนวใหม่ หากนับตั้งแต่ช่วงที่เขาศึกษาและเริ่มงานใหม่ ๆ วอซเบิร์กได้อิทธิพลจากนักวานรวิทยาคนสำคัญร่วมสมัยเขาหลายคน เช่น แนวคิดการหน้าที่ซึ่งมองเห็นความเชื่อมโยงกันของอินทรีย์ภาพของอวัยวะและพฤติกรรม ตลอดจนแนวคิดวิวัฒนาการ ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของหลายคน เช่น เอิร์นเนสต์ เอ ฮูดตัน (Earnest A. Hooton) ออดอล์ฟ ชูลต์ส์ (Adolph Schultz) และการร่วมงานภาคสนามศึกษาลิงในเอเชียในโครงการ Asiatic Primate Expedition (น. 203-206)

แนวคิดสำคัญของเขาว่าด้วยมานุษยวิทยากายภาพแนวใหม่คือ แทนที่จะเพียงศึกษาเพื่อวัด วิเคราะห์ และเปรียบเทียบลักษณะทางกายภาพของหลักฐานที่สำคัญคือกระดูก เพื่อเข้าใจวิวัฒนาการมนุษย์ มานุษยวิทยากายภาพควรนำเอาข้อมูลสภาพแวดล้อม และสร้างการตีความถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางกายภาพด้วยตนเอง และความสัมพันธ์ของลักษณะทางกายภาพกับการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม รวมทั้งจะต้องเปรียบเทียบและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งวานรต่างสายพันธุ์ เพื่อให้เข้าใจวิวัฒนาการ ไม่ใช่เพียงเพื่อจัดประเภทของสิ่งมีชีวิตแต่ละสายพันธุ์โดยไม่เห็นความสัมพันธ์กันข้ามสายพันธุ์ มานุษยวิทยากายภาพแนวใหม่ของวอซเบิร์กจึงประกอบไปด้วยข้อเสนอสำคัญหลายด้านด้วยกัน กล่าวคือ

ประการแรก แม้ว่าเขาจะไม่ใช่มนุษย์แรก ๆ ที่เสนอเช่นนี้ แต่วอชเปียร์นเป็นคนสำคัญในการยืนยันและส่งเสริมการศึกษาอย่างเป็นระบบในข้อที่ว่า นอกจากจะระบุลักษณะสำคัญและจัดประเภทได้ นักมานุษยวิทยาจะต้องเปรียบเทียบเชื่อมโยงซากดึกดำบรรพ์ให้ได้ด้วย (น. 207) ในปี 1950 วอชเปียร์นแยกโฮมินิดส์ (hominids วานรกลุ่มที่เป็นบรรพบุรุษของมนุษย์) ออกจากวานรไร้หาง (apes) ด้วยความแตกต่างอย่างชัดเจนของกระดูกปีกเชิงกราน (ilium) และกล้ามเนื้อสะโพก (gluteal muscles) การค้นพบกระดูกเชิงกราน (pelves) ของมนุษย์กิ่งวานรไร้หางในแอฟริกาใต้ในช่วงนั้นได้ระบุว่า มนุษย์สมัยใหม่กับออสตราโลพิเธซีนส์ที่มีสมองขนาดเล็ก หากแต่ด้วยเพราะทั้งคู่เดินตัวตรง สำหรับวอชเปียร์น นั้นหมายถึงว่า การเดินสองขา (bipedalism) เป็นพฤติกรรมอันเป็นระบบสลับซับซ้อนที่เป็นรากฐานไปสู่การเป็นมนุษย์ แนวคิดเขาอยู่ในแนวคิดกลุ่มสัตววิทยาที่เห็นว่า การปรับมือและขาเพื่อการหยิบจับเป็นการปรับตัวสำคัญจากสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดอื่นมาเป็นวานร นำไปสู่การปรับตัวขั้นต่อมา เช่น การเน้นที่การมองและลดความสำคัญของการดมลง ในทำนองเดียวกันนั้น ระบบของสะโพกทำให้เกิดการปรับตัวไปสู่การใช้ชีวิตบนพื้นดิน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ชีวิตด้วยเครื่องมือ หรือนั่นก็คือวัฒนธรรม (น. 207-208) ฮาราเวย์สรุปว่า ด้วยแนวคิดดังกล่าว “วัฒนธรรมหมายถึงเครื่องมือเครื่องใช้หรือสิ่งอื่นใด วัฒนธรรมดัดแปลงสัตว์ นี้เป็นรากฐานสากลของความเป็นเอกภาพของมนุษย์ และเป็นโครงสร้างของคู่ตรงข้ามในตะวันตกที่ยินยง นั่นคือคู่ของธรรมชาติและวัฒนธรรม” (น. 208)

ประการต่อมา แนวคิดว่าด้วยวิวัฒนาการในทางมานุษยวิทยากายภาพได้รับการพัฒนาโดยวอชเปียร์นด้วยการศึกษาถึงวิถีชีวิตของสิ่งมีชีวิตดึกดำบรรพ์ นักวานรวิทยาจะต้องสามารถอธิบายแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนที่ศึกษาได้ สิ่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาลักษณะสากลอันเป็นเอกภาพของมนุษย์ แนวคิดสำคัญที่วอชเปียร์นใช้คือแนวคิด “มนุษย์ (ผู้ชาย) คือนักล่า” (น. 207) แม้ว่าแนวคิดมนุษย์คือนักล่าจะมีมาก่อนหน้านี้นานแล้ว แต่แนวคิดนี้กลายมาเป็นแนวคิดที่ครอบงำการศึกษาวานรวิทยาในทศวรรษ 1960 (น. 211) ในยุคนั้น การล่าสัตว์ใหญ่กลายเป็นสิ่งระบุลักษณะร่วมของสัตว์จำพวก (genus) โฮโม (*Homo spp.* มนุษย์ และบรรพบุรุษมนุษย์ มักนับเริ่มจากโฮโม ฮาบิลิส (*Homo habilis*) มนุษย์ที่ทำเครื่องมือใช้)

“ผลต่อเนื่องทางสังคมขั้นพื้นฐานจากการล่าคือรูปแบบใหม่ของความร่วมมือทางสังคม 1) ระหว่างเพศชายกันเอง และ 2) จากเพศชายสู่กลุ่มผ่านการแบ่งปันอาหาร การล่าตามมาด้วยการฟังฟังทางเศรษฐกิจ การก่อเกิดอาณาเขตจึงเป็นมิติเชิงจิตวิทยาไปพร้อม ๆ กันอย่างลึกซึ้ง” (น. 216) ในภายหลัง ช่วงปลายทศวรรษ 1960 แนวคิดเรื่องมนุษย์คือนักล่าถูกวิพากษ์อย่างมาก ทั้งจากนักเรียนของวอชเบิร์นและตัววอชเบิร์นเองด้วยก็ตาม หากแต่ถ้าบทบาทของเพศหญิงจะถูกเอ่ยถึงมากขึ้น นั่นก็เพื่อเสริมความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายอยู่ดี (น. 216)

ฮาราเวย์ชี้ว่า ในทศวรรษ 1970 เกิดการทำทลายแนวคิดมนุษย์สากลของวอชเบิร์นและยูเนสโก นั่นคือด้วยแนวคิดที่ว่าด้วย “ผู้หญิงคือนักเก็บ” (Woman the Gatherer) (น. 228) แนวคิดนี้พัฒนาขึ้นมาจากเครือข่ายทางวิชาการของวอชเบิร์นเอง นั่นคือนักศึกษาของเขาที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย-เบิร์กลีย์สองคนได้แก่ เอเดรียน ซิลแมน (Adrienne Zihlman) และแนนซี แทนเนอร์ (Nancy Tanner) กลุ่มผู้หญิงถูกให้ภาพว่าใช้เครื่องมือที่ไม่ได้เป็นอาวุธเพื่อเก็บหาอาหาร เป็นการท้าทายความคิดที่ว่ามนุษย์มีความเป็นชายสูง การเปลี่ยนทัศนคติทางเพศนี้นำมาซึ่งทศวรรษต่อไปของอิทธิพลแนวคิดสตรีนิยมในวาทวิทยา ซึ่งฮาราเวย์ได้กล่าวถึงในภาคที่สาม

- บทที่ 9 เทคโนโลยีของความรัก: แฮรี เอฟ. ฮาร์โลว

ฮาร์โลว (Harry F. Harlow, 1905-1981) ศึกษาเรื่องความรักต่อแม่และครอบครัวขนาดเล็ก (nuclear family) โดยมีฐานของการวิจัยอยู่ที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน-แมดิสัน ฮาราเวย์กล่าวว่า ห้องทดลองลิงวอกของเขาที่นั่นนับว่าเป็น “ที่กักขังขนาดใหญ่แห่งแรกทีเพาะเลี้ยงนิคมแห่งลิง” (น. 231)

ผลงานโดดเด่นของฮาร์โลวที่ฮาราเวย์เอ่ยถึงคือการทดลองใช้ “แม่เทียม” (surrogate mother) เลี้ยงลูกลิง ฮาร์โลวแยกลูกลิงออกจากแม่แท้ของมัน แล้วเลี้ยงในกรงที่มีแม่เทียม 2 แบบ แบบหนึ่งเป็นตะแกรงลวดที่ตกแต่งให้มีหน้าและลูกตา แล้วมีขวดนมเอาไว้ให้นม อีกแบบก็คล้ายกันแต่มีผ้าขนหนูหุ้มตามลำตัว ผลปรากฏว่า แม้ว่าจะมีแม่ทั้งสองแบบในกรงเดียวกันและ

ให้แม่แบบตะแกรงเท่านั้นที่มีนมให้กิน ลูกจึงก็ใช้เวลากับแม่ที่มีผ้าห่มมากกว่า และเมื่อเพิ่มปัจจัยเป็นภัยคุกคามเข้าไป ลูกจึงก็จะวิ่งเข้าหาแม่ที่มีผ้าห่ม ไม่หาแม่เทียมตะแกรง (น. 232-238) อย่างไรก็ตาม ฮาร์โลว์ก็ย้ำว่า แม่จริงนั้นยังคงเหนือกว่าแม่เทียม เนื่องจากสามารถฝึกหัดถ่ายทอดทักษะต่าง ๆ ให้ได้ และตอบสนองต่อสถานการณ์ได้ดีกว่า (น. 236) การทดลองแม่เทียมอีกลักษณะคือการทดลอง “แม่ใจร้าย” เป็นการทดลองว่าเมื่อเปลี่ยนแม่เทียมผ้าขนหนูที่ลูกลิงรักไปเป็นแม่เทียมที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวแล้วลูกลิงจะรู้สึกอย่างไร ตั้งแต่แม่เทียมที่ทำให้เสียงประหลาด แม่เทียมที่ทำตัวสั้น แม่เทียมที่ดีลูกออก จนถึงแม่เทียมที่มีหนาม ผลคือทั้งหมดไม่ได้ทำให้ลูกลิงเกลียดแม่เทียม เป็นเพียงทำให้ลูกลิงตระหนกตกใจบ้าง ไม่ถึงกับก่อผลให้เกิดอาการเจ็บป่วยทางจิต (น. 238-239)

อีกชุดการทดลองที่ฮาร์โลว์กล่าวถึงมากที่สุดก็น่าสนใจคือการทดลองชุดครอบครัวเดี่ยว ด้วยการออกแบบห้องขังครอบครัวเดี่ยว (nuclear family apparatus) เป็นกรงที่แบ่งเป็นห้องให้ลิง 4 ครอบครัวที่แต่ละครอบครัวมี พ่อ แม่ ลูก (หนึ่งตัว) แต่ละครอบครัวจะถูกขังแยกกัน หากแต่ลูกลิงสามารถเดินออกจากห้องของครอบครัวมาที่ห้องกลางที่เป็นสนามเล่นของลูกลิงได้ แต่พ่อกับแม่ของแต่ละครอบครัวไม่สามารถออกมาได้เนื่องจากช่องให้ลูกลิงลอดนั้นเล็กเกินไป การทดลองนี้ต้องการศึกษาปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ความรักของพ่อ” (paternal love) ซึ่งเป็นหนึ่งในชุดความรักที่ฮาร์โลว์สนใจ ฮาร์โลว์และผู้ร่วมวิจัยของเขาแบ่งความรักออกเป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ ความรักของทารก ความรักของแม่ ความรักระหว่างเพื่อน ความรักระหว่างเพศ และความรักของพ่อ (น. 240) ผลคือพบว่า ในรูปแบบครอบครัวเดี่ยวนั้น ความรักของพ่อแสดงออกอย่างชัดเจน พ่อช่วยเลี้ยงดูเด็กมากขึ้น เอาใจใส่ลูกมากขึ้น เล่นกับลูกมากขึ้น ป้องกันการทำร้ายลูกของแม่ได้ดีขึ้น พ่อจึงมีบทบาทต่อครอบครัวได้มากขึ้น ขณะเดียวกันเมื่อนำลูกลิงไปทดสอบความสามารถทางสมองแล้วปรากฏว่าลูกลิงที่เลี้ยงในภาวะครอบครัวเดี่ยวมีระดับสติปัญญาสูงกว่าลิงในครอบครัวขยาย (น. 240-242)

ฮาร์โลว์ตั้งข้อสังเกตต่องานของฮาร์โลว์และคณะผู้วิจัยของเขาไว้หลายประการด้วยกัน ที่น่าสนใจได้แก่

ประการแรก การทำความเข้าใจถึงสภาพจิตใจเป็นสิ่งที่ออกแบบได้ หรือถึงที่สุดแล้ว เป็นไปได้ว่า เราสามารถออกแบบสภาพจิตใจได้ ที่สำคัญคือเป็นการออกแบบด้วยกลไกของ เครื่องมือ อุปกรณ์ วัตถุ เทคโนโลยี วัตถุและจิตใจ ตลอดจนถึงสังคมจึงสัมพันธ์กันอย่างเห็นได้ชัด ประการต่อมา ฮาราเวย์บันทึกไว้สั้น ๆ อย่างน่าสนใจว่า สัมผัสสำคัญกว่าการมอง (น. 234) ดังจะ เห็นได้จากผลการทดลองด้วยแม่เทียม ที่สัมผัสของแม่เทียมหุ้มผ้าขนหนูนั้น ให้ความรู้สึกผูกพัน ฉันทแม่ลูกได้ดีกว่าสัมผัสแบบแม่เทียมตะแกรง นอกจากนั้น การทดลองแม่เทียมด้วยการทำให้ แม่เทียมผ้าขนหนูเย็นกว่าแม่เทียมตะแกรง ก็กลับทำให้แม่เทียมตะแกรงได้รับการพิงพิงมากกว่า (น. 240) อีกประการหนึ่ง เรื่องครอบครัวเดี่ยว ฮาราเวย์ชี้ว่า นี่เป็นประเด็นที่สอดคล้องกับ อุดมการณ์ของชนชั้นกลาง คนขาว ในยุคหลังสงครามและสงครามเย็น เรื่องครอบครัวเดี่ยวที่ไป สัมพันธ์กับ “ความฉลาด” ของลูกลิงที่โตในครอบครัวเดี่ยวนี้ ยิ่งสะท้อนอุดมการณ์คนขาวและ ชนชั้นกลาง เนื่องจากข้อสรุปเป็นการทำให้ชนชั้นแรงงานที่ส่วนมากไม่ได้มีโครงสร้างครอบครัว แบบครอบครัวเดี่ยว ถูกตีความโยงกับการทดลองของลิงว่าก็จะผลิตเด็ก ๆ ที่มีระดับความฉลาด ต่ำกว่าครอบครัวเดี่ยวตามอุดมคติของชนชั้นกลาง (น. 241)

ห้องทดลองและโครงการวิจัยลิงวอกของฮาร์โลว์ถูกวิจารณ์มากมายในเรื่องจริยธรรม การวิจัย ด้วยการสร้างเงื่อนไขต่าง ๆ ที่กระทบต่อสภาวะจิตใจของลิงอย่างรุนแรง ทั้งหมดก็เพื่อ ตอบโจทย์ความสนใจที่มีต่อตัวมนุษย์เอง หาใช่เพื่อเข้าใจลิงเอง ในแง่หนึ่ง ฮาราเวย์พยายาม เข้าใจประเด็นนี้จากแง่มุมเชิงศิลปะว่าเป็น “ความซาติสม์เชิงทัศนาศาสตร์” (น. 233) ซึ่งไม่ได้หมายถึง การสร้างความเจ็บปวดให้แก่สัตว์ หากแต่เป็น “ชุดความหมายที่ถูกสร้างจากโครงสร้างของ การมองแบบหนึ่ง ไม่ได้เกี่ยวกับความเจ็บปวด อันที่จริงซาติสม์คือความพึงใจจากการทัศนาศาสตร์ มันคือการมองด้วยความเคร่งครัดอย่างอีโรติกเพื่อการสร้างวัตถุสภาวะของตนเองขึ้นมา” (น. 233) ในขณะเดียวกัน ฮาร์โลว์เองมองว่าห้องทดลองของเขานั้นมีความเป็นมนุษย (humanist) อย่างยิ่ง ฮาร์โลว์ย้ำว่า “หากใครต้องการหาข้อมูลที่มีนัยสำคัญทางสังคมและทางสรีรวิทยาอย่างยิ่ง ห้องทดลองนั้นก็สมควรจะเป็นดังกำแพงคุก...สิ่งแวดล้อมทางสังคมของห้องทดลองควรกระตุ้น ผู้อยู่อาศัยทุก ๆ คน รวมทั้งผู้ทำการทดลองเอง เพื่อให้บรรลุซึ่งศักยภาพทางปัญญาให้ถึงที่สุด” (ฮาราเวย์อ้างจากฮาร์โลว์ น. 236) ประเด็นเหล่านี้อาจสรุปได้ด้วยคำพูดของฮาราเวย์เองว่า

“แม่เทียมที่คนสร้างขึ้นมาได้แปล (translate) ประเด็นทางสังคมที่เป็นที่ถกเถียงกัน ให้กลายเป็นสิ่งประดิษฐ์ในห้องทดลอง ในกรณีนี้ แม่เทียมคือสมาชิกของชุดเทคโนโลยีที่ฮาร์โลว์สร้างขึ้นเพื่อประกอบสร้างอุปมาอุปไมย (metaphor) ให้กลายเป็นวัสดุคงทน (hardware) ... ชีวิตของผู้หญิงและทารกกลายมาเป็นจุดสนใจของการประกอบสร้างอย่างเข้มข้น เป็นการจำลอง และเป็นการทดแทนทางวิทยาศาสตร์ในห้องทดลองจิตวิทยาของมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน (University of Wisconsin Psychology Primate Laboratory) ผู้หญิงและทารกมนุษย์ถูกแปล อย่างแรกเลยคือ ให้กลายเป็นเรือนร่างไร้ธรรมชาติของลิงวอก และอีกต่อหนึ่งคือ ให้เป็นเครื่องเล่นขบขันของการประกอบสร้างในห้องทดลอง ภายในข่ายใยของปฏิบัติการทางสัตววิทยาที่สำคัญในเมืองแห่งการแพร่พันธุ์ยุคหลังสงคราม” (น. 236)

- บทที่ 10 วานรวิทยานอกตะวันตก

บทสรุปท้ายของภาคสองสำรวจวานรวิทยานอกตะวันตก ในประเทศญี่ปุ่น อินเดีย และมาดากัสการ์

ฮาราเวย์เล่าว่า ญี่ปุ่นมีแนวทางวานรวิทยาของตนเอง เริ่มตั้งแต่ปี 1948 ในกลุ่มของนักนิเวศวิทยาสัตว์ เช่น อิมานิชิ กินจิ (Imanishi Kinji) อิมานิชิจิร่วมกับมียาเด เดนซาบุโร่ (Miyade Denzaburo) ตั้งกลุ่มศึกษาวานร ในโตเกียวมีการตั้งสถาบันวิจัยสัตว์ในเชิงการแพทย์ จากนั้นทั้งกลุ่มในโตเกียวและเกียวโตก็ร่วมกันตั้งศูนย์ลิงญี่ปุ่น (Japan Monkey Center) ในปี 1956 ตามมาด้วยสถาบันวิจัยวานรแห่งมหาวิทยาลัยเกียวโต (Primate Research Institute) มีการสร้างความร่วมมือกับอินเดียในการวิจัยลิงในแอฟริกา คือการวิจัยชิมแปนซีที่แทนซาเนียในปี 1965 ในปี 1972 จึงมีการศึกษาปิกมีชิมแปนซี (โบโนโบ) ในซาอีร์ (น. 244)

สำหรับชาวญี่ปุ่น ฮาราเวย์เสนอว่าพวกเขามีวานรเฉพาะตนอยู่ นั่นคือลิงหิมะญี่ปุ่น (*Macaca fuscata* หรือลิงกังญี่ปุ่น) เป็นลิงเฉพาะถิ่นมีแต่ในญี่ปุ่น ฮาราเวย์ชี้ว่า “แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีความเป็นเจ้าอาณานิคมมาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 แล้วก็ตาม แต่กรอบการมองลิงและลิงไร้หางของญี่ปุ่นเองก็ไม่ได้ขึ้นกับโครงสร้างของวาทกรรมอาณานิคม ซึ่งการค้นหาลิงอย่างซบซึ้งเกี่ยวกับตัวตนที่บุพกาล จริ่งแท้ และสูญหายไป เป็นสิ่งที่ถูกแสวงหาในวิภาษภาวะอันหุหุระหว่างความอิสระเสรีอันป่าเถื่อนกับการตกเป็นเบี้ยล่างของผู้อื่น” (น. 245)

ฮาราเวย์พบว่า ญี่ปุ่นมองลิงในหลายแบบ เช่น ในละครคาบูกิ ในละครโนะ ในขณะที่ชาวตะวันตกมองว่าคนกับลิงมีธรรมชาติร่วมกันและยังถึงไม่มีวัฒนธรรมเคลือบฉาบอยู่แบบคนหรือมีน้อยกว่าคน ทำให้เมื่อศึกษาลิงก็จะเข้าใจธรรมชาติคนได้ดี แต่ชาวญี่ปุ่นมองว่าหน้ากากลิงเป็นการแสดงถึงสองด้านของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม ของผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษา หลังหน้ากากไม่ใช่ธรรมชาติที่แท้กว่า ธรรมชาติไม่ใช่หน้าที่ปราศจากการปกปิดได้ หน้ากากของวัฒนธรรม หน้ากากละครของญี่ปุ่นเป็นทั้งด้านนอกและด้านใน หน้ากากไม่ได้ปกปิดความจริงไว้ แต่หน้ากากเป็นสองหน้าของบุคคลและสังคม ธรรมชาติสำหรับชาวญี่ปุ่นเป็นวัตถุทางสังคม อีกประเภทหนึ่ง มีกระบวนการทางสังคมและเป็นผู้กระทำการที่มีตำแหน่งแห่งที่ของตนเอง (น. 245-246) ฮาราเวย์เสนอว่า การแบ่งแยกมนุษย์กับสัตว์ จิตใจกับร่างกาย เป็นสิ่งสำคัญสำหรับมายาคติแบบกรีกและชาวคริสต์ หากแต่ไม่ใช้ส่วนหนึ่งของมรดกวัฒนธรรมญี่ปุ่นและขงจื้อของญี่ปุ่น เมื่อการแบ่งพรมแดนระหว่างมนุษย์กับสัตว์ไม่สำคัญ ดังนั้นมีสองสิ่งที่เปลี่ยนไปประการแรก ธรรมชาติไม่สามารถเป็นสถานที่เฝ้ายาสังคมอุตสาหกรรมได้ ดังนั้น ผู้หญิงจึงไม่ได้มีสถานะเป็นผู้ข้ามเส้นต้องห้ามของวิทยาศาสตร์ในวานรวิทยาได้ แง่มุมเชิงเพศภาวะในวิทยาศาสตร์จึงแตกต่างออกไปในวานรวิทยาญี่ปุ่น ประการที่สอง เส้นแบ่งระหว่างการข่มบังคับกับการสัมผัสแบบตะวันตกจึงไม่ได้เป็นประเด็นในวานรวิทยาญี่ปุ่น (น. 246)

ในทางตรงกันข้าม ฮาราเวย์เสนอผ่านทัศนะของพามาเอลา แอสควิธ (Pamela Asquith) นักวิชาการที่ศึกษาวานรวิทยาญี่ปุ่นว่า “ทรัพยากรทางวัฒนธรรมอันเข้มแข็งของญี่ปุ่นนั้นจัดวาง “เอกภาพ” ของมนุษย์กับสัตว์เอาไว้” (น. 247) ทว่า เป็นเอกภาพแบบที่ปราศจากอำนาจและปฏิบัติการทางสังคม เช่น คาไว มาซาโอะ (Kawai Masao) อธิบายว่า ทำไมการที่เด็กขวางหินใส่สัตว์และแก๊งสัตว์จึงไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ในวัฒนธรรมญี่ปุ่น นั้นเพราะความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ นั้น ก็เหมือนความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องที่อาวุโสมากน้อยต่างกันหรือระหว่างพ่อแม่กับลูก ๆ สิ่งที่ชาวตะวันตกมองว่าเห็นว่าเป็นความรุนแรงต่อสัตว์ แต่ชาวญี่ปุ่นอาจมองว่าเป็นพฤติกรรมที่ยอมรับได้ในครอบครัว ในแนวคิดแบบพุทธ สัตว์ เทพเจ้า และมนุษย์สามารถแปลงรูปไปมาได้ มีความต่อเนื่องในแนวระนาบกัน การกระทำต่อกันระหว่างสิ่งมีชีวิตจึงเป็นได้ทั้งการรับผลการกระทำที่เป็นมาจากอดีต และนำมาซึ่งความสัมพันธ์อันไม่เท่าเทียมกัน

ได้ในปัจจุบัน ความเป็นสัตว์ ผู้หญิง และร่างกาย ยังเป็นมลภาวะและอันตรายสำหรับชาวพุทธ และจึงไม่ผิดที่จะกระทำต่อกันเช่นนั้น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความสัมพันธ์ที่เหลื่อมล้ำนี้จะคงทนต่อเนื่อง เพราะสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เปลี่ยนสถานะได้เสมอ ถึงกระนั้น ความเหลื่อมล้ำนี้ก็แตกต่างจากในตะวันตกที่กำหนดมาอย่างตายตัวก่อนแล้วว่าคนเหนือสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นในลำดับขั้นวิวัฒนาการ อย่างไรก็ดี ฮาราเวย์เตือนว่า การมองลักษณะนี้ไม่ได้หมายความว่าจำเป็นต้องทำให้วานรวิทยาญี่ปุ่นกลายเป็น “สิ่งอื่น” ที่แตกต่างออกไปอย่างตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิงจากวานรวิทยาตะวันตก หากแต่เพียงเพื่อให้ตระหนักถึงความแตกต่างของวิถีคิด (น. 247) นอกจากพุทธและขงจื้อแล้ว ฮาราเวย์นำข้อเสนอมองของแอสควิธมาอภิปรายต่อว่า ญี่ปุ่นยังมีชินโดที่ให้ความสำคัญกับความ เป็นแม่และความสำคัญของแม่ในชีวิตทางสังคม (น. 247) นั้นเพิ่มอีกมิติหนึ่งเข้าไปในงานวานรวิทยาญี่ปุ่น ใด ๆ ก็ดี ฮาราเวย์เห็นด้วยกับแอสควิธว่า วานรวิทยาญี่ปุ่นเป็นส่วนผสมกันทั้งวิทยาศาสตร์แบบตะวันตกและแนวทางแบบญี่ปุ่นเอง (น. 248) ฮาราเวย์สรุปลักษณะพิเศษของวานรวิทยาญี่ปุ่นซึ่งกล่าวโดยสังเขปได้ว่า

ประการแรก ธรรมชาติในวิถีแบบญี่ปุ่นเป็นธรรมชาติที่ถูกสร้างขึ้นด้วยความรักและประคบประหงมขึ้นมา (น. 248) เป็นการสร้างธรรมชาติบนฐานคิดถึงความงามแบบหนึ่ง “ธรรมชาติในญี่ปุ่นเป็น งาน ศิลปะแบบหนึ่ง” (น. 248) ในขณะที่ชาวตะวันตกเลี้ยงดูสัตว์เพื่อการทดลอง แต่ด้วยการพยายามที่จะรักษาความสัมพันธ์แบบเป็นกลาง (neutral) (น. 249) ทั้ง ๆ ที่อันที่จริงแล้วชาวตะวันตกก็มีวิธีการจัดการธรรมชาติอย่างไม่ได้เป็นกลางเช่นกัน

ประการที่สอง นักวานรวิทยาญี่ปุ่นสังเกตรายละเอียดความแตกต่างกันของวานรได้ ตีกว่านักวานรวิทยาตะวันตก (น. 249) ในตะวันตก ความละเอียดในการศึกษาวานรถูกโยงกับเพศภาวะ นั่นคือ นักวานรวิทยาสตรีถูกมองว่ามีทักษะในการสังเกตวานรได้ละเอียดลวกกว่า จึงกลายเป็นว่า “การเป็นญี่ปุ่นนั้น เป็นมากกว่าเพียง “สัญชาติ” หนึ่ง หากแต่ยังเป็นภาพแทนของความเป็น “บูรพาทิศ” (the Orient) ในขณะที่ผู้หญิงและชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ใน “ตะวันออก” (the East) ที่ซึ่ง ผู้ชาย/มนุษย์ (Man) ไม่ได้ถูกทำให้แปลกแยก” (น. 250) นอกจากนั้นยังมีสิ่งที่นักวานรวิทยาญี่ปุ่นอย่างอิมานิชิเรียกว่า *สเปเชีย* (*specia*) นั่นคือ “การรวมกลุ่มกันของทุก ๆ ปัจเจก ในสายพันธุ์เดียวกันที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเฉพาะแห่งหนึ่งบนโลก” (น. 250)

ในขณะเดียวกัน ฮาราเวย์ชี้ว่า อิมานิชยังเสนอแนวคิด *โออิกิยา (oikia)* ที่เน้นศึกษาการจํอดองค์รทางสังคม นักมานวิทยาญี่ปุ่นเน้นทั้งมิติเชิงสังคมในความหมายของมานุษยวิทยาสังคม (social anthropology) พร้อม ๆ กับศึกษาวัฒนธรรมตามนัยของวัฒนธรรมและบุคลิกภาพ (culture and personality แบบโบแอส (Franz Boas)) เฉพาะกลุ่ม (น. 250-251) ฮาราเวย์สรุปว่า ทั้งสเปเซียคือลักษณะเฉพาะของพื้นที่หนึ่งบนโลกและโออิกิยาคือลักษณะเฉพาะของกลุ่มหรือสิ่งที่ก่อตัวเป็นเครือญาติกัน แสดงให้เห็นถึงการมองว่า “ธรรมชาติที่มีลักษณะ “ป่าเถื่อน” (wild) จึงไม่ใช่สิ่งที่ชาวญี่ปุ่นสนใจในแบบที่ชาวยุโรป-อเมริกันสนใจ หากแต่ธรรมชาติที่มีลักษณะ “พื้นเมือง” (native) ต่างหากเป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญ” (น. 251)

ประการที่สาม นักมานวิทยาญี่ปุ่นเน้นการทำงานเป็นกลุ่ม มากกว่าที่จะให้ใครเข้าพื้นที่ โดยลำพังหรือแสดงให้เห็นราวกับว่าเข้าพื้นที่โดยลำพังแบบนักมานวิทยาตะวันตก (น. 251) ในประเด็นนี้ฮาราเวย์ไม่ได้ให้รายละเอียดมากนัก

ประการสุดท้าย นักมานวิทยาญี่ปุ่นเน้นความรู้สึกที่เรียกว่า *เกียวกัน (kyokan)* หมายถึงความรู้สึกเป็นหนึ่งในเดียว (feel-one) ซึ่งเป็นวิธีการที่ “เป็นผลมาจากความรู้สึกถึงความสัมพันธ์ต่างตอบแทน ความผูกพันส่วนบุคคล และการร่วมชีวิตกันที่มีต่อสัตว์ อันเป็นรากฐานของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่น่าเชื่อถือ” (เน้นตามหนังสือ น. 251-252)

อย่างไรก็ดี ฮาราเวย์ยังเสริมรายละเอียดว่า การศึกษาลิงของชาวญี่ปุ่นยังชี้ให้เห็นความเข้าใจบทบาทของลิงเพศหญิงมากกว่าในตะวันตก ลิงหิมะญี่ปุ่นนั้นมีทั้งระบบเครือญาติที่สืบทอดอำนาจทางฝ่ายหญิง ลิงเพศหญิงมีบทบาทนำในฝูงมากกว่าตัวผู้ และยังมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้นำนวัตกรรมทางวัฒนธรรมมากกว่าตัวผู้ (น. 252-253) แต่ถึงกระนั้น ฮาราเวย์ก็ยังตั้งข้อสังเกตว่า ข้อแรก งานศึกษาบทบาทตัวเมียมากขึ้นของญี่ปุ่นก็ยังคงไม่ได้ถึงกับเป็นการศึกษาด้วยแนวทางแบบคลิสตริเนียม การศึกษาตัวเมียยังคงเป็นแบบตะวันตกที่ศึกษาบทบาทตัวเมียเพื่อเข้าใจวิถีชีวิตตัวผู้มากกว่า อย่างไรก็ตาม โดยพื้นฐานของสังคมญี่ปุ่นนั้น ฮาราเวย์เห็นว่าลัทธิชินโตซึ่งเน้นบทบาททางจิตวิญญาณของผู้หญิงทำให้ผู้หญิงมีฐานะนำในเชิงจิตวิญญาณด้วย ขณะเดียวกันผู้หญิงก็ยังถูกมองว่าเป็นผู้นำด้านการเปลี่ยนแปลง นวัตกรรมของสังคม เช่น

การเขียน มีผู้หญิงแสดงบทบาทนำในประวัติศาสตร์ (น. 254) อย่างไรก็ตาม สัดส่วนของนักมานุษยวิทยาสตรีชาวญี่ปุ่นก็ยิ่งต่ำกว่าผู้ชายเช่นเดียวกันกับในตะวันตก (น. 255)

ในกรณีของอินเดีย แม้ว่าอินเดียจะมีแนวคิดต่อวานรในแบบของตนเองเช่นกัน กล่าวคือลิงมีสถานะศักดิ์สิทธิ์ แต่ฮาราเวย์ก็ชี้ว่า ลิงจากอินเดียคือแหล่งสำคัญของการส่งออกลิงไปยังโลกวานรวิทยาตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งลิงไปทดลองในสงครามอาวุธนิวเคลียร์ในสหรัฐอเมริกา (น. 258-263) วิทยาศาสตร์นิวเคลียร์ที่ใช้ลิงเพื่อการทดลองนั้น เป็นการใช้ลิงเป็นตัวแทนของคนเพื่อจำลองหายนະภัยที่จะเกิดขึ้น (น. 258) “ในการใช้ลิงจากอินเดียในการวิจัยทางทหารนั้น สหรัฐอเมริกาได้ฝ่าฝืนข้อตกลงอย่างเป็นทางการโดยตรง ซึ่งกำหนดขึ้นเมื่อปี 1955 พร้อมกันกับการเป็นเอกราชของรัฐบาลอินเดีย ซึ่งระบุเป็นการเฉพาะเลยว่าห้ามใช้ลิงวอกเพื่อการทดลองการระเบิดของนิวเคลียร์และเพื่อการวิจัยอวกาศ” (น. 258) หากแต่ว่า รัฐบาลอินเดียและบังกลาเทศก็สั่งห้ามการส่งออกลิงท่ามกลางแรงกดดันจากสหรัฐอเมริกา (น. 258)

ในอินเดียเอง ฮาราเวย์ชี้ว่า เนื่องจากมีลิงหลายสายพันธุ์ที่อาศัยร่วมพื้นที่กับคน การศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างลิงกับคนในชุมชนจึงมีส่วนสำคัญในการพัฒนาวานรวิทยาในอินเดีย (น. 260-262) ต่อประเด็นนี้ ฮาราเวย์ตั้งข้อสังเกตว่า “จุดเน้นของการวิจัยที่ดำเนินการโดยซิดดีกี (M. Farooq Siddiqi) และเซาท์วิก (Charles Southwick) ตั้งต้นที่ ปฏิสัมพันธ์ของลิงวอกกับคน ไม่ใช่ที่วานร (primate) หรือชนเผ่าดั้งเดิม (primitive) บนพรมแดนระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรม” (น. 262) ในแง่นี้เป็นการตอกย้ำว่า วิธีมองแบบแยกลิงกับคนเป็นวิธีคิดแบบตะวันตกที่แตกต่างจากในอินเดียซึ่งมองเห็นความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากกว่า

ในแอฟริกา ฮาราเวย์ให้ภาพถิ่นที่อยู่ของกอริลลาที่ถูกศึกษามาต่อเนื่องยาวนานตั้งแต่ทศวรรษ 1950 ถิ่นฐานของกอริลลาลงสงครามโลกครั้งที่สองถูกแบ่งเป็นส่วน ๆ ในประเทศที่มีพรมแดนต่อกันในซาอีร์ ยูกันดา และรวันดา เมื่อพื้นที่นี้เดินทางเข้าได้สะดวกขึ้นและหลายพื้นที่ถูกจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติของแต่ละประเทศ ก็เริ่มมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมการท่องเที่ยวนำรายได้ให้อุทยานแห่งชาติเหล่านี้เป็นจำนวนมาก “เกินกว่า 6,000 คนในแต่ละปีที่ยอมจ่ายเพื่อมี “ประสบการณ์ตรง” ในธรรมชาติหลังอาณานิคม” (น. 266) หากแต่ก่อนหน้านั้น

ที่มีการจับและสังหารกอริลลาจำนวนมากในต้นทศวรรษ 1970 กอริลลาที่ไดแอน ฟอสซีศึกษา และตั้งชื่อว่าดิจิต (Digit) ก็ถูกสังหารไปด้วยน้ำมือของพวกเขา ลักลอบค้ากอริลลา ฟอสซีเองเมื่อกลายเป็นนักเคลื่อนไหวเพื่ออนุรักษ์กอริลลาเต็มตัวขึ้น สุดท้ายก็ถูกลอบสังหารในปี 1985 อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่าแอฟริกาจะเป็นเพียงพื้นที่ศึกษาวานรวิทยาที่สำคัญ หากแต่กลับไม่มีวานรวิทยาของตนเอง (น. 263-268)

เนื้อหาสำคัญอีกส่วนหนึ่งเกี่ยวกับวานรวิทยาในแอฟริกันนั้น ฮาราเวย์ให้ความสำคัญกับงานศึกษาลีเมอร์ (Lemur) ลีเมอร์เป็นสัตว์จำพวกลิงที่สืบสายพันธุ์มาจากสายพันธุ์ดั้งเดิมของวานรก่อนวิวัฒนาการมาเป็นลิงที่เรารู้จักกัน ลีเมอร์ถูกส่งออกจากมาดากัสการ์มาตั้งแต่ยุคอาณานิคม เมื่อมีการปลดแอกอาณานิคมในมาดากัสการ์ จนในปี 1972-1975 นักวิทยาศาสตร์ฝรั่งเศส (ซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคมเหนือมาดากัสการ์) ถูกขับออกจากเกาะ นักวิชาการที่จะยังได้รับอนุญาตให้ทำงานในประเทศจะต้องเป็นผู้ที่มีผลงานที่แลกเปลี่ยนให้ประโยชน์กับนักวิชาการมาดากัสการ์ด้วย จนกระทั่งปี 1983 รัฐบาลจึงอนุญาตให้นักวิจัยต่างชาติมาศึกษามากขึ้นโดยเน้นไปที่การอนุรักษ์ธรรมชาติ (น. 268-275)

ในแง่ของวานรวิทยาตะวันตกในมาดากัสการ์ ฮาราเวย์เน้นกล่าวถึงงานของอลิสัน จอลลี (Alison Jolly) นักวานรวิทยาอังกฤษ ที่เริ่มวิจัยลีเมอร์ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา ในระยะแรกที่จอลลีศึกษาก็ยังมีการส่งออกลีเมอร์อยู่ และแม้ว่าลีเมอร์จะเป็นสัตว์ที่นิยมของชาวตะวันตก ในทศวรรษ 1960 ที่จอลลีเริ่มงานวิจัย แต่เด็ก ๆ ชาวมาดากัสการ์เองกลับแทบจะไม่มีใครรู้จักหรือแม้แต่ไม่เคยเห็นรูปลีเมอร์ (น. 269) ทั้ง ๆ ที่ลีเมอร์ ซึ่งมีหลายสายพันธุ์ เป็นลิงดั้งเดิม (prosimian) ที่เป็นสัตว์พื้นเมืองของมาดากัสการ์เองก็ตาม ฮาราเวย์ชี้ว่างานของจอลลีมีลักษณะพิเศษสองประการสำคัญคือ ข้อแรก งานเธอมี “ลักษณะเชิงสตรี” (feminine) หากแต่ไม่ได้เป็นงานแบบนักสตรีนิยม อีกประการคือ จอลลีให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ข้ามสายพันธุ์ (multispecies-ism) ซึ่งไม่เพียงสนใจสิ่งมีชีวิตหลายชนิด แต่พิจารณาถึง “สัตว์หลากหลายพันธุ์ท่ามกลาง “การอนุรักษ์ธรรมชาติ” ที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรมและมีการใช้อำนาจ (เป็นการอนุรักษ์) อันประกอบไปด้วยเสียงที่หลากหลาย เป้าหมายเบื้องต้นคือเพื่อลดหรือปลดอาวุธสงคราม” (น. 273)

โดยสรุปแล้ว วานรวิทยาหลังสงครามโลกครั้งที่สองได้สร้างความเข้มแข็งให้แก่การศึกษาด้วยการพัฒนาแนวคิดและวิธีวิทยาใหม่ๆ มากมาย อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ภายใต้บริบทของอำนาจนำตะวันตก สงครามเย็น และความเป็นชาย วานรวิทยาหลังสงครามโลกครั้งที่สองจึงตอบสนองอำนาจนำของตะวันตกทั้งในสหรัฐอเมริกาและยุโรป อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี แนวโน้มใหม่ ๆ ที่น่าสนใจได้แก่การที่นักวานรวิทยาสตรีเริ่มมีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของวิธีวิทยา นักวานรวิทยาสตรีจากอังกฤษอย่างกูดัลล์และฟอสซีและนักวานรวิทยาแคนาดาอย่างกาลดีคัส ได้ให้แนวทางการศึกษาวานรในถิ่นที่อยู่ของพวกมันเอง พร้อมทั้งในที่สุดก็มีบทบาทในการอนุรักษ์วานร นอกจากนี้ ฮาราเวย์ยังแสดงให้เห็นว่านักวานรวิทยานอกตะวันตกก็มีบทบาทและมีแนวทางเฉพาะของตนเองเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวานรวิทยาญี่ปุ่น ที่ผสมผสานแนวคิดและมรดกวัฒนธรรมญี่ปุ่นเข้าไปในแนวทางการศึกษาวานร

ภาคสาม การเมืองของความเป็นผู้หญิง: วานรวิทยาในฐานะทฤษฎีสตรีนิยมแนวหนึ่ง

อีกหกบทที่เหลือกล่าวถึงวานรวิทยาที่ทั้งได้รับอิทธิพลและส่งอิทธิพลต่อทฤษฎีแนวสตรีนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นไป

- บทที่ 11 ที่ทางของผู้หญิงอยู่ในป่า

ฮาราเวย์เปิดด้วยประเด็นสำคัญว่า งานเขียนของผู้หญิงในโลภวิทยาศาสตร์ถูกจัดให้มีฐานะด้อยกว่างานเขียนของผู้ชายเสมอ และหากมีผู้หญิงทำงานวิทยาศาสตร์ พวกเธอก็จะอยู่ในฐานะเป็นเพียง “ลูกสาว” ของนักวิทยาศาสตร์ชาย (น. 280-281) “ไม่ว่าจะทางไหน พวกเธอก็จะเสี่ยงที่จะดูน่าขัน ราวกับว่าพวกเธอไม่รู้พื้นฐานเกี่ยวกับศักยภาพของมนุษย์ และหลงลืมไปว่า บทบาทของพวกเธอก็แค่เป็นผู้อ่านเรื่องราว ไม่ใช่ผู้เขียนเรื่องราว” (น. 281) แน่นนอนว่าผู้หญิงหลายคนที่ฮาราเวย์จะกล่าวถึงในภาคนี้ของหนังสือปฏิเสธสถานะนั้น หากแต่นั่นก็เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก (น. 281)

ฮาราเวย์เปิดเรื่องด้วยการให้ความสำคัญแก่มุกตลกของผู้หญิง ที่สำคัญกับการถอดรื้ออำนาจครอบงำผู้หญิง (น. 280) โดยยกงานของเอเดริน ซิลแมน (Adrienne Zihlman) และ

เจอร์โรลด์ โลเวนสไตน์ (Jerold Lowenstein) ที่ร่วมเสนอบทความ “A few words with Ruby” (สนทนากับรูบี้) บทความนี้เขียนเชิงวรรณกรรมจินตนาการถึงการฟื้นขึ้นมาของรูบี้ สตรีสายพันธุ์ ออสตราโลพิเทคัส (*Australopithecus*) บรรพบุรุษของมนุษย์ก่อนจำพวกโฮโม แต่เป็นสายพันธุ์ ที่มีเรือนร่างเดินสองขาและใกล้เคียงสายพันธุ์โฮโมต่าง ๆ รูบี้ให้สัมภาษณ์รายการโทรทัศน์ ตอนหนึ่งเล่าถึงชีวิตของการสร้างสังคมของเธอเมื่อสามล้านปีที่แล้ว และความสัมพันธ์ที่เธอมีกับเพื่อนนักวิทยาศาสตร์ผู้เป็นนักแสวงหาความรู้ชื่อ “ดร. แอรอน คิลล์จอย” (Dr. Aaron Killjoy) “รูบี้ถอนหายใจแล้วพูดว่า ‘สิ่งหนึ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงในสามล้านปีคือ พวกผู้ชายก็ยังคงคิดว่า เพศสัมพันธ์อธิบายได้ทุกอย่าง’” (น. 283) ในการสัมภาษณ์ครั้งต่าง ๆ รวมทั้งในภาพยนตร์ สารคดีที่เล่าเรื่องราวของรูบี้โดยปีปีซี รูบี้ตามเรื่องเล่าของซิลแมนและโลเวนสไตน์อธิบายชีวิตของเธอในลักษณะที่คล้ายกับปีกมีซิมแปนซี (โบโนโบ) ซึ่งฮาราเวย์กล่าวว่าป็นวานรสายพันธุ์ ที่ซิลแมนศึกษา ประเด็นสำคัญที่รูบี้กล่าวถึงคือความเป็นมนุษย์วานรหญิงที่มีบทบาทสำคัญในสังคม มีความเคลื่อนไหวเสมอแม้เมื่อต้องเลี้ยงดูลูก เป็นสิ่งมีชีวิตที่แบ่งปันอาหารในกลุ่มแทนที่มีโครงสร้างสังคมเป็นผู้หญิง ด้วยการเลือกผู้ชายที่มีทักษะทางสังคมเข้ากลุ่ม นอกจากนั้นยังเป็นกลุ่มทางสังคมที่เปิดและยืดหยุ่น อาหารมีบทบาทสำคัญกว่าเพศสัมพันธ์ (น. 283) นี่คือภาพของบรรพบุรุษมนุษย์ที่แตกต่างอย่างชนิดกลับหัวกับที่นักมานุษยวิทยาชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โอเวน เลิฟจอย (Owen Lovejoy) ผู้มีส่วนสำคัญต่อการค้นพบลูซี่ (Lucy) ต้นแบบที่ค่อนข้างสมบูรณ์ของออสตราโลพิเทคัส เคยเสนอไว้ (น. 282) นอกจากเสนอข้อโต้แย้งแนวคิดเดิมด้วยงานเขียนเชิงวรรณกรรมแล้ว ซิลแมนยังพิมพ์สมุดภาพพระบายนี้อธิบายเปรียบเทียบลูซี่ในฐานะตัวอย่างของออสตราโลพิเทคัส ปีกมีซิมแปนซี และมนุษย์ (น. 283-285)

ฮาราเวย์เสนอว่า วานรวิทยาผู้น้อยอยู่ในบริบทของการส่งเสริมสิทธิสตรี ดังที่มีการประกาศให้ช่วงปี 1975-1985 เป็นทศวรรษแห่งผู้หญิง (U.N. Decade for Women) (น. 286) ฮาราเวย์มีข้อเสนอว่า หนึ่ง สตรีนิยมและวานรวิทยาแบบยุโรปและอเมริกันนั้นเป็นวาทกรรมของตะวันตกและมีนัยทางเพศ สอง ทฤษฎีสตรีนิยมและวานรวิทยาต่างเสริมเติมกันเพื่อส่งชุดคำอธิบายแก่การผลิตความรู้ในชีวิตวิทยาและมานุษยวิทยา ความรู้ทั้งสองอาศัยเพศหญิงและผู้หญิงเป็นธรรมชาติและวิธีการของความรู้เป็นแกนหลัก สาม การสร้างเทคนิควิธีและเรื่องราว

ยอดนิยมของวานรวิทยาขึ้นมาใหม่นั้น เป็นรูปแบบของปฏิบัติการแบบสตรีนิยมอย่างจริงจัง ๆ จัง ๆ เรื่องราวต่าง ๆ ถูกสร้างขึ้นใหม่ด้วยการทำให้มีความซับซ้อนขึ้นในหลายรูปแบบของผลสำเร็จ และการปฏิบัติ และข้อท้ายสุด วานรวิทยาเปลี่ยนความหมายที่เป็นไปได้ของสตรีนิยมในหลายประการด้วยกัน (น. 287)

ในเบื้องต้น ฮาราเวย์ยกตัวอย่างผลงานของนักวานรวิทยาหญิงชุดหนึ่งมาเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะที่กล่าวได้ว่าเป็น “การเฉลิมฉลองวานรเพศหญิงและผู้หญิงผู้ทำให้พวกมันเป็นที่ประจักษ์ขึ้นมา นั่นคือหนังสือ *Female Primates: Studies by Women Primatologists* (วานรเพศหญิง: ศึกษาโดยนักวานรวิทยาสตรี) พิมพ์ปี 1984 โดยมีเมเรดิธ สمولล์ (Meredith Small) เป็นบรรณาธิการ ฮาราเวย์ยกตัวอย่างงานมาสองชิ้นเพื่อชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญคือการแสดงให้เห็นว่า วานรวิทยาเต็มไปด้วย “อคติของเพศชาย” (male bias) ทว่า อคติดังกล่าวสามารถปรับปรุงให้ถูกต้องได้ โดยไม่จำเป็นต้องปรับความสัมพันธ์ทางการเมืองและสังคมของวานรวิทยา และไม่ต้องสนใจกระบวนการสร้างความรู้ นอกจากนี้ ฮาราเวย์ชี้ว่า “ในการประกอบสร้างสัตว์ตัวเมียขึ้นมา นักวานรวิทยาเองก็ถูกประกอบสร้างขึ้นใหม่ด้วย ตามวงศ์วานรวิทยาแบบใหม่” ซึ่งวางอยู่บนมุมมองแบบตะวันตกที่ยังคงเป็นคติแบบ “วานรแห่งบูรพทิศ” (simian orientalism) (น. 290)

ตัวอย่างแรกคือ เจน แลนแคสเตอร์ (Jane Lancaster) ลูกศิษย์ของเซอร์วูด วอชเบิร์น ที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย-เบิร์กลีย์ ในปี 1967 แลนแคสเตอร์เป็นผู้เขียนบทนำให้หนังสือ *วานรเพศหญิง* ดังกล่าว ฮาราเวย์กล่าวว่า บทนำหนังสือนี้มีลักษณะพิเศษที่รวมเอามุมมองแบบชีววิทยาสังคม (sociobiology) และนิเวศวิทยาสังคม (socioecology) เข้าด้วยกัน ข้อเสนอสำคัญคือการชี้ว่า วานรเพศหญิงก็ทำสิ่งเหล่านี้เช่นกัน ได้แก่ 1) วานรเพศหญิงมีลักษณะแก่งแย่งและพยายามมีอำนาจเหนืออย่างจริงจัง 2) วานรเพศหญิงเคลื่อนย้ายถิ่นและไม่ได้จำกัดตัวเองอย่างยึดติดกับสังคมและไม่มีลักษณะอนุรักษ์นิยม 3) วานรเพศหญิงมีลักษณะรุกในเชิงเพศสัมพันธ์เช่นกัน 4) วานรเพศหญิงต้องการพลังงานในการดำรงชีพมากกว่าพอ ๆ กับเพศชาย (น. 291) ฮาราเวย์เห็นว่า แลนแคสเตอร์พยายามสร้างความเป็น “เรา” (we) อันเป็นการทำให้เส้นแบ่งระหว่างสัตว์เพศหญิงกับนักวานรวิทยาหญิงเลื่อนรางลง กำกวมขึ้น (น. 292) อีกตัวอย่างหนึ่งคือ

เธลมา โรเวลล์ (Thelma Rowell) นักสัตววิทยารุ่นอาวุโสแห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย-เบิร์กลีย์ ฮาราเวย์ชี้ว่า โรเวลล์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการแทรกเสียดเรื่องราวเกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคมของวานร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเกี่ยวกับการมีอำนาจครอบงำของสัตว์เพศหญิง ด้วยการพยายามมองโลกของวานร “จากมุมมองลิงเพศหญิง” (female monkey’s point of view) และจึงทำหายคำอธิบายที่เป็นที่ยอมรับกันมาก่อน (น. 292)

ในแง่ของจำนวนนักวานรวิทยาหญิงและผลงานตีพิมพ์ ฮาราเวย์ให้ภาพว่านักวานรวิทยาหญิงทำงานในพื้นที่ถิ่นอาศัยของลิงมากกว่าทำงานในห้องทดลอง แน่แน่นอนว่าจำนวนนักวานรวิทยาหญิงเพิ่มขึ้นมากขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่จำนวนผู้หญิงร้อยละ 20 (จากสมาชิกของ IPS จำนวน 751 คน) ในปี 1977-1978 ไปเป็นร้อยละ 26 (จากสมาชิกของ AAPA จำนวน 1,200 คน) ในปี 1979 อย่างไรก็ตาม ในสาขาวานรวิทยาในสหรัฐอเมริกาปี 1980 มีผู้หญิงเพียงไม่ถึง 100 คนที่นับได้ว่าเป็นนักวานรวิทยาภาคสนาม (field primatologist) นอกจากนั้น ฮาราเวย์ยังให้ภาพที่ซับซ้อนขึ้นคือ หากพิจารณาไปถึงเชื้อชาติและชนชั้นแล้ว แน่แน่นอนว่าผู้หญิงผิวขาวชนชั้นกลางยังคงเป็นคนส่วนใหญ่ของผู้หญิงจำนวนที่น้อยอยู่แล้วในวานรวิทยา (น. 293-300)

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาจากผลงานตีพิมพ์แล้ว แม้จำนวนนักวานรวิทยาหญิงจะมีน้อย แต่ผลงานตีพิมพ์กลับก่ออิทธิพลต่อวงวิชาการอย่างยิ่ง ทั้งในมานุษยวิทยาเองและรวมไปถึงการศึกษาทางชีววิทยาด้านต่าง ๆ ผลงานตีพิมพ์ของนักวานรวิทยาหญิงเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ อย่างชัดเจน ฮาราเวย์สำรวจย้อนกลับไปถึงผลงานนักวานรวิทยาหญิงชาวเยอรมันชื่อนาดี โคตส์ (Nadie Kohts) ที่พิมพ์ผลงานในปี 1932 ยุคบุกเบิกยังมีภรรยาของนักวานรวิทยาคืออดา เยอร์กีส (Ada Yerkes) ซึ่งแม้เธอเองไม่ได้ถูกนับเป็นนักวานรวิทยาอาชีพ แต่ก็พิมพ์ผลงานสำคัญออกมาในปี 1929 ร่วมกับสามีเธอคือออร์เบิร์ต เยอร์กีส นอกจากนั้นยังมีเบลล์ เบนซ์ลีย์ (Belle Benchley) ที่มีความสำคัญต่องานเขียนเชิงเพศภาวะในวานรวิทยา พิมพ์ผลงานในปี 1942 ในรุ่นถัดจากนั้นมาฮาราเวย์ยกชื่อนักวานรวิทยาสตรีคนสำคัญ ๆ พร้อมทั้งผลงานของเธอเหล่านั้นไล่เรียงมาตั้งแต่ เจน กูดอลล์, เธลมา โรเวลล์, อลิสัน จอลลี, เจน แลนแคสเตอร์, ซาราห์ แบลฟเฟอร์ เฮอร์ตี (Sarah Blaffer Hrdy), อลิสัน ริชาร์ด (Alison Richard), จีนนี่ อัลต์แมนน์ (Jeanne Altmann), เคที มิลตัน (Katie Milton), แนนซี แทนเนอร์, ลินดา มารี่ เฟติแกน (Linda Marie Fedigan),

เอเดรีน ซิลแมน, บาร์บารา สมุตส์ (Barbara Smuts), เซอร์ลีย์ สตรัม (Shirley Strum) ฮาราเวย์ชี้ว่า หนังสือของนักเขียนเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ทางสังคมระดับนานาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่ทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา ว่าด้วยโครงสร้างการเมือง สัญลักษณ์ สังคม ประวัติศาสตร์ และอนาคตของ “ความเป็นผู้หญิงสากลและความเป็นผู้หญิงที่แตกต่างกันไป” (Woman/Women) (น. 298)

ในบริบทที่กว้างออกไป ยังมีผลงานของนักวิชาการหญิงที่นำเสนอมุมมองผู้หญิงในแวดวงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นสัตววิทยา ชีววิทยา หรือวิวัฒนาการมนุษย์ รวมทั้งมานุษยวิทยาโดยตรงอีกเป็นจำนวนมาก (น. 299) นักมานุษยวิทยาคนสำคัญ ๆ ล้วนสัมพันธ์กับนักมานุษยวิทยาชายในสถาบันวิชาการที่ผลิตความรู้มานุษยวิทยาสำคัญ ๆ ได้แก่ มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย-เบิร์กลีย์ ผ่านอิทธิพลของเซอร์วูด วอชเบิร์น มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ผ่านการสนับสนุนของรอเบิร์ต ฮินด์ (Robert Hinde) มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ใต้อิทธิพลของเออร์เวน ดีวัวร์ (Irvan DeVore) และมหาวิทยาลัยชิคาโก ใต้อิทธิพลของจินนี่ และสจ๊วต อัลต์แมนน์ (น. 300-303)

- บทที่ 12 จินนี่ อัลต์แมนน์: นักมานุษยวิทยาสตรีที่แทบไร้ตัวตน

จินนี่ อัลต์แมนน์ (Jeanne Altmann) เป็นนักมานุษยวิทยาหญิงที่เริ่มต้นวิชาชีพด้วยการศึกษาลิงบาบูนภาคสนามในปี 1963 ที่เคนยา ฮาราเวย์ชี้ว่าอัลต์แมนน์ได้พัฒนาวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามสำคัญ ๆ หลายประการด้วยกัน บทความ “Sampling Methods” (1974) ว่าด้วยวิธีวิทยาวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยาของอัลต์แมนน์นับได้ว่าเป็นบทความที่ถูกอ้างอิงมากที่สุดชิ้นหนึ่งในงานเขียนเกี่ยวกับพฤติกรรมสัตว์ในยุคสมัยใหม่ (น. 305) อัลต์แมนน์เสนอวิธีการสำคัญ 7 ประการด้วยกัน ทั้งหมดนั้นล้วนพัฒนาการวิจัยวนภาคสนามให้มีฐานที่มั่นคงในการเก็บข้อมูลทางสถิติและการสังเกตการณ์พฤติกรรมที่ได้มาตรฐาน ไม่ว่าจะเป็นการเลือกสังเกตพฤติกรรมชนิดใด เช่น การสนใจเฉพาะพฤติกรรมพิเศษไม่ช่วยให้เข้าใจอัตราหรือความต่อเนื่องของเหตุการณ์หรือสถานการณ์ และไม่ช่วยให้สามารถเปรียบเทียบปรากฏการณ์ระหว่างกลุ่มย่อยได้ เช่นคำถามที่ว่า ร้อยละของเวลาที่ตัวผู้และตัวเมียของช่วงอายุต่าง ๆ ใช้ใน

การกิน ทะเลาะเบาะแว้ง สาขงชน หรืออยู่ว่าง ๆ อีกประเด็นหนึ่งได้แก่ การบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นและไม่เกิดขึ้น นอกจากนั้นอัลต์แมนยังเสนอให้บันทึกทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง (น. 305-307)

แม้ว่าเธอจะยังไม่ได้จบปริญญาเอก หลังแต่งงานกับสจ๊วต อัลต์แมน เธอและสามีร่วมกันเขียนหนังสือจากงานวิจัยปี 1963-1964 จีนนี่ อัลต์แมนช่วยสามีในด้านวิธีการทางสถิติในงานวิจัยเพื่อสำเร็จปริญญาเอกของสามีมาตั้งแต่ทศวรรษ 1950 จากนั้นทั้งคู่ก็พิมพ์งานร่วมกันมาตลอด ถึงกระนั้น จีนนี่ อัลต์แมนก็ไม่เคยได้รับเชิญไปเสนอผลงานโดยลำพังเลย จนกระทั่งผลงานของเธอว่าด้วยวิจัยภาคสนามได้รับการตีพิมพ์ปี 1974 เธอจบปริญญาตรีคณิตศาสตร์ปี 1962 ปริญญาโททางการสอนคณิตศาสตร์ปี 1970 และได้รับตำแหน่งผู้ช่วยวิจัยที่ภาควิชาชีววิทยา มหาวิทยาลัยชิคาโก ในขณะที่เวลานั้นสามีเธอเป็นศาสตราจารย์แล้วในปี 1970 ฮาราเวย์ชี้ว่า บทความของจีนนี่ อัลต์แมนเองนั้นได้รับการเผยแพร่อย่างไม่เป็นทางการก่อนตีพิมพ์ในปี 1974 อัลต์แมนเขียนบทความปี 1969 เพื่อไปเสนอผลงานในการประชุมวิชาการ เธอส่งบทความเพื่อไปตีพิมพ์ปี 1972 ระหว่างนั้นเธอเริ่มให้คำปรึกษานักศึกษาบัณฑิตศึกษาจำนวนหนึ่งที่ทำวิจัยภาคสนามแล้วมาขอคำแนะนำจากเธอ ฮาราเวย์พบว่าส่วนหนึ่งของแนวทางการวิจัยของอัลต์แมนน่าจะได้มาจากผู้มีอิทธิพลต่อความคิดเธอผู้หนึ่งคือบีทริส วิตติง (Beatrice Whiting) ในขณะที่เธอไปช่วยงานวิจัยทางสถิติที่โครงการวิจัย Six-Culture Study for Child Behavior ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดในช่วงปี 1959-1960 (น. 307-309)

ในแง่ของความเป็นผู้หญิงกับวามรวิทยาและการชี้ให้เห็นถึงบทบาทของสัตว์เพศหญิง อัลต์แมนสะท้อนให้ฮาราเวย์ฟังจากการสัมภาษณ์ว่า “การเป็นนักสตรีนิยมคนหนึ่งนั้น ถูกลดคุณค่าลงในสถานะของความเป็นบุคคลหนึ่งที่มีฐานะนักวิทยาศาสตร์ ด้วยการนำเอาความเป็น “การเมือง” เข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรง นั่นคือ การนำเอาอัตลักษณ์ทางสังคมทางเพศของคนคนหนึ่งเข้ามาใน “วิทยาศาสตร์” ” (น. 309) กล่าวคือ เพราะความเป็นผู้หญิง จึงมีความเป็นการเมืองและไม่เป็นกลางพอที่จะทำงานทางวิทยาศาสตร์ ในแง่ของการศึกษาวรรด้วยแนวทางแบบสตรีนิยม อัลต์แมนเป็นผู้หนึ่งที่ริเริ่มเสนอว่า “นักวามรวิทยาให้นำหน้าหนักมากกับอัตราความสำเร็จที่เฉพาะเจาะจงแก่เพศชาย ในขณะที่โดยมากจะให้นำหนักน้อยแก่เพศหญิง” (น. 312)

จินนี่ อัลต์แมนน์เป็นผู้หนึ่งที่ทำงานวิจัยภาคสนามอย่างต่อเนื่องยาวนานหลายช่วงในงานวิจัย บาบูนที่เคนยา ฮาราเวย์ให้ภาพอัลต์แมนน์ว่าเป็นเสมือนลิงเพศหญิงที่เธอเองเขียนถึงในประเด็น ว่าด้วย “ทวิภาวะของความเป็นแม่” (dual career of mothering) (น. 313) ฮาราเวย์กล่าวว่า

“‘วิทยากลโยนลูกบอล’ (juggling) เป็นคำสำคัญ ชีวิตของวานรเพศหญิงสำหรับอัลต์แมนน์ ดูเหมือนจะกำหนดด้วยการใช้วิทยากล ด้วยการทำงานหลาย ๆ อย่างไปพร้อม ๆ กัน เช่น การศึกษาของเธอเต็มไปด้วยการไม่แยกประเภทของการเลี้ยงดูเด็ก เนื่องจากเธอมองไม่เห็น การแยกเป็นประเภทงานอย่างตายตัวของชีวิตของเธอเอง หากแต่ชีวิตเธอมีแต่การจัดการกับความ ต้องการที่ประชันกันระหว่างการดูแลพยาบาลคนอื่น การกิน การอุ้ม การอบรมวินัย การสั่งสอนทางสังคมแก่ผู้ใหญ่คนอื่น ๆ และการให้ความสนใจแก่โอกาสและอันตราย อัลต์แมนน์แปลงการถอดรื้ออัตลักษณ์ระหว่างเพศหญิงและระหว่างผู้หญิงกับเพศหญิงใน วิทยาศาสตร์ ซึ่งในอีกมุมมองหนึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการระบุอัตลักษณ์ที่ *ยุ่งเหยิง* (complex) ให้เป็นวิถีของการระบุความหลากหลายที่เธอนำไปใช้วิเคราะห์บาบูนแม่และการบอกเล่า เรื่องราวอ่อนไหวของวิวัฒนาการในแบบใหม่” (น. 313)

ท้ายสุดแล้ว ฮาราเวย์สรุปไว้ว่า งานเขียนของอัลต์แมนน์ซึ่งเต็มไปด้วยกลวิธีการเขียน ที่หลากหลายนั้น

“ช่วยให้อัลต์แมนน์เคลื่อนข้ามสายพันธุ์ (species) และวัฒนธรรม เพื่อสร้างความหมาย ของเพศหญิงและผู้หญิงขึ้นมาใหม่ โดยดูเหมือนจะไม่ทำให้ความย้อนแย้งและลักษณะที่ เฉพาะเจาะจงแบนราบลง มันช่วยให้เธอให้ภาพความเป็นแม่อย่างไม่ผลิตมาภาคีซ้ำขึ้นอีก ช่วยให้เธอสามารถยืนยันให้ผู้อ่านตระหนักถึงสถานภาพของบาบูนในฐานะอัตภาวะที่มีชีวิต ของพวกมันเอง โดยไม่ศิโรราบต่อปฏิบัติการความรู้อันเป็นวิทยาศาสตร์อย่างวัตถุวิสัย และ ท้ายสุดช่วยให้เธอแสดงออกถึงความเป็นนักสตรีนิยมในฐานนักวิทยาศาสตร์ผู้หนึ่ง” (น. 315)

• บทที่ 13 ลินดา มารี เฟดิกาน: วานรผู้กระทำการ

ลินดา เฟดิกาน (Linda Marie Fedigan) เป็นนักวานรวิทยาที่เขียนงานอย่างละเอียดลออ (น. 316) เฟดิกานเป็นนักมานุษยวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยอัลเบอร์ตา ประเทศแคนาดา เธอให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับสัตว์ที่ถูกวิจัย เฟดิกานสนใจ “การเอาใจใส่ข้ามสายพันธุ์และระหว่างเพศเดียวกัน ในบริบทของขบวนการสตรีในตะวันตก และที่เกี่ยวข้องกันคือการยกย่องวิธีการเรียนรู้แบบไม่ลดทอน ซึ่งยืนยันถึงความยกย่องและไม่เป็นคู่ตรงข้าม (non-binary) และสัมพันธ์ภาพแบบปฏิสังสรรค์ระหว่างอัตภาวะต่าง ๆ และ วัตถุภาวะต่าง ๆ ของความรู้” (น. 316-317) ในแง่นี้ ฮาราเวย์เห็นว่า

“เป็นการถือว่าสัตว์อยู่ในฐานะผู้กระทำการ (actor) ไม่ได้เป็นเพียง “ทรัพยากร” (resource) ที่เฉื่อยชาในเชิงญาณวิทยาและภววิทยาในการผลิตของวิทยาศาสตร์ “เพศ” ไม่ได้เป็นทรัพยากรในการผลิตของเพศภาวะ “ธรรมชาติ” ไม่ได้เป็นทรัพยากรในการผลิตของวัฒนธรรม สถานภาพการเป็นผู้กระทำการของสัตว์ก็ไม่ได้อนุญาตให้นักวิทยาศาสตร์สร้างขบวนการเคลื่อนไหวร่วมสมัยเพื่อรวบรวมมาเป็นของตน ดังเรื่องราวที่เคยเป็นมาเกี่ยวกับความรู้ว่า ด้วยธรรมชาติแบบตะวันตกที่ทรงอำนาจ” (น. 317)

ภาพสัตว์ในหนังสือของเฟดิกานจึงแสดงความเป็นปัจเจก ความซับซ้อน และความเป็นผู้กระทำการ ลิงสูงวัยก็มีบทบาทในชีวิตประจำวัน ลิงถูกให้ภาพว่าสนุกกับการว่ายน้ำเล่น มีปฏิสัมพันธ์กันในหลาย ๆ บริบท สื่อสารกันผ่านการแสดงออกทางหน้าตาหลากหลายลักษณะ เป็นต้น ภาพเหล่านี้ชวนให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจ สนใจ และมองลิงอย่างเสมือนว่าพวกมันเป็นอีกตัวตนหนึ่งของผู้อ่านที่แปลกตาออกไป นอกจากนั้นยังแสดงถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างผู้ศึกษากับสัตว์ที่ถูกศึกษา (น. 320)

เฟดิกานจบปริญญาเอกปี 1974 ที่มหาวิทยาลัยเท็กซัส-ออสติน ภายใต้การดูแลของคลอด แบรมเบลตต์ (Claud Bramblett) ลูกศิษย์ของเซอร์วูด วอชเบิร์น ขณะนั้นเธอวิจัยบทบาททางสังคมของลิงญี่ปุ่นฝูงหนึ่งที่ถูกย้ายมาอาศัยที่ศูนย์วิจัยที่ลาโมคา (LaMoca) มลรัฐเท็กซัส ในฐานะของขวัญจากประเทศญี่ปุ่น แนวคิดพื้นฐานของงานเธอขณะนั้นคือแนวคิด

โครงสร้าง-การหน้าที่ (structural-functionalism) และทฤษฎีบทบาท (role theory) พร้อมทั้งการใช้คำอธิบายแบบนิเวศวิทยาสังคมและชีววิทยาสังคม (น. 317-318)

อย่างไรก็ดี ในงานเขียนสำคัญชิ้นต่อมาของเธอ ฮาราเวย์ชี้ว่าเพดิกานทำลายขนบของงานเขียนทางวิทยาศาสตร์ที่มักจะไม่ใช่ตัวบทที่เปิดให้แก่การตีความที่ต่างออกไป หากแต่หนังสือของเพดิกานนั้นใช้ขนบที่มานุษยวิทยาวัฒนธรรมและนวนิยายใช้ กล่าวคือ “เป็นปฏิบัติการที่ผลิตตัวบทที่เปิดในเชิงสัญลักษณ์เป็นอย่างยิ่ง” (น. 319) ผู้อ่านที่ถูกเชื้อเชิญเข้าไปในหนังสือของเพดิกานจะเน้นชี้ให้เห็นถึงสถานะของหนังสือที่เป็น “ดินแดนที่ช่วงชิงกันได้” (contestable terrain) เป็นหนังสือที่รื้อการตีความ ยอมให้มีการใส่ความหมายเพิ่มเติมจากผู้อ่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากไม่ใช่ผู้อ่านทั่วไป เพดิกานก็เจาะจงผู้อ่านที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ศึกษา (น. 319) ประเด็นสำคัญส่วนหนึ่งได้แก่การถอดรื้อ (deconstruct) ความหมายของเพศกำเนิด (sex) และเพศภาวะ (gender) ตลอดจนคู่ตรงข้ามระหว่างเพศชายกับเพศหญิง (male and female) และความเป็นชายกับความเป็นหญิง (masculine and feminine) (น. 320) ฮาราเวย์ชี้ว่า เพดิกานวิพากษ์การเหยียดเพศ (sexism) ที่ครอบงำการทำงานของวานรวิทยาอยู่ ดังที่เพดิกานเองกล่าวไว้ว่า

“ประเด็นคือไม่แน่ใจว่าทฤษฎีชีววิทยาสังคม *ดำเนินการ* (does) อย่างตรงไปตรงมาและเป็นประโยชน์ในการสะท้อนและคาดการณ์พฤติกรรมสัตว์ หรือว่าเป็นแนวคิดที่แสดงถึงความพยายามในการพัฒนาข้ออ้างความชอบธรรมเชิงชีววิทยาของความเชื่อมากกว่าข้อเท็จจริงกันแน่ ที่ว่าสิ่งมีชีวิตเพศหญิงในบางวิถีแล้วด้อยต่ำกว่าชาย ฉะนั้นการเหยียดเพศอาจไม่ได้มีอยู่เพียงในข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญว่าเป็นสิ่งที่ *ควร* (ought) จะเป็น แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือ [อคตินี้] มีอยู่ในวิถีปฏิบัติที่พวกเขาตัดสินใจและกำหนดไว้ว่าจะอะไร *เป็น* (is) อะไร” (น. 321) ตัวเน้นตามในหนังสือ ฮาราเวย์ยกข้อความมาจากหนังสือของเพดิกานเอง)

เพดิกานแสดงให้เห็นว่า อันที่จริงแล้วแนวคิดการปรับตัวตามธรรมชาติ (adaptationism) ไม่ได้เป็นแนวคิดที่มีอคติทางเพศในตัวของมันเอง หากแต่แนวคิดนี้กลายมาเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการให้ความชอบธรรมแก่การมองว่าผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชาย (น. 322)

ประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่ฮาราเวย์กล่าวถึงงานเพดิกานคือเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับความสำเร็จในการสืบพันธุ์ (reproductive success) โจทย์ที่เพดิกานต้องการพิสูจน์คือการที่ความสำเร็จในการสืบพันธุ์สัมพันธ์กับอำนาจครอบงำของเพศชาย หรือแนวคิดชายเป็นใหญ่ในสัตว์เป็นจริงหรือไม่ เพดิกานแย้งว่า ไม่ใช่ว่าการครอบงำจะสำคัญ หากแต่มันเป็นเพียงความเข้าใจเพียงส่วนเดียว หากแต่สิ่งที่สำคัญเช่นกันคือ “กลยุทธ์ในการสืบพันธุ์ของเพศหญิง” ซึ่งต้องพิจารณาว่า 1) เพศหญิงก็แข่งขันกันเอง 2) เพศหญิงก็คำนวณต้นทุนและผลประโยชน์ 3) ปัจจัยด้านประชากรและสิ่งแวดล้อมมีส่วนสำคัญ 4) การเข้าใจกลยุทธ์ในการสืบพันธุ์ของทั้งเพศชายและเพศหญิงเป็นปรากฏการณ์ที่ต้องศึกษาผ่านประวัติศาสตร์วิวัฒนาการ การศึกษาการสืบพันธุ์จึงไม่ควรมาจากข้อสรุปที่มีอยู่ก่อนแล้วว่า อำนาจครอบงำของสัตว์เพศชายมีบทบาทสำคัญเสมอ เพราะบริบทแวดล้อมต่าง ๆ มีผลไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน (น. 323)

นอกจากนั้นเพดิกานยังถกเถียงเรื่องวิวัฒนาการของเพศ (sex) และเพศภาวะ (gender) ที่อาจจะไม่ได้มีการแบ่งกันชัดเจน (น. 324-328) เรื่องบทบาทการใช้แรงงานระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย ที่อาจจะไม่ได้แบ่งกันแต่ไหนแต่ไรมาดังที่มักเข้าใจกัน โดยเฉพาะในทัศนะของนักมานุษยวิทยาชายอย่างโอเวน เลิฟลอย (น. 328) แนวคิดเรื่องเพศหญิงกับความเป็นบ้าน (น. 328-329) และข้อถกเถียงอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กับความเป็นเพศหญิงและชาย รวมทั้งข้อเสนอของซิลแมนในการวิจารณ์แนวคิดเรื่องบทบาททางเพศ (น. 330) ซึ่งฮาราเวย์จะกล่าวถึงในบทถัดไป

- บทที่ 14 เอเดริน ซิลแมน: มานุษยวิทยาดึกดำบรรพ์ เพศ และเพศภาวะ

บทนี้กล่าวถึงบทบาทสำคัญของเอเดริน ซิลแมน (Adrienne Zihlman) ในทศวรรษ 1970 ซิลแมนคือผู้หนึ่งที่มีส่วนในการเสนอข้อถกเถียงเรื่อง “ผู้หญิงนักเก็บ” (woman the gatherer) ซึ่งโต้เถียงกับข้อเสนอก่อนหน้านี้ที่มีอิทธิพลในทศวรรษ 1960 ว่าด้วย “ผู้ชายนักล่า” (man the hunter) (น. 331) ถึงกระนั้น ซิลแมนก็พยายามยืนยันเสมอว่าข้อเสนอผู้หญิงนักเก็บไม่ได้เสนอเพื่อให้เป็นคู่ตรงข้ามกับผู้ชายนักล่า หากแต่เป็นข้อเสนอจากการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตามฮาราเวย์เสนอว่า ชีวิตและงานของซิลแมนแสดงให้เห็นถึงการพัวพันกันของการที่ผู้หญิงเป็นนักเก็บพร้อม ๆ กับการที่ผู้หญิงเป็นนักวิทยาศาสตร์ (น. 323)

ซิลแมนจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย-เบิร์กลีย์ในปี 1967 เธอศึกษามานุษยวิทยากายภาพในช่วงที่วอชเบิร์นกำลังพัฒนาการศึกษาวิถีชีวิตจากกายวิภาคและการวิจัยภาคสนามลิงและลิงไร้หาง วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของเธอว่าด้วยการเดินสองขา (bipedalism) ที่ฝังอยู่ในข้อเสนอ “ผู้ชายนักล้า” ซิลแมนเสนอว่า แม้ว่าออสตราโลพิเธคัสบรรพบุรุษมนุษย์เมื่อ 3-4 ล้านปีก่อนจะสามารถเดินสองขาได้แล้วก็จริง แต่ก็ไม่ได้มีประสิทธิภาพมากเท่าบรรพบุรุษในประเภทโฮโม ซึ่งการเดินสองขาระยะไกลสัมพันธ์กับวิถีชีวิตแบบการล่าสัตว์ในทุ่งสะวันนาในแอฟริกา (น. 332) แม้ว่าลูกศิษย์ของวอชเบิร์นจำนวนมากเป็นนักมานุษยวิทยาสตรีที่ฮาราเวย์กล่าวถึง เช่น เฟติกาน, แลนแคสเตอร์, และนักมานุษยวิทยาคนสำคัญ ๆ อีกจำนวนมาก (น. 332-333) แต่วามรวิทยาในขณะที่ซิลแมนศึกษาปริญญาเอกอยู่ก็ยังคงเป็นศาสตร์ของผู้ชาย

ซิลแมนเริ่มงานสำคัญของเธอที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย-ซานตา ครุซ ในปี 1970 เธอได้ฟังข้อเสนอของแซลลี ลินตัน (Sally Linton) จากบทความเรื่อง “Woman the Gatherer: Male Bias in Anthropology” (ผู้หญิงนักเก็บ: อคติเพศชายในมานุษยวิทยา) ในการประชุมประจำปีสมาคมมานุษยวิทยาอเมริกันที่แซนดิเอโก ลินตันวิพากษ์ข้อเสนอเรื่อง “ผู้ชายนักล้า” ของวอชเบิร์นและแลนแคสเตอร์ ลินตันให้ความสนใจไปยังทักษะและกิจกรรมของเพศหญิงในการเปลี่ยนผ่านจากการเป็นลิงไร้หางมาสู่การเป็นคน เธอเสนอว่า “เราไม่สามารถอธิบายจุดตั้งต้นของการล่าได้” (น. 334) ฮาราเวย์ยกข้อความนี้จากงานของลินตันเอง ลินตันเห็นว่า ความสัมพันธ์แม่-ทารกในการเลี้ยงดูที่ยาวนานของสังคมวานรถูกขยายไปยังการที่เพศหญิงมีบทบาทในการหาอาหารเลี้ยงลูก การควบคุมทางเพศของผู้ชายเหนือผู้หญิงนั้นเป็นสถาบันทางสังคมสมัยใหม่ มิใช่ข้อเท็จจริงตามธรรมชาติที่ฝังรากอยู่ในอดีตของสัตว์ ฮาราเวย์สรุปแนวคิดนี้ไว้ว่า “กลุ่มที่มีแม่เป็นแกนกลาง อันประกอบไปด้วยทั้งสองเพศและ “นวัตกรรมทางวัฒนธรรม” (cultural innovation) ในการเก็บหาอาหารและการแบ่งปันอาหาร และการเลี้ยงดูเด็ก เป็นแบบแผนที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุดก่อนที่การล่าสัตว์ขนาดใหญ่จะเกิดขึ้นได้ภายหลัง” (น. 334) ฮาราเวย์ตั้งข้อสังเกตว่า ลินตันเปลี่ยนการใช้คำจาก “เครื่องมือ” และ “อาวุธ” ไปเป็นคำว่า “นวัตกรรมทางวัฒนธรรม” ลินตันกล่าวว่า “สองสิ่งของที่เป็นนวัตกรรมทางวัฒนธรรมแรกเริ่มและสำคัญที่สุดได้แก่ ภาชนะใส่ผลผลิตเพื่อการเก็บหาอาหารและเชือกบางอย่างหรือตาข่าย

สำหรับอ้อมสะพายเด็ก” (น. 334) ในบริบทที่กว้างกว่านั้น ลินตันเห็นว่า “อคติเพศชายในมานุษยวิทยาที่ข้าพเจ้าเสนอในที่นี้ เป็นจริงพอ ๆ กับอคติคนขาว อคติชนชั้นกลาง และอคติในแวดวงวิชาการที่มีอยู่ในสาขาวิชา” (น. 335)

ฮาราเวย์เห็นว่า ข้อเสนอของซิลแมนว่าด้วยการเก็บหาอาหารโดยหลักแล้วว่าด้วยวิวัฒนาการของลิงไร้หางและมนุษย์ยุคแรก การวิวัฒนาการไปเป็นมนุษย์คือการปรับตัวที่สำคัญหรือกล่าวได้ว่า นั่นก็คือข้อเสนอที่ว่าด้วยการเป็นมนุษย์ ซึ่งเดิมที่ถูกกำหนดจากบทบาทของพ่อเป็นเรื่องของอำนาจของเพศชาย ข้อเสนอของลินตันจึงท้าทายสิ่งที่เดิมที่ซิลแมนมีส่วนร่วมวอชเบิร์นเสนอว่าด้วยการล่า หากแต่สิ่งที่ซิลแมนไปไกลยิ่งกว่าลินตันคือการอาศัยชิมแปนซีเป็นตัวแบบในการเข้าใจวิวัฒนาการมนุษย์ยุคแรก (น. 336) ฮาราเวย์อธิบายว่า จากข้อค้นพบใหม่ ๆ ผ่านการวิจัยวิวัฒนาการมนุษย์ด้วยดีเอ็นเอ (DNA) ได้เปลี่ยนแปลงภาพความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกอริลลา ชิมแปนซี และมนุษย์ในปลายทศวรรษ 1960 ที่พบว่า ชิมแปนซีนั้นใกล้เคียงกับมนุษย์มากกว่ากับกอริลลาด้วยซ้ำ ดังนั้นการศึกษามนุษย์ยุคแรกเริ่มจึงอาจศึกษาได้จากชิมแปนซี (น. 337) และนั่นเองที่ทำให้ซิลแมนได้อาศัยงานศึกษาชิมแปนซีของเจน กูดัลล์มาใช้เป็นพื้นฐานสำคัญ การศึกษาสังคม ลักษณะเฉพาะเชิงปัจเจก รวมทั้งการใช้เครื่องมือของชิมแปนซีที่มีมาก่อนแล้ว ช่วยให้ซิลแมนพัฒนาการศึกษาต่อได้ (น. 337) ประเด็นหนึ่งที่ฮาราเวย์สรุปจากงานของซิลแมนได้แก่ “นวัตกรรมของการกิน” (dietary innovation) วิวัฒนาการมนุษย์และลิงไร้หางที่สำคัญไม่ใช่การเปลี่ยนอาหารจากพืชเป็นเนื้อสัตว์ หากแต่เป็นการเปลี่ยนจากการกินผลไม้ไปเป็นพืชมีหัว (tuber) ซิลแมนเห็นว่า การกินเนื้อสัตว์น่าจะพัฒนาขึ้นมาในยุคที่มนุษย์สร้างบ้านขนาดกว้าง มีการแจกจ่ายแบ่งปันอย่างกว้างขวาง มีการสื่อสารและทักษะสูง หากแต่ว่าการกินเนื้อไม่น่าจะใช่พื้นฐานของวิวัฒนาการ หากแต่การเคลื่อนที่อย่างต่อเนื่องของวานรและบรรพบุรุษมนุษย์ของทั้งเพสหญิงและเพศชายต่างหากที่เป็นประเด็นสำคัญในการเล่าเรื่องวานร (น. 337-338)

อีกประเด็นที่เป็นที่ถกเถียงกันมากได้แก่ฐานะของเพสหญิงที่เป็นผู้เลือกคู่ แทนที่จะเป็นเพศชายที่มีอำนาจครองตัวเมียและจัดการจัดสรรเพศสัมพันธ์ที่มักเข้าใจกัน ฮาราเวย์

พบว่า ซิลแมนมีส่วนสำคัญในการเสนอแนวคิดที่ว่าเพศหญิงเป็นผู้เลือกคู่ในเชิงวิวัฒนาการทางกายภาพ (น. 338) นี่เป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่สานต่อโดยนักมานุษยวิทยาหญิงคนอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาราห์ เฮอร์ตีที่จะนำเสนอในบทถัดไป

- บทที่ 15 ชาราห์ บลาฟเฟอร์ เฮอร์ตี: เพศหญิงคือผู้วางกลยุทธ์

ก่อนเอ่ยถึงชาราห์ เฮอร์ตี (Sarah Blaffer Hrdy) นักมานุษยวิทยาผู้จบการศึกษาทางมานุษยวิทยาจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ฮาราเวย์นำนักมานุษยศาสตร์คนสำคัญหลังทศวรรษ 1960 สี่คนมาเปรียบเทียบกัน ได้แก่ จินนี่ อัลต์แมนน์, ลินดา เฟดิกาน, เอดรีน ซิลแมน, และชาราห์ เฮอร์ตี ทั้งสี่คนต่อสู้กับการทำให้เพศไม่เท่ากับเพศภาวะ และต่างมีส่วนในการเมืองวัฒนธรรมในแต่ละแบบ อัลต์แมนน์เสนอการเคลื่อนไหวร่างกายของลิง เฟดิกานให้ความสนใจบทบาททางสังคม ซิลแมนประกอบสร้างตัวตนเสรีและยืดหยุ่น ส่วนเฮอร์ตีเสนอภาพตัวตนที่มีกลยุทธ์ อย่างไรก็ตาม อยากรู้ก็ดี ขณะที่ซิลแมนเสนอภาพความเป็นสากลของเพศหญิงและผู้หญิง เฮอร์ตีเขียนถึงเพศหญิงและผู้หญิงด้วยการแสดงความหลากหลายกันไปและมีความเป็นตัวของตัวเองที่แตกต่างกัน (น. 350-351)

ก่อนไปสู่เสนอข้อถกเถียงของเฮอร์ตี ฮาราเวย์ให้ภาพบริบทของ “การเมืองเรื่องเพศ” (sexual politics) ในทศวรรษ 1970 ว่า อยู่ในบรรยากาศของความสนใจหลากหลายเรื่องด้วยกัน ได้แก่ การทำแท้ง การคุมกำเนิด เทคโนโลยีการสืบพันธุ์ การทำร้ายเด็ก และประเด็นอีกมากมายที่ฮาราเวย์เอ่ยถึง จนกระทั่งประเด็นเรื่องเพศภาวะ การรับจ้างตั้งครรภ์ จนถึงประเด็นแวดล้อมอย่างเพศภาวะและวัฒนธรรม ฯลฯ ในบริบทของสตรีนิยม ความเป็นหญิงที่แน่นอนสากลถูกท้าทายโดยนักสตรีนิยมกันเอง “การเมืองของการสืบพันธุ์” (reproductive politics) เป็นประเด็นสำคัญมากขึ้น ทั้งในแง่สัญลักษณ์เชิงวัตถุ และเชิงปฏิบัติการ เทคโนโลยีการสืบพันธุ์ได้รับการพัฒนามากขึ้นพร้อมกับที่มันถูกท้าทายมากขึ้น ข้อกำหนดเพศสัมพันธ์สองเพศ (compulsive heterosexuality) ซึ่งก็เป็นเทคโนโลยีในการให้ความเชื่อมั่นแก่การสืบพันธุ์ของชาวตะวันตก ก็ถูกตั้งคำถาม (น. 351-352) ท่ามกลางบริบทเหล่านี้ ฮาราเวย์ตั้งคำถามว่า

“ข้อถกเถียงของนักชีววิทยาสังคมแนวสตรีนิยม เช่นเดียวกับสตรีนิยมตะวันตกในสาขาความรู้อื่น ๆ จะก่อให้เกิดการรื้อถอนคติความเชื่อที่มีอิทธิพลแต่ทว่าถูกมองข้าม นั่นคือ ทั้งอคติการยึดชาติพันธุ์ตนเองเป็นศูนย์กลาง (ethnocentrism) และจักรวรรดินิยมใหม่ (neo-imperialism) ที่ฝังรากลึกและไม่ถูกตั้งคำถาม ขึ้นมาได้อย่างไร” (น. 353)

ประเด็นหนึ่งที่ทำให้ผลงานของเฮอर्टีเป็นที่สนใจมากคือข้อเสนอของเธอว่าด้วยความสัมพันธ์หญิง-ชายกับการสืบพันธุ์ ซึ่งฮาราเวย์พาเราขยายประเด็นและย้อนกลับไปยังอำนาจควบคุมร่างกายผู้หญิง หรือ ชีว-อำนาจ (bio-power) ในการควบคุมเพศสัมพันธ์ของสตรีในบริบทของตะวันตก ตั้งแต่หลังศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมาถึงปลายศตวรรษที่ 19 ผู้หญิงยังถูกคาดหวังให้ต้องควบคุมความต้องการทางเพศของตนเอง หรือพูดอีกอย่างคือเพศสัมพันธ์ของผู้หญิงมีเพียงเพื่อการสืบพันธุ์ การเป็นแม่ไม่ใช่เพื่อความต้องการของผู้หญิงเอง ก่อนปลายศตวรรษที่ 18 ในยุโรป งานเขียนทางการแพทย์ส่วนมากพยายามเข้าใจความสุขทางเพศของผู้หญิงว่าเป็นสิ่งที่น่าศึกษาทำความเข้าใจ จุดสุขสมทางเพศ (orgasm) กลายเป็นสิ่งที่ไม่ได้มีอยู่จริง หรือหากมี ก็เป็นอาการของโรครมากกว่าความปกติ เรือนร่างของผู้หญิงแตกต่างจากชายตรงที่ผู้หญิงมีรังไข่และมดลูก ส่วนผู้ชายมีการบริหารจัดการน้ำเชื้อที่เชื่อมโยงถึงกับความคิด

“โสเภณี ผู้หญิงผิวสี และผู้หญิงป่วย เธอเหล่านี้เท่านั้นที่จะถึงจุดสุขสมทางเพศได้และมีคลิตอริสขนาดใหญ่ ทว่า “อารยธรรม” เองนั้นแหละที่ดูจะต้องการให้จิตใจดวงน้อยของผู้หญิงสูญหายไป “ปัญหา” ของจุดสุขสมทางเพศจากคลิตอริสและปากมดลูกนั้น เป็นสิ่งที่เข้าใจไม่ได้เลยสำหรับแพทย์ยุคเรอเนซองส์” (น. 356)

“จุดสุขสมทางเพศของผู้หญิงจะ หมายถึงอะไร ในขณะที่พวกผู้หญิงเป็น “เพศ” (The Sex) แต่พวกเธอไม่สามารถ มี เพศสัมพันธ์ (sex) ได้ มีได้เพียงลูก ทั้งลูกในความหมายตามตัวอักษรคือเด็ก ๆ และลูกในความหมายเชิงสัญลักษณ์คือโลกสาธารณะที่เป็นทารกคอยร้องให้เรียกหาการเมื่องของความเป็นแม่” (น. 357)

ในบริบทของวานรวิทยา คำถามสำคัญคือจุดสุขสมทางเพศ (orgasm) ของลิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งลิงไร้หางเป็นอย่างไร มีหน้าที่อย่างไรนั้น จิมแพนซีชื่อโจซี (Josie) ในสวนสัตว์ทดลองได้ทำความสับสนให้กับรอเบิร์ต เฮอร์ก็ส์มาตั้งแต่ทศวรรษ 1930 แล้ว รูธ เฮอร์ชเบอร์เกอร์ (Ruth Herschberger) ได้เคยเขียนไปถามเฮอร์ก็ส์ว่า เฮอร์ก็ส์เคยเห็นสัญญาณของการถึงจุดสุขสมทางเพศของจิมแพนซีเพศหญิงหรือไม่ เฮอร์ก็ส์สนใจคำถามนี้แต่แนะนำให้เฮอร์ชเบอร์เกอร์ไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านกายวิภาคการสืบพันธุ์คนอื่นต่อไป ฮาราเวย์ชี้ว่าปัญหาเหล่านี้คือคำถามในช่วงที่ขบวนการปลดปล่อยสตรี (Women's Liberation Movement) ในยุโรปเองก็เริ่มตั้งคำถามเช่นกัน ประเด็นสำคัญคือ จะเข้าใจจุดสุขสมทางเพศและคลิตอริส (clitoris) ของผู้หญิงได้อย่างไรในเมื่อ “สำหรับอุดมการณ์แบบปีตาธิปไตยแล้ว ผู้หญิงเต็มเปี่ยมไปด้วยหน้าที่ของเธอ เป็นเพียงหนทาง (means) ไม่สามารถบรรลุผ่านไปยังและเพื่อเป้าหมายปลายทาง (ends) ของเธอเองได้” (น. 358) หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า เพศสัมพันธ์ของผู้หญิงมีได้เพียงแค่นี้เพื่อสืบพันธุ์ ไม่ใช่เพื่อความสุขทางเพศโดยตัวของมันเอง หนังสือของเฮอร์ชเบอร์เกอร์จึงเป็นงานศึกษาที่ตั้งคำถามกับแนวคิดลักษณะนี้มาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองแล้วด้วยซ้ำ จนกระทั่งถึงทศวรรษ 1970 และ 1980 จุดสุขสมทางเพศของผู้หญิงกลายเป็นประเด็นทางการเมืองเรื่องเพศ เป็นที่ถกเถียงกันในที่สาธารณะ ในสื่อมวลชน สำหรับบางคน จุดสุขสมทางเพศมีความสำคัญชี้ขาดความเป็นอิสระของผู้หญิง (น. 356-359) บริบทเหล่านี้เองที่งานของซาราห์ เฮอร์ดีถูกเสนอขึ้นมา

นักวานรวิทยาสตรีศึกษาจุดสุขสมทางเพศของลิงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่งานของเฮอร์ชเบอร์เกอร์ในทศวรรษ 1940 จนถึงทศวรรษ 1960 มีงานศึกษาการถึงจุดสุขสมทางเพศของลิงวอกเพศหญิง ที่อาจจะเป็นการถึงจุดสุขสมทางเพศพร้อมกันทั้งเพศหญิงและเพศชาย ตลอดจนมีการพิสูจน์ทางกายภาพกับลิงเพศหญิงด้วยการกระตุ้นทางเพศทั้งบริเวณคลิตอริสและปากมดลูก แม้ว่าผู้หญิงและลิงเพศหญิงจะไม่ได้เอ่ยปากออกมาตรง ๆ แต่ข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์เองได้ประจักษ์ชัดและบันทึกบอกเล่าถึงการถึงจุดสุขสมทางเพศได้หลายครั้งของผู้หญิง ฮาราเวย์สรุปว่า ผลการทดลองจากห้องทดลองทำให้เชื่อได้ว่า ปรากฏการณ์นี้น่าจะเกิดขึ้นในป่าด้วยเช่นกัน (น. 359-360) อย่างไรก็ตาม การพิสูจน์ว่าจุดสุขสมทางเพศของเพศหญิงเป็น

ความจริงตามธรรมชาติไม่ได้ตอบคำถามว่า จุดสุขสมทางเพศของเพศหญิงมีไว้เพื่ออะไรกันแน่ ในระยะเดียวกันนั้นมีการทดลองลิงเสน (stump-tailed macaque) อีกแห่งในสหรัฐอเมริกา โดยซูซาน ชิวาเลียร์-สโคลนิกอฟฟ์ (Suzanne Chevalier-Skolnikoff) ผู้เป็นศิษย์ของวอชเบิร์น นักมานุษยวิทยาผู้ที่มีข้อเสนอเกี่ยวกับจุดสุขสมทางเพศของลิงเพศหญิงที่ทำให้แวดวงมานุษยวิทยา สนใจกันกว้างขวาง ด้วยการที่เธออธิบายว่าจุดสุขสมทางเพศของเพศหญิงมีหน้าที่สำคัญในการกระตุ้นการสืบพันธุ์ (น. 360) งานของเธอส่งอิทธิพลต่อการทำงานของซาราห์ เฮอร์ดี ในเวลาต่อมา (น. 361)

ในหนังสือเล่มสำคัญของเฮอร์ดีชื่อ *The Woman That Never Evolved* (ผู้หญิงที่ไม่เคยวิวัฒนาการ) พิมพ์ปี 1981 เสนอข้อโต้แย้งต่อคำอธิบายกลยุทธการสืบพันธุ์ของเพศชายและเพศหญิงขึ้นมาใหม่ ก่อนหน้านั้นมีข้อเสนอว่า จุดสุขสมทางเพศของเพศหญิงนั้นเป็นเพียงผลพลอยได้จากการปรับตัวตามธรรมชาติของเพศชาย นักมานุษยวิทยาชายอย่างโดนัลด์ ซิมอนส์ (Donald Symons) กล่าวว่า “จุดสุขสมทางเพศอาจจะเป็นไปได้สำหรับสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเพศหญิงก็เพราะว่ามันเป็นการปรับตัวเพื่อสัตว์เพศชาย” เพศชายมีหัวนมก็เพราะสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมสร้างขึ้นมาจากแผนผังคู่กันมา เพียงแต่หัวนมไม่มีความหมายยกเว้นในเพศหญิง เช่นเดียวกันกับ *mentula muliebris* (แปลตามตัวอักษรได้ว่า องคชาตของเพศหญิง ซึ่งหมายถึงคลิตอริส) (น. 361) มีผู้โต้เถียงประเด็นนี้ในหลายทางด้วยกัน หากแต่ฮาราเวย์ชี้ว่า เฮอร์ดีมีข้อเสนอในเชิงวิวัฒนาการที่น่าทึ่งยิ่ง ด้วยการปลุกฟื้นความสมเหตุสมผลให้กับความสุขสมทางเพศของเพศหญิงว่า “หากพิจารณาในเชิงกายวิภาคอย่างเคร่งครัดแล้ว คลิตอริสของมนุษย์นั้นคือแกนกลางของปัญหา” (น. 361 ฮาราเวย์อ้างจากงานของเฮอร์ดี) ไม่มีทางเป็นไปได้ที่จะบอกว่าจุดสุขสมทางเพศเป็นสารัตถะของการปฏิสนธิดังที่มักกล่าวกันมา การผสมพันธุ์ไม่จำเป็นต้องอาศัยความสุขสมทางเพศของเพศหญิงด้วยซ้ำ ไม่พอกต้องเอ่ยถึงจุดสุขสมทางเพศ ซึ่งไม่ได้มีความสม่ำเสมอในเพศหญิงไม่เหมือนเพศชาย หากแต่ว่า “ไม่มีการหน้าที่อื่นใดนอกเหนือจากการกระตุ้นทางเพศของเพศหญิงที่ถูกรอกแบบมาให้คลิตอริส” เฮอร์ดีเสนอต่อว่า “ดังนั้น เราจะมีสมมติฐานกันว่า อวัยวะนี้ไม่มีความสำคัญ เป็นอวัยวะเพศภายนอกที่เทียบเท่ากับไส้ติ่งอย่างนั้นหรือ” (น. 361 ฮาราเวย์ยกข้อความมาจากเฮอร์ดีเอง) เฮอร์ดีเสนอว่า

“หากเราตระหนักว่า ความสำเร็จของการสืบพันธุ์ของเพศหญิงตัวหนึ่งอาจขึ้นอยู่กับ การมีชั้นติดต่อเพศชายหลายตัวที่อยู่ใกล้ การที่เพศชายประสงค์จะช่วยเหลือทารกสักตัว หรือ อย่างน้อยก็เพื่อจะไม่ให้ตัวผู้ไปรบกวนวัยกับทารกแล้วละก็ ความสำคัญที่เลือกสรรมาดีแล้ว ของเพศสัมพันธ์อันกระตือรือร้นและสำส่อนก็ปรากฏอย่างชัดเจน บรรดาवानรเพศหญิงมี อิทธิพลเหนือเพศชายด้วยการสมสู่กับพวกมัน และจึงล่อหลอกป้อนข้อมูลเท่าที่มีเกี่ยวกับ ความเป็นพ่อให้พวกเพศชาย จนถึงขั้นที่ลูกของพวกเธอที่ออกมาจะได้ประโยชน์ เพศหญิง จึงได้ประโยชน์จากลักษณะที่ดูร่าเerieนที่นกกามของเธอ” (น. 363 ฮาราเวย์อ้างจากหนังสือ “ผู้หญิงที่ไม่เคยวิวัฒน์” ของเฮอรัตี้)

ฮาราเวย์อธิบายให้ชัดเจนขึ้นว่า “เฮอรัตี้เชื่อว่า การทำให้เพศชายไม่มั่นใจเกี่ยวกับ ความเป็นพ่อเป็นข้อได้เปรียบประการหนึ่งที่ควบคุมไว้โดยเพศหญิง ในเกมของวิวัฒนาการที่ ทุ่มเทอย่างหนักไปยังพลังกายภาพของเพศชาย” (น. 363) นอกจากนี้เรื่องเพศที่สัมพันธ์กับ การบริหารจัดการการสืบพันธุ์โดยเพศหญิงแล้ว เพศหญิงยังเป็นเพศที่สร้างกลุ่มช่วยเหลือกัน สร้างกลไกการควบคุมแรงงานของเพศชาย ถึงที่สุดแล้ว ฮาราเวย์สรุปว่า

“สัตว์เพศหญิงเป็นผู้กระทำการที่มีพลวัตในมิติการก่อตัวของตัวตนและสายพันธุ์ เฮอรัตี้มี คุณูปการโดยเฉพาะอย่างเต็มเปี่ยมในการยกระดับการถกเถียงเรื่องนี้ เธอเสนอไว้ว่า ความลงตัวของ การสืบพันธุ์ของเพศหญิงมีหลากหลายกันไปได้ด้วยการหน้าที่ยังน้อย 5 หมวดหมู่ด้วยกัน ได้แก่ การเลือกคู่ของเพศหญิง การแจกแจงความสนับสนุนและการปกป้องของ เพศชาย การช่วงชิงทรัพยากรกับเพศหญิงตัวอื่น และประสิทธิภาพในการจัดวางร่างกาย ในสภาพแวดล้อมของเหล่าเพศหญิง ในแต่ละหมวดหมู่นั้น เพศหญิงคือผู้กระทำการ แม้ว่า จะถูกกำกับด้วยเครื่องครัดหนักหน่วงก็ตาม เหล่าเพศชายก็เช่นกัน...เพศหญิงเป็นวีรบุรุษ (heroes) ในอรรถาธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติ ไม่ได้เป็นแค่ที่ว่างที่ถูกจัดวางหรือเป็นรางวัลตามธรรมชาติ” (น. 365)

- บทที่ 16 นิยายวิทยาศาสตร์, วิทยาศาสตร์เป็นนิยาย

ในบทสุดท้าย ฮาราเวย์สรุปความเป็นมาของวานรวิทยาด้วยการเทียบเคียงกับนิยายวิทยาศาสตร์ของไอแซก อาซิมอฟ (Isaac Asimov) ชุดมหัศจรรย์ชื่อ *Foundation (สถาบันสถาปนา)* โดยฮาราเวย์ชี้ว่า หากนำนิยายชุดนี้ โดยเฉพาะเล่มแรกกับเล่มที่สองมาใช้อ่านพัฒนาการของวานรวิทยา ก็จะช่วยให้เข้าใจและได้จินตภาพมากขึ้นว่า ยุคแรกกับยุคที่สองของวานรวิทยาหลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้นสัมพันธ์สืบเนื่องกันหากแต่ก็ก้าวข้ามอย่างทำทลายกันอย่างยิ่ง ฮาราเวย์ยกการเกิดขึ้นของ Primate Project (โครงการวิจัยวานร) ที่สหรัฐอเมริกาสองช่วง คือ โครงการวิจัยวานรยุคแรก ปี 1962-1963 และโครงการวิจัยวานรยุคที่สอง ปี 1983-1984 (น. 370) มาเป็นตัวอย่างอธิบายความเปลี่ยนแปลงระหว่าง “สองสถาบันสถาปนา” ที่อาซิมอฟเขียนถึง ฮาราเวย์เปรียบเทียบหนังสือสำคัญสองเล่ม ซึ่งผลิตออกมาจากโครงการ ในฐานะตัวแทนของแต่ละยุค นั่นคือหนังสือ *Primate Behavior: Field Studies of Monkeys and Apes (พฤติกรรมวานร: การวิจัยสนามเกี่ยวกับลิงและลิงไร้หาง)* (1965) โดยมีเออร์เวน ดีวัวร์ (Irvan DeVore) เป็นบรรณาธิการ อันเป็นผลผลิตของโครงการวิจัยวานรยุคแรก และ *Primate Society (สังคมวานร)* (1987) โดยมีบาร์บารา สมุตส์ (Barbara Smuts) เป็นบรรณาธิการ อันเป็นผลผลิตของโครงการวิจัยวานรยุคที่สอง

ในงานวิจัยยุคแรกที่นักวิจัยมีจำนวนทั้งสิ้น 31 คนนั้น มีผู้หญิงเพียง 4 คน (ได้แก่ ฟรานเชส เรย์โนลด์ส (Frances Reynolds), เจน กูดัลล์, เจน แลนแคสเตอร์ และฟีลลิส เจย์ (Phyllis Jay) โดยมีศูนย์กลางของกลุ่มนักวิจัยอยู่ที่เบิร์กลีย์ ต่อมา 20 ปีหลังโครงการแรก บาร์บารา สมุตส์ได้ถูกเชิญมาเป็นหัวหน้าโครงการวิจัยวานร โครงการยุคนี้มีนักวิจัย 46 คน ในนั้นเป็นผู้หญิง 20 คน และยังมีนักวิจัยญี่ปุ่นร่วมด้วย โครงการยุคที่สองนั้นเป็นเครือข่ายนักวิจัยจากหลายสถาบัน หลากพื้นที่ กลุ่มที่แทบจะหายไปเลยคือเครือข่ายของนักวิจัยกลุ่มแรกที่สัมพันธ์กับวอชิงตัน หากแต่สัมพันธ์กับเครือข่ายที่หลากหลาย ทั้งร็อบเบิร์ต ฮินด์ (Robert Hinde) ที่เคมบริดจ์ สหราชอาณาจักร, กอมเบ (Gombe) แห่งแทนซาเนีย, มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด, ฮาร์วาร์ด, มิชิแกน, ซิกาโก และมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย-เดวิส (น. 371-372)

ในงานวิจัยยุคแรก อันเป็นยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โลกเต็มไปด้วยความเครียด การเข้าใจความเครียดจากมุมมองที่พหุศาสตร์ศึกษาร่างกาย จิตใจ วิวัฒนาการ และสุขภาพ เป็นเป้าหมายสำคัญของโครงการ ข้อเสนอของทางออกที่สำคัญอยู่ที่ “กลุ่มทางสังคม” (social group) (น. 371) งานยุคนี้ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงจิตใจ ร่างกาย ชุมชน เพื่อศึกษาการเอาตัวรอดของวานร และโดยนัยคือเพื่อเข้าใจการเอาตัวรอดของมนุษย์ในปลายศตวรรษที่ 20 และการศึกษากลุ่มทางสังคม การร่วมมือกัน ในขณะที่งานยุคที่สองสนใจมิติเชิงปัจเจกมากขึ้น มีการวิจัยเชิงชีววิทยาสังคม การเข้าใจกลยุทธ์แบบต่าง ๆ และการศึกษาความขัดแย้ง การศึกษาวิวัฒนาการยุคนี้สนใจหลายปัจจัย ทั้งความเฉพาะเจาะจงของสถานการณ์ มีความยืดหยุ่นในการวิเคราะห์สูงในทุกระดับของการศึกษา สนใจความฉลาดหลักแหลมทางสังคมของสัตว์ ศักยภาพทางอารมณ์และจิตใจ ตลอดจนลักษณะของปัจเจกที่ไม่ค่อยได้สนใจกันในยุคแรก ได้แก่ เพศหญิงที่สูงอายุและที่เฝ้าวัย นอกจากนี้ยังมีนัยของการเมืองของการอนุรักษ์อยู่สูง รวมทั้งสนใจความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์ (น. 372)

ฮาราเวย์ชี้ว่า วานรวิทยาในหนังสือ*สังคมวานร*ในโครงการวิจัยวานรยุคสองให้ภาพความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของคนกับสัตว์ได้มากกว่าหนังสือ*พฤติกรรมวานร*จากโครงการวิจัยวานรยุคแรก หนังสือ*สังคมวานร*ยังให้ความสำคัญกับความหลากหลาย ความแตกต่าง ที่เกิดจากความ เป็นไปได้ต่าง ๆ และความเฉพาะเจาะจง นอกจากนั้น ในแง่ของการนำเสนอผลงานหรือการเขียน *สังคมวานร*ยังมีความรู้มรยในแง่ของตัวเอง พ้นไปจากกฎเกณฑ์ที่ตายตัว ฮาราเวย์กล่าวว่า

“ข้าพเจ้าอ่าน*สังคมวานร*ในฐานะที่เป็นตัวอย่างของการคล้ำทางในทศวรรษ 1980 เชิงชีวการเมือง (bio-political) และวาทกรรมทางสังคมในวิถีของการพรรณนาความแตกต่างที่พิพพันอย่างลึกซึ้งกับคตินิยม การต่อต้านอาณานิคม และรูปแบบชีวิตทางปัจเจก และสังคมที่ไม่เป็นคู่ตรงข้ามกัน ไม่เป็นอินทรีภาพ และโลกเหนือจริงของทุนนิยมยุคหลังจักรวรรดินิยมใหม่ และการปรากฏเป็นจริงของความคลั่งเทคโนโลยีในจินตนาการพุ่งเพื่อต่อพลังงานนิวเคลียร์แบบผู้ชาย ๆ” (น. 373)

ฮาราเวย์ยกตัวอย่างงานชิ้นสำคัญในบรรดานักเขียนยุคนี้คือ งานของบาร์บารา สมุตส์ ที่ศึกษาลิงบาบูนในเคนยา ในหนังสือ *Sex and Friendship in Baboons (เพศและมิตรภาพ ในหมู่บาบูน)* (1985) สมุตส์ให้ภาพมิตรภาพของบาบูน ให้ภาพความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงจาก ลิงเป็นคนด้วยการเข้าใจความสัมพันธ์และการสื่อสาร มากกว่าการทำงานหรือการแบ่งงาน กันทำระหว่างเพศ (น. 372-374) หนังสือ *สังคมาวนร* ให้ความสำคัญกับ “บริบทที่หลากหลาย การต่อต้านสารัตถนิยมทางชีววิทยา ความสัมพันธ์หลากหลายสายพันธุ์ และการต่อรองทาง ชีวการเมืองของความแตกต่าง” (น. 374) การเลือกคู่ของเพศหญิง ความแตกต่างระหว่าง ความเป็นเพศกำเนิดกับเพศภาวะทางสังคม (น. 375)

ท้ายสุด ฮาราเวย์หยิบนิยายวิทยาศาสตร์ชุด *Dawn (อรุณรุ่ง)* ของอ็อกตาเวีย บัตเลอร์ (Octavia Butler) มาเทียบกับวานรวิทยา ฮาราเวย์เห็นว่า หนังสือเล่มนี้ประหนึ่งว่าเป็นวานรวิทยา ในอีกลักษณะ เนื่องจากเต็มไปด้วยเรื่องราวของ “การบังคับสืบพันธุ์ อำนาจเหลื่อมล้ำ การ ครอบครองตนเองโดยผู้อื่น ความสัมพันธ์ฉันทน์ที่พี่น้องของมนุษย์กับชีวิตต่างดาว และความลึ้มเหลว ของความสัมพันธ์ฉันทน์ที่พี่น้องภายในสายพันธุ์เดียวกัน” (น. 378) งานของบัตเลอร์ชุดนี้ ว่าด้วย การกำเนิดข้ามสายพันธุ์ (xenogenesis) ระหว่างสายพันธุ์สิ่งมีชีวิตที่หลากหลาย จากต่าง ดวงดาว หลากเผ่าพันธุ์ หลากเพศกำเนิด หลากเพศภาวะ เช่น ตัวเอกตัวหนึ่งชื่อลิธ (Lilith) ตั้งครรภ์เป็นเด็กจาก 5 สายบรรพบุรุษ ที่มาจากสิ่งมีชีวิต 2 สายพันธุ์ อย่างน้อย 3 เพศภาวะ 2 เพศ และอีกมากเผ่าพันธุ์ (น. 378) ฮาราเวย์ต้องการชี้ว่า ภาวะพันทาง กึ่งมนุษย์กึ่งสัตว์ ผสมผสมปนเป มีทั้งการครอบงำและช่วงชิงแข่งขัน คือสิ่งที่การศึกษาวานรมีในโลกปัจจุบันและ ส่งจินตนาการต่อไปถึงสรรพชีวิตในอนาคต

อ่าน กัทสนาวานร ในศตวรรษที่ 21

จากท่าทีต่าง ๆ ที่ฮาราเวย์สรุปในบทแรก และเมื่ออ่านจากหนังสือทั้งเล่มแล้ว ผมจะขอ อภิปรายถึงคุณูปการของหนังสือเล่มนี้ต่อผู้อ่านในต้นศตวรรษที่ 21 ในสามด้านด้วยกัน ได้แก่

- 1) วาทศิลป์ของวานรวิทยา (poetics of primatology)
- 2) การเมืองเรื่องเชื้อชาติและเพศภาวะ
- 3) มานุษยวิทยาภววิทยา (ontology anthropology)

1) วาทศิลป์ของวานรวิทยา

หนังสือ*ทัศนาวานร*ถูกนำเสนอในปลายทศวรรษ 1980 ร่วมสมัยกับงานศึกษามานุษยวิทยาในยุคเดียวกันที่เรียกว่าเป็นกระแส “เขียนวัฒนธรรม” (Writing Culture ดู Clifford and Marcus 1986) งานในกลุ่มนี้สนใจประวัติศาสตร์ การเมือง และฐานะทางวรรณกรรมของงานเขียนทางมานุษยวิทยาที่เรียกกันว่า ethnography (ชาติพันธุ์วรรณา หรือ ชาติพันธุ์นิพนธ์) ต่อประเด็นนี้ ฮาราเวย์เสนอชัดเจนตั้งแต่นั้นว่า งานเขียนทางวิชาการมีฐานเดียวกับงานวรรณกรรม ดังที่กล่าวข้างต้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ผมคิดว่าความเป็นวรรณกรรมของวานรวิทยาที่ฮาราเวย์นำเสนอมีในสามลักษณะด้วยกัน หนึ่งในฐานะของการเป็นเรื่องเล่า (narrative) หรือภาพแทนความจริง (representation) สอง ในฐานะที่เป็นนิยายวิทยาศาสตร์ และสาม ในฐานะที่ประวัติศาสตร์วานรวิทยาเองก็เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับการประกอบสร้างความรู้

ในฐานะของการเป็นเรื่องเล่า ย้อนกลับไปยังบทที่ 1 ซึ่งเป็นบทนำของหนังสือ ฮาราเวย์เปิดประเด็นด้วยการเปรียบเทียบเรื่องจริงและเรื่องแต่ง (fact and fiction) เธอกล่าวว่า “ทั้งวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมยอดนิยม (popular culture) เป็นความสอดประสานกันอย่างซับซ้อนของเรื่องจริงและเรื่องแต่ง” (น. 3) หากไม่นับว่างานเขียนทางวิทยาศาสตร์เองก็เป็นเรื่องเล่า (ซึ่งฮาราเวย์ก็นับเช่นนั้น แต่ต้องใช้กรอบการทำความเข้าใจอีกลักษณะหนึ่งที่จะกล่าวต่อไป) ฮาราเวย์นำการสร้างภาพแทนวานรผ่านสื่อยอดนิยมหลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพยนตร์มาวิเคราะห์ให้เห็นอุดมการณ์ของชาวตะวันตกที่มีต่อวานร และอุดมการณ์เหล่านั้นก็แสดงออกหรือเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ด้วย อย่างน้อยที่สุดก็แสดงออกในกรอบเดียวกัน

ยกตัวอย่างเช่น ภาพยนตร์*คิงคอง*ที่ให้ภาพความดุร้ายภายนอกแต่อ่อนโยนภายใน โดยเฉพาะเมื่ออยู่กับหญิงสาวตะวันตกผิวขาว แทบไม่ต่างอะไรกับทัศนคติที่การทำงานทางวิทยาศาสตร์ขณะนั้นมองวานรอย่างกอริลลาและการจัดแสดงกอริลลาในพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ธรรมชาติ (ดูบทที่ 3) ภาพยนตร์*ทาร์ซาน* ที่ให้ภาพครอบครัวเดี่ยวชาวตะวันตกผิวขาว เลี้ยงดูชิมแปนซีราวลูก แสดงวิธีคิดเกี่ยวกับลิงในกรอบเดียวกันกับวิธีที่ชาวตะวันตกมองชนพื้นเมืองนอกตะวันตกหรือคนผิวสีว่าด้อยกว่า อ่อนแอกว่า และต้องได้รับการปกป้องโดยผู้ชายผิวขาว

พร้อมกับที่จัดวางผู้หญิงให้อยู่ในชั่วเดียวกับลิงและธรรมชาติ และจึงสามารถสื่อสารกับลิงได้ ตีกว่าผู้ชายที่อยู่ในชั่ววัฒนธรรม (ดูบทที่ 7) นอกจากนั้น ภาพยนตร์สารคดีเองก็ไม่ใช่ว่าจะแสดง แต่ข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมา ภาพยนตร์สารคดีของเนซันแนล จีโอกราฟฟิกแต่ละเรื่องก็ล้วนมีโครงเรื่องและแนวการนำเสนอภาพแทนความจริงที่มีลักษณะเป็นวรรณกรรมเช่นกัน เช่น ในภาพยนตร์ที่เล่าเรื่องเงิน กูดัลลีในแต่ละช่วงชีวิตของเธอ ก็แตกต่างกันไปตามความสนใจของสังคมและยุคสมัยของความรู้วานวิทยา อย่างไรก็ตาม ภาพยนตร์ที่เล่าชีวิตและงานในช่วงแรกของ กูดัลลีก็มีลักษณะเทียบเคียงได้กับงานชาติพันธุ์นิพนธ์ที่เอ่ยถึงการทำงานของนักมานุษยวิทยานับตั้งแต่การก้าวเข้าสู่สนาม (ถิ่นที่อยู่ของลิง) ทำความรู้จักกับชนพื้นเมืองเป็นครั้งแรก (แรกรู้จักกับลิง) และก้าวพ้นอุปสรรคของการทำงานจนแทบจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้น (สามารถเข้าไปสังเกตการณ์ชีวิตลิงได้อย่างใกล้ชิด) (ดูบทที่ 7)

นอกจากการเป็นภาพแทนความจริงแล้ว สำหรับฮาราเวย์ วานวิทยายังมีฐานะเป็นนิยายวิทยาศาสตร์ประเภทหนึ่ง เนื่องจากในวานวิทยา “โลกที่เป็นไปได้ถูกสร้างขึ้นอยู่เสมอในการช่วงชิงโลกปัจจุบันที่เป็นจริงอย่างยิ่ง” (น. 5) ฮาราเวย์อาศัยแนวทางนี้เพื่อทำความเข้าใจศาสตร์การศึกษาวานในฐานะเรื่องเล่าเกี่ยวกับอนาคต หรือกล่าวได้ว่า วานวิทยาให้จินตนาการต่ออนาคตไม่น้อยไปกว่าการพยายามทำความเข้าใจความเป็นไปในปัจจุบัน อาทิเช่นนี้ปรากฏชัดในบทสุดท้ายของหนังสือ (ดูบทที่ 16) ที่ส่วนหนึ่งฮาราเวย์นำเอาวานวิทยาหลังสงครามโลกครั้งที่สองไปเทียบเคียงกับนิยายวิทยาศาสตร์ชุด*สถาบันสถาปนา*ของอาซิมอฟ และท้ายสุดฮาราเวย์ก็นำนิยายวิทยาศาสตร์ชุด*อรุณรุ่ง*ของบัตเลอร์ที่นำเสนอชีวิตยุคที่มนุษย์และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เกิดภาวะพันทางทั้งทางสายพันธุ์ เชื้อชาติ เพศ และเพศภาวะอย่างยุ่งเหยิงมาเทียบกับความเข้าใจต่อสิ่งมีชีวิตในวานวิทยา ที่มีภาวะข้ามสายพันธุ์และไซบอร์ก ฮาราเวย์นำเสนอถึงมิติเหล่านี้ว่าเป็นระบบเชื่อมโยงกับแนวคิดที่ปัจจุบันเรียกกันว่าหลากสายพันธุ์ ในงานชิ้นโด่งดังชื่อ *A Cyborg Manifesto (คำประกาศไซบอร์ก)* (Haraway 1991 [1985])

ไม่ใช่เพียงวานวิทยาจะมีลักษณะเชิงวรรณกรรม ประวัติศาสตร์นิพนธ์วานวิทยาซึ่งก็ได้แก่หนังสือ*ทัศนาวาน*เองนั่นแหละ ก็เป็นเรื่องเล่าชนิดหนึ่งเช่นกัน ฮาราเวย์เสนอว่า

“ประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์ปรากฏตัวในฐานะที่เป็นอรรถาธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเครื่องมือในเชิงเทคนิควิธีและเครื่องมือทางสังคมที่ใช้สำหรับผลิตข้อเท็จจริง ข้อเท็จจริงเองเป็นเรื่องเล่าอีกลักษณะหนึ่ง เป็นคำให้การต่อประสบการณ์ หากแต่ว่า การปลุกปั่นให้เกิดประสบการณ์นั้น ก็ต้องอาศัยเทคโนโลยีที่ซับซ้อน ได้แก่ เครื่องมือทางกายภาพ ธรรมเนียมที่เข้าถึงได้ของการตีความ และความสัมพันธ์ทางสังคมเฉพาะบางอย่าง” (น. 4)

ในแง่นี้ ความเป็นวิทยาศาสตร์เองมีความเป็นเรื่องเล่า เพียงแต่เป็นเรื่องเล่าที่เขียนขึ้นมาจากการสร้างเงื่อนไขให้ได้ประสบการณ์แบบหนึ่ง ไม่ว่าจะป็นห้องทดลอง เครื่องมือในการทดลอง แนวคิดในการสร้างความเชื่อมโยงต่าง ๆ และระเบียบวิธีวิจัยต่าง ๆ ฮาราเวย์จึงถือว่า วานรวิทยาเป็นการประกอบสร้างเรื่องเล่าอีกลักษณะหนึ่งขึ้นมา เรื่องเล่าชนิดนี้วางอยู่บนวาทกรรมชีววิทยาและวาทกรรมเรื่องวิวัฒนาการกับการจัดประเภทสิ่งมีชีวิตประเภทลิง ประเด็นนี้เองสามารถเชื่อมโยงไปสู่การพิจารณาเรื่องภววิทยาของการเขียน ที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

2) การเมืองเรื่องเชื้อชาติและเพศภาวะ

ฮาราเวย์จัดวาง *ทัศนาวานร* ไว้ในกรอบใหญ่ที่เรียกว่า การประกอบสร้างทางสังคมของความรู้วิทยาศาสตร์ (social construction of scientific knowledge) โดยแจกแจงว่าวางอยู่บนความเฝ้าหวง (temptation) สี่ประการด้วยกัน ได้แก่ 1) การศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเชิงสังคม (social studies of science and technology, SSST) 2) แนวทางแบบมาร์กซิสต์ (marxist tradition) 3) กลุ่มนักวิทยาศาสตร์เอง (the scientists themselves) 4) ประวัติศาสตร์เพศภาวะ (gender) และเชื้อชาติ (race) (น. 6-8) ผมจะขอยกประเด็นแนวทางแบบ SSST และนักวิทยาศาสตร์ไว้ก่อนเพื่อจะไปกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป แต่จะกล่าวถึงสองความเฝ้าหวงว่าด้วยแนวทางแบบมาร์กซิสต์และประวัติศาสตร์เพศภาวะและเชื้อชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นวิธีการทำงานสำคัญของฮาราเวย์ตลอดหนังสือเล่มนี้ นั่นคือการศึกษาศาสตร์สังคมของวานรวิทยา โดยมีประเด็นแกนกลางอยู่ที่ประวัติศาสตร์เชื้อชาติและประวัติศาสตร์เพศ

ก่อนหน้าหนังสือเล่มนี้ ฮาราเวย์เสนอบทความสำคัญที่เป็นฐานให้กับ*ทัศนาวานร*ได้แก่ บทความ “Primateology is Politics by Other Means” (วานรวิทยาคือการเมืองด้วยวิธีอื่น) พิมพ์ปี 1984 “บทความนี้กล่าวถึงประวัติศาสตร์สัตววิทยาและมานุษยวิทยาชีวภาพในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามอันยอกย้อนในระดับโลก ที่มีรากฐานอยู่บนขบวนการทางสังคมต่าง ๆ อย่างเช่น สตรีนิยมและการต่อต้านอคติเชื้อชาตินิยม เป็นการบอกเล่าถึงเรื่องราวเหล่านี้ก็เพื่อแตกหักจากอำนาจครอบงำเหล่านั้น...ข้อเสนอสำคัญของข้าพเจ้าคือ ปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์และวาทกรรมวานรวิทยาสัมัยใหม่ มีความเกี่ยวข้องกับการกระทำทางการเมืองอันโดดเด่นในประวัติศาสตร์ตะวันตก นั่นคือการประกอบสร้างความเป็นมนุษย์ (Man)” (Haraway 1984, 489) จึงกล่าวได้ว่า ฮาราเวย์พัฒนาหนังสือเล่มนี้มาก่อนข้างยาวนานก่อนที่จะออกมาเป็น*ทัศนาวานร*ฉบับสมบูรณ์

ในหนังสือเล่มนี้เอง ฮาราเวย์ระบุชัดว่าการศึกษาการเมืองของความรู้ส่วนหนึ่งอาศัยกรอบของมาร์กซิสม์ ฮาราเวย์ชี้ว่า แนวทางแบบมาร์กซิสม์ช่วยให้เห็น “ความเหนือกว่าในทางประวัติศาสตร์ของจุดยืนที่มีโครงสร้างมั่นคงแบบหนึ่งในการเรียนรู้โลกทางสังคม และอาจจะรวมทั้งโลก “ธรรมชาติ” ด้วยเช่นกัน ตามแนวทางนี้ โดยพื้นฐานแล้ว โลกทางสังคมถูกกำกับโดยโครงสร้างจากความสัมพันธ์ทางสังคมต่าง ๆ ของการผลิตและผลิตซ้ำชีวิตประจำวัน” (น. 6) วานรวิทยาจึงเป็นผลผลิตทางสังคมและแสดงจุดยืนบางอย่างของกลุ่มผู้ยึดกุมอำนาจในการผลิตความรู้ชุดนี้ ฮาราเวย์กล่าวต่อไปว่าวานรวิทยาอันเป็น “ศาสตร์ที่ปฏิบัติกันในสหรัฐอเมริกา นั้นแทบจะเกือบทั้งหมดดำเนินไปโดยคนขาว และจวบจนกระทั่งเร็ว ๆ นี้เองก็ยังคงโดยผู้ชายผิวขาว” (น. 7) ความสัมพันธ์ทางการผลิตความรู้วานรวิทยาจึงต้องพิจารณาผ่านโครงสร้างอำนาจที่อยู่ใต้การครอบงำของจุดยืนต่อเชื้อชาติ เพศภาวะ และชนชั้น

การวิพากษ์จุดยืนเชิงเชื้อชาติปรากฏตลอดหนังสือฉบับตั้งแต่บทนำ เช่น ฮาราเวย์เสนอว่า วานรวิทยาไม่ใช่ศาสตร์ที่ปลอดจากอุดมการณ์ศาสนา หากแต่เป็นศาสตร์ที่อยู่ใต้อำนาจของ “วิทยาการแบบยิว-คริสเตียน” (Judeo-Christian Science) ที่ว่าด้วยยุคแรกเริ่ม (primal stories)

ของมนุษย์ (น. 9-10) ในอีกด้านหนึ่ง วานรวิทยายังเป็น “ปुरुพคติแห่งวานร” (simianorientalism) คือเป็นการมองลิงราวกับเป็นโลกตะวันออกที่ตรงกันข้ามกับตะวันตก เป็นธรรมชาติที่ตรงกันข้ามกับวัฒนธรรม เป็นเพศกำเนิดที่ตรงกันข้ามกับเพศภาวะ (น. 10-13) อำนาจครอบงำของคนขาวชาวตะวันตกยังแสดงออกให้เห็นตั้งแต่แรกเริ่มของการศึกษาวานร ตั้งแต่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ธรรมชาติ ดังเช่นการสะสมซากสัตว์และการสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับธรรมชาติในพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ธรรมชาติ (ดูบทที่ 3)

ประเด็นที่น่าสนใจคือการที่ฮาราเวย์ชี้ให้เห็นว่า ลิงถูกศึกษาในฐานะเดียวกับชนเผ่าดั้งเดิม ในแง่ที่การที่คำว่า primate พ้องกับ primitive ในแง่ที่มีรากคำเดียวกันกับคำว่า primal ที่มีนัยของความดั้งเดิมเก่าแก่และความเป็นบรรพชนแรกเริ่ม จึงไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่เพราะทั้งหมดวางอยู่บนฐานของความเข้าใจที่สัมพันธ์กันในการจัดแบ่งสายพันธุ์มนุษย์ตามขั้นของวิวัฒนาการ ที่สืบทอดกันทั้งในเชิงกายภาพชีวภาพ จิตวิทยา และสังคมวัฒนธรรม ในวานรวิทยาตะวันตก ลิงจึงแทบจะไม่เคยไม่ได้ถูกศึกษาในฐานะที่เป็นตัวของมันเอง หากแต่ถูกศึกษาเพื่อเป็นตัวแทนในการเข้าใจมนุษย์ ดังที่นักวานรวิทยาชายจำนวนหนึ่ง เช่น เฮอร์ก็ส์เสนอไว้เช่นนั้น (ดูบทที่ 4) ในแง่นี้ ลิงจึงถูกนำมาเพื่อการทดลองทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ในการทดสอบผลกระทบของเคมีภัณฑ์ต่าง ๆ ตลอดจนในวิทยาศาสตร์การทหารเพื่อทดสอบผลกระทบจากระเบิดนิวเคลียร์อย่างกว้างขวางในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองช่วงต้น (ดูบทที่ 6) อย่างไรก็ตาม ฮาราเวย์ก็ยังกล่าวถึงแนวโน้มที่แตกต่างออกไปของวานรวิทยานอกตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นในญี่ปุ่น อินเดีย หรือมาดากัสการ์ ซึ่งช่วยให้เห็นแนวทางของการศึกษาวานรที่ไม่ได้อยู่ได้จุดยืนแบบตะวันตกอย่างเดียวยังได้บ้าง พร้อมกับชวนให้ค้นหาถึงความเป็นไปได้ในการสร้างวานรวิทยานอกตะวันตกขึ้นมาได้บ้าง (ดูบทที่ 10)

มิติของเพศภาวะปรากฏอยู่ตลอดหนังสือ*ศานาวานร* จนแทบจะกล่าวได้ว่าหนังสือเล่มนี้เขียนจากจุดยืนทางสตรีนิยมทั้งในเชิงวิพากษ์การทำงานและแนวคิดของนักวานรวิทยาชาย และในแง่ของการนำเสนอมุมมองแบบสตรีนิยมในวานรวิทยา หนังสือกล่าวถึงเพศและเพศภาวะในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ 1) เพศหญิง-เพศชาย ซึ่งเป็นการศึกษาข้ามข้อจำกัดของสายพันธุ์

2) ผู้หญิง-ผู้ชาย ซึ่งอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในกลุ่มผู้ผลิต ได้แก่ นักวานรวิทยาสตรี-นักวานรวิทยาชาย และผู้บริโภควานรวิทยาและการเสนอภาพแทนวานรลักษณะอื่น ๆ เช่น ภาพยนตร์และนวนิยาย และ 3) ความรู้เกี่ยวกับเพศหญิง-เพศชาย ไม่ว่าจะในแง่ของเพศหรือเพศภาวะ ไม่ว่าจะจากมุมมองสตรีนิยมหรือไม่ก็ตาม ฮาราเวย์ปะปนมิติต่าง ๆ ดังกล่าวเสียจนแทบจะกล่าวได้ว่า เรื่องเพศนั้นไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะการศึกษาเพียงในมนุษย์หรือแม้แต่วานรบางจำพวกเท่านั้น หากแต่ต้องศึกษาข้ามทั้งสายพันธุ์ ข้ามยุคสมัย ข้ามมุมมองต่าง ๆ ไม่ว่าจะจากการนำเสนอโดยผู้หญิงหรือผู้ชาย ไม่ว่าจะจากจุดยืนของการปกป้องอำนาจต่อรองหรือชี้ให้เห็นอำนาจที่มีอยู่แต่ถูกมองข้ามไปของผู้หญิงในแบบสตรีนิยมหรือไม่ก็ตาม และไม่ว่าจะในฐานะที่เป็นเพศทางกายภาพชีวภาพหรือเพศทางสังคมวัฒนธรรมก็ตาม

อย่างไรก็ดี นำสังเกตว่าหนังสือกล่าวถึงการเมืองเรื่องเพศไว้อย่างค่อนข้างแสดงให้เห็นพัฒนาการอย่างเป็นเส้นตรง จากวานรวิทยาที่อยู่ในมือของผู้ชายในทศวรรษ 1920-1970 (บทที่ 2-9) ไปสู่วานรวิทยาที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมมากขึ้นในทศวรรษ 1960-1970 (บทที่ 7) และท้ายสุด ก่อเกิดวานรวิทยาที่ผู้หญิงมีข้อเสนอที่แหลมคมและแทบจะเป็นผู้นำในการผลิตความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีบทบาทมากขึ้นของวานรวิทยาสตรีนิยมในทศวรรษ 1970-1980 (บทที่ 11-16)

ในแง่ของพัฒนาการบทบาทเพศภาวะหญิงในวานรวิทยาดังกล่าว การปรากฏตัวของผู้หญิงในวานรวิทยามากขึ้นในทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา เช่น นักวานรวิทยาสำคัญ ๆ อย่าง กูดัลล์, ฟอสซี, และกาลดิคัส นับเป็นการเริ่มต้นศักราชใหม่ของการศึกษาวานรด้วยการทำงานภาคสนาม หากแต่นั้นก็ยังคงอาจนับว่าเป็นบทบาทของนักวานรวิทยาสตรีในคราบของนักวานรวิทยาบุรุษ ดังที่ฮาราเวย์ชี้ว่า การทำงานของทั้งสามนั้นได้รับการสนับสนุนสำคัญจากนักวานรวิทยาชาย คนสำคัญคือหลุยส์ ลีคกี ซึ่งเห็นว่า ลิงมีความเป็นธรรมชาติที่มนุษย์ผู้หญิงซึ่งเป็นธรรมชาติกว่ามนุษย์ผู้ชายจะเข้าถึงได้ดีกว่า อย่างไรก็ตาม นักวานรวิทยาสตรีทั้งสามก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้งานภาคสนามกลายเป็นแกนกลางสำคัญอีกแกนหนึ่งของการศึกษาวานร กระทั่งในระยะหลัง คุณูปการของนักวานรวิทยาหญิงต้องงานภาคสนามที่สำคัญปรากฏชัดในงานของจินนี่ อัลต์แมนน์

ผู้เสนอวิธีวิทยาในการวิจัยวานรภาคสนามอย่างเป็นระบบในทศวรรษ 1970 ส่วนความรู้เกี่ยวกับวานรเพศหญิงจนกระทั่งความเป็นผู้กระทำการของวานรเอง หรือการมองวานรในความพยายามที่จะเข้าใจวานรเองมากกว่าการมองวานรเพื่อย้อนกลับมาเข้าใจมนุษย์หรือศึกษาสิ่งเพื่อเข้าใจคน ก็ได้ถูกพัฒนามากขึ้นในงานของนักวานรวิทยาหญิง เช่น ผลงานของเพติแกนและซิลแมน จนปรากฏข้อถกเถียงถึงอำนาจของวานรเพศหญิง รวมทั้งมนุษย์ผู้หญิง ที่ชัดเจนขึ้นในงานของนักวานรวิทยารุ่นหลังอิทธิพลของคิติสตรีนิยม เช่น งานของเฮอร์ตี

ในแง่ของการเมืองเรื่องเพศและเพศภาวะ แม้ว่าฮาราเวย์จะไม่ได้กล่าวสรุปชัด ๆ ว่าทำไมจึงมีนักวานรวิทยาผู้หญิงเพิ่มมากขึ้นและมีอิทธิพลมากขึ้น แต่เมื่อประมวลจากหนังสือแล้วกล่าวได้ว่า ประการแรก ขบวนการสิทธิสตรีมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการให้ความสำคัญต่ออาชีพการงานของผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุโรปและสหรัฐอเมริกา ที่ผู้หญิงมีบทบาททรงจนแทบไม่มีเลยหรือถูกปิดกั้นในการเข้าสู่อาชีพทางวิชาการ งานวิชาการสายวิทยาศาสตร์ในตะวันตก เป็นสายงานที่ผู้หญิงแทบไม่มีบทบาทในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ได้รับการปรับเปลี่ยนเชิงเพศภาวะไปด้วยอิทธิพลของการเคลื่อนไหวของขบวนการสิทธิสตรี นอกจากนั้น บทบาทนำของสหประชาชาติในการส่งเสริมสิทธิสตรีด้วยการรณรงค์ทศวรรษแห่งสตรีในช่วง 1975-1985 สอดคล้องกับการเพิ่มจำนวนขึ้นของนักวานรวิทยาสตรีเป็นอย่างยิ่ง (ดูบทที่ 11)

ประการที่สอง การที่ผู้หญิงมีบทบาทต่อวานรวิทยามากขึ้นนั้น ช่วยทำให้วานรวิทยาเปลี่ยนโฉมหน้าไปอย่างชัดเจน และนี่น่าจะยิ่งทำให้แวดวงวานรวิทยาเห็นความสำคัญของความหลากหลายทางเพศและเพศภาวะต่อความรู้วานรวิทยายิ่งขึ้นเช่นกัน นักวานรวิทยาหญิงมีคุณูปการต่อวานรวิทยาทั้งในระดับของวิธีวิทยาและแนวคิดทฤษฎี

ในระดับวิธีวิทยา นักวานรวิทยาชายเห็นว่า ทักษะของผู้หญิงที่มีความละเอียดอ่อน มีแนวโน้มที่จะสร้างความร่วมมือมากกว่าความก้าวร้าว ไม่กระตุ้นความก้าวร้าวในลิงเพศชายให้พวกลิงกัดกันการเข้าถึง เข้าใจบทบาทแม่ได้ดีกว่าเพศชาย มีส่วนทำให้งานวิจัยสนามในสังคมวานรเองและงานวิจัยการสื่อสารระหว่างคนกับวานรในห้องทดลองได้รับการพัฒนาขึ้น

อย่างไรก็ดี ฮาราเวย์ไม่ได้ระบุชัดว่านี่เป็นเพียงภาพเหมารวมที่ชาวตะวันตกมีต่อผู้หญิง หรือว่าเป็นเพราะบริบททางการเมืองและอุดมการณ์ของเพศภาวะผู้หญิงตะวันตก ที่ได้สร้างอัตภาวะของผู้หญิงขึ้นมาแบบนี้ แต่นักมานุษยวิทยาหญิงก็ได้แสดงให้เห็นว่า ทักษะเหล่านี้ของพวกเธอได้พัฒนามานานวิทย์ไปอีกก้าวหนึ่งอย่างสำคัญจริง ๆ กระนั้นก็ตาม ฮาราเวย์ชี้ว่าความเป็นผู้หญิงของนักมานุษยวิทยาหญิงเหล่านี้ก็ยังไม่ได้ทำให้มานุษยวิทยาเชื่อมโยงกับสตรีนิยมมากเท่ากับมานุษยวิทยาหลังทศวรรษ 1980

ในระดับของแนวคิดทฤษฎี ฮาราเวย์ชี้ว่า ความเข้าใจเรื่องเพศและเพศภาวะที่พัฒนาโดยนักคิดสตรีนิยมมีส่วนสำคัญต่อการนำมาใช้ศึกษาวรรโดยนักมานุษยวิทยาสตรี และในทางกลับกัน ความเข้าใจเพศหญิงโดยนักมานุษยวิทยาสตรีเหล่านี้เองก็ได้ส่งอิทธิพลกลับไปยังสตรีนิยมเช่นกัน ข้อค้นพบจากการศึกษาวรรเพศหญิงและความสัมพันธ์ระหว่างเพศไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิง-ชายหรือระหว่างเพศหลากหลายในสังคมวรร ช่วยให้เกิดความเข้าใจใหม่ ๆ เกี่ยวกับมนุษย์ผู้หญิงและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในเชิงเพศและเพศภาวะเช่นกัน

3) มานุษยวิทยาภววิทยา

แนวทางสำคัญประการหนึ่งที่ฮาราเวย์กล่าวถึงตั้งแต่ต้นหนังสือ*ทศนาวรร* ได้แก่ “ทฤษฎีร่วมสมัยเกี่ยวกับการผลิตทางวัฒนธรรม การศึกษาทางประวัติศาสตร์และสังคมเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี” (น. 2) หรือในอีกที่หนึ่งที่เธอย้ำว่า แนวทางสำคัญหนึ่งในการใช้ศึกษาวรรวิทยา คือ “การศึกษาทางสังคมเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี” (น. 6) ฮาราเวย์วางข้อเสนอเหล่านี้อยู่บนงานศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของบรูโน ลาตูร์ (Bruno Latour) ในทศวรรษ 1970 ถึงต้นทศวรรษ 1980 ในแง่หนึ่ง ฮาราเวย์เชื่อมโยงข้อเสนอนี้ไปยังการศึกษาการประกอบสร้างทางสังคม (social construction) โดยพิจารณาว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นการประกอบสร้างทางสังคมลักษณะหนึ่ง วิทยาศาสตร์จึงไม่ได้ปราศจากกระบวนการของความสัมพันธ์ทางสังคม และแน่นอนว่าย่อมอยู่ในข่ายเียงของอำนาจ ดังเช่นที่ฮาราเวย์สรุปว่า

“บรูโน ลาตูร์ ปฏิเสธทุกรูปแบบของสัจนิยมทางญาณวิทยาและวิเคราะห์ปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ว่าเป็นมิติทางสังคมและการประกอบสร้างความจริงโดยตลอด เขาปฏิเสธความแตกต่างระหว่างลักษณะทางสังคมและลักษณะทางเทคนิควิธี และนำเสนอปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ในฐานะความละเอียดอ่อนของ “เครื่องมือในการจดจำ” นั่นคือ เครื่องมือในการถ่ายทอดความสลับซับซ้อนและความยุ่งเหยิงมหาศาลของการตีความแบบต่าง ๆ ไปเป็นร็วรอย หรือก็คืองานเขียน ที่ไม่กำวม ซึ่งระบุนการก่อเกิดของข้อเท็จจริงประการหนึ่ง เป็นกรณีศึกษาของความจริง” (น. 6)

อย่างไรก็ดี ในอีกแง่หนึ่ง ในผลงานของลาตูร์ในทศวรรษ 1990 ถึง 2000 ซึ่งออกมาหลัง*ทัศนาวานร*ของฮาราเวย์เล่มนี้ ลาตูร์เองได้กล่าวชัดเจนว่าการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของเขานั้น ไม่ได้มุ่งหวังที่จะลดทอนให้ปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกลายเป็นเพียงผลผลิตของสังคม การเมือง หรือเป็นเพียงผลจากการประกอบสร้างความหมายหรือวาทกรรมในความสัมพันธ์เชิงอำนาจไปเสียทั้งหมด (Latour 1993 [1991], 2005) และถึงกระนั้น ลาตูร์ก็ไม่ได้ปฏิเสธงานของฮาราเวย์ ดังที่เขาเองก็อ้างถึงงานของฮาราเวย์อยู่เสมอเช่นกันว่ามีความสำคัญต่อการเข้าใจข้อเสนอของเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการเชื่อมต่อกันระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนภาวะข้ามสายพันธุ์และภาวะพันทางรวมทั้งแนวคิดเรื่องไซเบอร์ก (Latour 1993, 47, 100) ในแง่นี้ ผมคิดว่า*ทัศนาวานร*จึงเป็นร่องรอยแรกเริ่มของการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางสังคมที่เริ่มก่อตัวขึ้นมาในปลายทศวรรษ 1970 จนถึงทศวรรษ 1980 แล้วจึงค่อย ๆ มีความชัดเจนมากขึ้นในทศวรรษ 1990 จนถึงทศวรรษ 2000 และจึงกล่าวได้ว่า หนังสือเล่มนี้เองก็มีส่วนในการก่อร่างแนวทางการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนแนวทางมานุษยวิทยาภววิทยา (Kohn 2015) ดังที่รู้จักกันในต้นศตวรรษที่ 21 มากขึ้น ด้วยเช่นกัน

หากพิจารณาในแง่นี้ แม้ว่าฮาราเวย์จะวางที่ทางของงานอยู่บนแนวทางแบบมาร์กซิสม์ หากแต่เมื่อพิจารณาจากจุดที่มองย้อนกลับไปด้วยแนวทางแบบมานุษยวิทยาภววิทยาแล้ว หนังสือของฮาราเวย์เล่มนี้เองก็ไม่ได้เป็นผลงานที่ยกพลังของสังคมและการเมืองให้อยู่เหนือและครอบงำปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ไปเสียทั้งหมด หากแต่ปฏิบัติการของวานรวิทยามีลักษณะ

เป็น “ตัวกลาง” (mediator) ในแบบที่ลาตูร์เสนอให้ชัดเจนในงานช่วงหลังของเขา (Latour 1993, 2005) ฮาราเวย์เองก็เอ่ยถึงมโนทัศน์ “การเป็นตัวกลาง” (mediation) ในลักษณะที่ลาตูร์เอ่ยถึง ว่าครอบคลุมทั้ง “ภาษา ลำดับชั้นของห้องทดลอง การเกี่ยวพันกับอุตสาหกรรม ความรู้ทางการแพทย์ ความนิยมทางทฤษฎี และเรื่องเล่าเกี่ยวกับธรรมชาติ” (น. 7) นั่นคือการที่ปฏิบัติการในห้องทดลอง วัตถุ เครื่องมือ ตลอดจนปฏิบัติการทางสังคม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจล้วนมีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ และแน่นอนว่ามีส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ ที่เมื่อพัฒนาไปจนมีความมั่นคงในระดับหนึ่งจึงเรียกกันว่าความรู้ *ทัศนาวานร* เปิดเผยให้เห็นถึงตัวกลางเหล่านั้นตลอดทั้งเล่ม โดยมีได้ลดทอนปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ให้เหลือเป็นเพียงผลผลิตของอุดมการณ์ วากรรม หรือโครงสร้างอำนาจไปเสียทั้งหมด หากแต่บทบาทของนักวานรวิทยาเอง ตลอดจนฐานะการเป็นผู้กระทำการของวานรที่ถูกศึกษาเอง ตลอดจนวิธีวิทยาและแนวคิดทฤษฎีที่มีที่มาจากหลากหลาย หรือแม้แต่วัตถุและพื้นที่ศึกษา ไม่ว่าจะในลักษณะที่เป็นห้องทดลองที่ออกแบบมา หรือสนามในพื้นที่ป่าที่ถูกเลือกสรรและจัดการให้เข้าไปศึกษา ก็มีบทบาทในการร่วมสร้างความรู้วานรวิทยาด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอร่วมกันหรือใกล้เคียงกันอย่างยิ่งของฮาราเวย์และลาตูร์อีกประการหนึ่งได้แก่ มโนทัศน์ “การแปล” (translation) ของฮาราเวย์ ซึ่งสอดคล้องกับลาตูร์เป็นอย่างยิ่งใน *ทัศนาวานร* ฮาราเวย์กล่าวถึงการแปลด้วยการชี้ให้เห็นว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็น “การแปล” ในลักษณะหนึ่ง ดังในตอนที่ฮาราเวย์กล่าวถึงการทดลองเรื่องความรักในลิงโดยฮาร์โลว่า การทดลองของฮาร์โลว์ได้แปลประเด็นทางสังคมที่ถกเถียงกันในสังคมขณะนั้นให้กลายเป็นสิ่งประดิษฐ์ในห้องทดลอง ผู้หญิงและทารกมนุษย์ถูกแปลเป็นลิงที่ไร้ธรรมชาติ และกลายเป็นอุปกรณ์กลไกของห้องทดลองและเครื่องมืออย่าง “แม่เทียม” และกรงขังครอบครัวเดี่ยวลิง 4 ครอบครัว (น. 236) ส่วนลาตูร์ก็ใช้มโนทัศน์การแปล ทั้งในการอธิบายการแปลว่าเป็นการสร้างการเชื่อมต่อข้ามตัวกลาง และในบทความที่เขาอธิบายบทบาททางสังคมของวัตถุ ซึ่งเป็นตัวกลางที่แปลข้อกำหนดทางศีลธรรมของมนุษย์ให้กลายเป็นวัตถุในการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ (Latour 1992)

ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่าในการเล่าเรื่องราวปฏิบัติการวานรวิทยานั้น ฮาราเวย์ไม่ได้เพียงให้ความสำคัญกับ “วาทกรรม” หรือแม้แต่ “อำนาจ” ในขอบเขตที่งานศึกษาแนวฟูโกเดียน (Foucauldian) ในทศวรรษ 1980 ให้ความสำคัญ ฮาราเวย์ไม่ได้เพียงตั้งคำถามกับปัญหาเชิงญาณวิทยาของความรู้ ซึ่งถูกจำกัดไว้ด้วยการเคลือบคลุมไว้ด้วยชุดความหมาย โลกทัศน์ และอำนาจ หากแต่ฮาราเวย์ไปไกลกว่านั้น ด้วยการแสดงให้เห็นถึงภววิทยาของความรู้วานรวิทยา ซึ่งได้แก่การประกอบกันของผู้กระทำการอันหลากหลาย ทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต วานรวิทยาไม่ได้ประกอบไปด้วยเฉพาะการตั้งโจทย์วิจัย แนวคิดทฤษฎี การออกแบบการวิจัย วานรและพื้นที่วิจัยเพียงเท่านั้น แต่ยังมีงานวานรวิทยา สังคมและโครงกรอบอำนาจในวานรวิทยา ซึ่งในสังคมวิทยาศาสตร์ตะวันตกแล้วล้วนมีมิติเรื่องเชื้อชาติ เพศ และเพศภาวะอยู่เสมอ นอกจากนั้นยังมีวัสดุสถานะของห้องทดลอง สนามวิจัย ตลอดจนตัววานรเองก็มีส่วนสำคัญในการเข้าใจวานรวิทยา สำหรับฮาราเวย์ ความรู้จึงไม่ได้เป็นเพียงภาพแทน (representation) ของความจริง หากแต่การสร้างเงื่อนไขทางวัตถุ ไม่ว่าจะด้วยวัตถุ เครื่องมือ ห้องทดลองต่าง ๆ หรือการเข้าไปในพื้นที่ “ตามธรรมชาติ” และการประกอบทางสังคม บางลักษณะ ไม่ว่าจะจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งทุนกับนักวิจัย สมาคมทางวิชาการ ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ระหว่างชนชาติ ระหว่างประเทศ ฯลฯ อันประกอบกันเข้าจนก่อให้เกิดประสบการณ์อย่างหนึ่ง เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความรู้ การเขียนถึงความรู้จึงต้องบันทึกสิ่งเหล่านั้นด้วยเช่นกัน

โดยสรุปแล้ว การอ่าน *ทัศนาวานร* ในต้นศตวรรษที่ 21 ทำให้เราได้เห็นแนวโน้มและทิศทางต่าง ๆ ทั้งที่หนังสือเล่มนี้สานต่อและริเริ่มไว้ ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของการนำเสนอทางวิชาการหรืองานเขียนทางวิทยาศาสตร์ ไปจนถึงมิติทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติเรื่องเชื้อชาติ อาณานิคม เพศ และเพศภาวะ ยิ่งกว่านั้น ฮาราเวย์ยังบุกเบิกและแสดงให้เห็นถึงวิธีการศึกษาในแบบที่กลุ่มงานยุคหลังสานต่อมากระทำกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นงานศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มานุษยวิทยาภววิทยา การศึกษาความสัมพันธ์ข้ามสายพันธุ์ และภาวะพหุมนุษย์ (post-humanism) ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผมอยากกล่าวทิ้งท้ายคือ การที่วานรวิทยาเป็นความรู้เช่นเดียวกับกับความรู้อื่น ๆ นั่นคือ มีความเคลื่อนไหว

เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ไม่ได้อยู่ใต้การครอบงำโดยระบอบอำนาจของความคิดหรือกลุ่มคนใดได้อย่างแน่แท้ หากประเทศไทยจะสร้างวานรวิทยาขึ้นมาบ้าง การทบทวนความรู้ในแบบที่ฮาราเวย์ทำ พร้อมทั้งสร้างจินตนาการสู่สังคมและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกรอบตัวในอนาคต จึงล้วนแต่เป็นสิ่งที่น่าจะต้องนำมาพิจารณาอย่างจริงจังตั้งแต่แรกเริ่ม เพื่อที่อย่างน้อยวานรวิทยาใหม่ที่จะมีขึ้นจะได้ตระหนักต่อเงื่อนไขข้อจำกัด ตลอดจนไม่สร้างระบอบของอำนาจและการกีดกันการเข้าถึงและผลิตความรู้ในแบบที่ก่อปัญหาขึ้นในอนาคตอีก แม้ว่าเราจะไม่สามารถล่วงรู้และแก้ปัญหาทุกอย่างได้ล่วงหน้าก็ตาม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ชยา วรธนะภูติ และ รัตนาภรณ์ พุ่มน้อย. 2561. “‘โลกพันทาง’ ของลุ่มน้ำ ปลา และผู้คน
แห่งบ้านง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย: มุมมองเชิงภูมิศาสตร์มนุษย์.” *วารสาร
สังคมวิทยา มานุษยวิทยา* 37 (2): 129–60.

ธนิก เลิศชาญฤทธิ. 2550. *ตามรอยกำเนิดมนุษย์*. กรุงเทพฯ: สารคดี.

พนา กันธา. 2560. “พหุภพวิทยาในโลกคู่ขนานระหว่างสัตว์กับมนุษย์.” *วารสารสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยนเรศวร* 13 (2): 5–24.

พัชราภรณ์ จักรสุวรรณ และ ชยา วรธนะภูติ. 2563. “เส้นชีวิตระหว่างลิงกึ่งกับคนเลี้ยงลิง:
สู่พื้นที่ แบบหลังมนุษย์นิยมแห่งการอยู่อาศัยและการกลาย.” *วารสารสังคมศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่* 32 (2): 12–36.

ภาคิน นิมมานนรงค์. 2561. “ตอนนา ฮาราเวย์ : วัฒนธรรมชาติกับคำถามว่าด้วยความเป็น
มนุษย์.” ใน *สลายรั้ว สร้างบ้าน สันกำแพง : สำรองภูมิทัศน์ทฤษฎีร่วมสมัย*, บรรณาธิการ
โดย วิศรุต พึ่งสุนทร, 264–308. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ยุคติ มุกดาวิจิตร. 2561. “อิสานไซเบอร์ก ทำบางกอกให้เป็นบ้านนอก.” *The101.World*,
31 ตุลาคม 2561. <https://www.the101.world/khon-kaen-manifesto/>.

เวธัส โปธารามิก. 2556. “ลิง กับ คน : ไพรเมทวิทยาเชิงชาติพันธุ์ของลิงแสม (*Macaca
fascicularis*) ณ ตำบลท่าหิน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี.” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (มานุษยวิทยา), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, บรรณาธิการ. 2560. *สิ่งสารสัตว์ : มานุษยวิทยาว่าด้วยสัตว์และสัตว์
ศึกษา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา (โครงการจัดพิมพ์
คปไฟ).

เสมอชัย พูลสุวรรณ. 2538. *ไพรเมทกับวิวัฒนาการของมนุษย์*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

- Abu-Lughod, Lila. 1991. "Writing Against Culture." In *Recapturing Anthropology: Working in the Present*, edited by R. Fox, 137–61. Santa Fe: School of American Research Press.
- Clifford, James, and George E. Marcus, eds. 1986. *Writing Culture: Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Descola, Philippe, and Janet Lloyd. 2013. *Beyond Nature and Culture*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Haraway, Donna Jeanne. 1984. "Primatology Is Politics by Other Means." In *Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association. Volume Two: Symposia and Invited Papers*, 489–524. Chicago: University of Chicago Press.
- Haraway, Donna Jeanne. 1988. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies* 14 (3): 575–99. <https://doi.org/10.2307/3178066>.
- Haraway, Donna Jeanne. 1989. *Primate Visions: Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science*. New York: Routledge.
- Haraway, Donna Jeanne. 1991. "A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century." In *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, 149–82. London: Routledge.
- Inglod, Tim. 2000. *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling, and Skill*. London: Routledge.
- Kohn, Eduardo. 2015. "Anthropology of Ontologies." *Annual Review of Anthropology* 44 (1): 311–27. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-102214-014127>.

Latour, Bruno. 1992. "Where Are the Missing Masses? The Sociology of a Few Mundane Artifacts." In *Shaping Technology/Building Society: Studies in Sociotechnical Change*, edited by Wiebe E. Bijker and John Law, 225–58. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

Latour, Bruno. 1993. *We Have Never Been Modern*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Latour, Bruno. 2005. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Rosaldo, Renato. 1989. "Subjectivity in Social Analysis." In *Culture & Truth: The Remaking of Social Analysis*, 168–95. Boston: Beacon Press.

